د پوهنې وزارت

پښتو

لسم ټولګی

Ketabton.com

پښتو - لسم ټولګی

د چاپ کال: ۱۳۹۸ هـ . ش.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی
دا عزت د هر افغان دی

کور د سولې کور د تورې
هر بچی یې قهرمان دی

دا وطن د ټولو کور دی
د بلوڅو د ازبکو

د پښتون او هزاره وو
د ترکمنو د تاجکو

ورسره عرب، گوجر دي
پامیریان، نورستانیان

براهوي دي، قزلباش دي
هم ایماق، هم پشه یان

دا هیواد به تل ځلیږي
لکه لمر پر شنه آسمان

په سینه کې د آسیا به
لکه زړه وي جاویدان

نوم د حق مو دی رهبر
وایو الله اکبر وایو الله اکبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

د پوهنې وزارت

پښتو

لسم ټولګی

د چاپ کال: ۱۳۹۸ هـ. ش.

الف

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب ځانګړتیاوې

مضمون: پښتو

مؤلفین: د تعلیمي نصاب د پښتو ژبې او ادبیاتو څانګې د درسي کتابونو مؤلفین

اډیټ کوونکي: د پښتو ژبې د اډیټ ډیپارټمنټ غړي

ټولګی: لسم

د متن ژبه: پښتو

انکشاف ورکوونکی: د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تألیف لوی ریاست

خپرووونکی: د پوهنې وزارت د اړیکو او عامه پوهاوي ریاست

د چاپ کال: ۱۳۹۸ هجري شمسي

د چاپ ځای:

چاپخونه:

برېښنالیک پته: curriculum@moe.gov.af

د درسي کتابونو د چاپ، وېش او پلورلو حق د افغانستان اسلامي جمهوریت د پوهنې وزارت سره محفوظ دی. په بازار کې یې پلورل او پېرودل منع دي. له سرغړوونکو سره قانوني چلندکیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوهنې د وزیر پیغام

اقرأ باسم ربک

د لوی او ښونکي خدای ﷻ شکر په ځای کوو، چې موږ ته يې ژوند رابښلی، او د لوست او لیک له نعمت څخه يې برخمن کړي يو، او د الله تعالی پر وروستي پیغمبر محمد مصطفی ﷺ چې الهي لومړنی پیغام ورته (لوستل) و، درود وایو.

څرنګه چې ټولو ته ښکاره ده ۱۳۹۷ هجري لمریز کال د پوهنې د کال په نامه ونومول شو، له دې امله به د ګران هېواد ښوونیز نظام، د ژورو بدلونونو شاهد وي. ښوونکی، زده‌کوونکی، کتاب، ښوونځی، اداره او د والدینو شوراګانې د هېواد د پوهنیز نظام شپږګوني بنسټیز عناصر بلل کیږي، چې د هېواد د ښوونې او روزنې په پراختیا او پرمختیا کې مهم رول لري. په داسې مهم وخت کې د افغانستان د پوهنې وزارت د مشرتابه مقام، د هېواد په ښوونیز نظام کې د ودې او پراختیا په لور بنسټیزو بدلونونو ته ژمن دی.

له همدې امله د ښوونیز نصاب اصلاح او پراختیا، د پوهنې وزارت له مهمو لومړیتوبونو څخه دي. همدارنګه په ښوونځیو، مدرسو او ټولو دولتي او خصوصي ښوونیزو تأسیساتو کې، د درسي کتابونو محتوا، کیفیت او توزیع ته پاملرنه د پوهنې وزارت د چارو په سر کې ځای لري. موږ په دې باور یو، چې د باکیفیته درسي کتابونو له شتون پرته، د ښوونې او روزنې اساسي اهدافو ته رسېدلی نشو.

پورتنیو موخو ته د رسېدو او د اغېزناک ښوونیز نظام د رامنځته کولو لپاره، د راتلونکي نسل د روزونکو په توګه، د هېواد له ټولو زړه سواندو ښوونکو، استادانو او مسلکي مدیرانو څخه په درناوي هیله کوم، چې د هېواد بچیانو ته دې د درسي کتابونو په تدریس، او د محتوا په لېږدولو کې، هیڅ ډول هڅه او هاند ونه سپموي، او د یوه فعال او په دیني، ملي او انتقادي تفکر سمبال نسل په روزنه کې، زیار او کوښښ وکړي. هره ورځ د ژمنې په نوي کولو او د مسؤولیت په درک سره، په دې نیت لوست پیل کړي، چې د نن ورځې ګران زده‌کوونکي به سبا د یوه پرمختللي افغانستان معماران، او د ټولنې متمدن او ګټور اوسېدونکي وي.

همدا راز له خوږو زده کوونکو څخه، چې د هېواد ارزښتناکه پانګه ده، غوښتنه لرم، څو له هر فرصت څخه ګټه پورته کړي، او د زده کړې په پروسه کې د ځیرکو او فعالو ګډونوالو په توګه، او ښوونکو ته په درناوي سره، له تدریس څخه ښه او اغېزناکه استفاده وکړي.

په پای کې د ښوونې او روزنې له ټولو پوهانو او د ښوونیز نصاب له مسلکي همکارانو څخه، چې د دې کتاب په لیکلو او چمتو کولو کې يې نه ستړې کېدونکې هلې ځلې کړې دي، مننه کوم، او د لوی خدای ﷻ له دربار څخه دوی ته په دې سپیڅلې او انسان جوړوونکې هڅې کې بریا غواړم.

د معیاري او پرمختللي ښوونیز نظام او د داسې ودان افغانستان په هیله چې وګړي ېې خپلواک، پوه او سوکاله وي.

د پوهنې وزیر

دکتور محمد میرویس بلخي

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست

شمېرې	سرليکونه	مخونه
لومړی لوست	دعا	۱
دويم لوست	نعت	۷
دريم لوست	سوله	۱۱
څلورم لوست	ادب څه ته وايي؟	۱۷
پنځم لوست	خوشحال خان خټک	۲۳
شپږم لوست	پښتو نحوه يا جمله پوهنه	۳۱
اووم لوست	ملي نظمونه	۳۹
اتم لوست	ولسي کيسه	٤۷
نهم لوست	سيد بهاوالدين مجروح	۵۳
لسم لوست	عروضي نظمونه	٦۱
يوولسم لوست	پښتو هنري نثر	۷۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمېرې	سرليکونه	مخونه
دولسم لوست	د پښتو ادبياتو لرغونې دوره	۷۷
ديارلسم لوست	ښځې او لنډۍ	۹۱
څوارلسم لوست	افضل خان او تاريخ مرصع	۹۹
پنځلسم لوست	پښتو لنډه کيسه	۱۰۷
شپاړسم لوست	ويليام شکسپير	۱۱۳
اووه لسم لوست	مېرمن سپينه	۱۱۹
اتلسم لوست	کاڼه (لنډه کيسه)	۱۲۵
نولسم لوست	لفظي صنعتونه	۱۳۱
شلم لوست	هجري او د هغه حبسيات	۱۳۷
يوويشتم لوست	پښتو سفرنامې	۱۴۳
دوه ويشتم لوست	معنوي صنعتونه	۱۴۹
درويشتم لوست	چاپېريال ساتنه	۱۵۷
څلورويشتم لوست	د هوتکو ادبي دربار	۱۶۳
پنځه ويشتم لوست	د ماين خطرونه	۱۷۱
شپږويشتم لوست	اصطلاحات او محاورې	۱۷۷
اووه ويشتم لوست	د روږديوالي لاملونه	۱۸۳
اته ويشتم لوست	پښتو لهجې	۱۸۹
	ويپانګه	۱۹۵
	اخځليکونه	۲۰۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

دعا

مورِ مسلمانان د هر کار پیل د بسم الله په ویلو کوو، ځکه چې د بسم الله په ویلو سره په هر کار کې برکت پیدا کېږي او د کار پای په ښه شان سرته رسېږي. یا د خدای ﷻ نوم یادوو او یا د کار پیل په دعا سره کوو. د پښتو ژبې پخواني دیوانونه په حمد پیلېږي. حمد د خدای ﷻ ثنا او ستاینه ده او تل په نظم کې وي. ځینې کتابونه په مناجات هم پیلېږي. مناجات هم دعا ده چې له خدای ﷻ څخه غوښتل کېږي، کېدای شي چې په نظم کې وي او یا په نثر کې. په پښتو ادب کې د مناجات خورا په زړه پورې نمونه په نظم کې د بیټ نیکه ده چې په تېرو ټولګیو کې مو لوستلې ده. مورِ تل خدای ﷻ ته په زاري او دعا یو او له خدای ﷻ نه راز، راز غوښتنې لرو. تاسې په تېر ټولګي کې د پښتو کتاب د یونس خیبري په حمد پیل کړی و. د دې ټولګي د کتاب پیل د نومیالي شاعر ګل پاچا الفت په دعا سره کوو، چې خدای ﷻ زمورِ په زده کړه کې خیر او برکت واچوي.

_ د حمد او مناجات ترمنځ څه توپیر دی؟

_ مورِ ولې د کار په پیل کې دعا کوو؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټول جهان واکداره! ته هر څه لرې او هر څه کوی شې. د هر چا امید تاته کېږي او هر څوک هر څه له تا غواړي. ستا خزانې او کارخانې ډکې دي. ستا په باغونو کې د شیدو او عسلو ویالې بهېږي.

ستا بخششونه او انعامونه بې پایانه دي. ستا د رحمت نور په ځمکو او آسمانونو کې نه ځاییږي.

فقیران او مسکینان درنه د ډوډۍ سوال کوي.

ماړه او بډایان درنه اشتها او د هضمولو قوت غواړي.

څوک درنه په زاریو او دعاګانو اولادونه غواړي. ځینې وایي چې مال او دولت راکړه!

یو وایي چې جنت مې په کار دی. بل وایي له دوزخه امان او پناه غواړم.

مرتبې او لوړې درجې له تا سره دي، کامیابي او موفقیت ستا په توفیق حاصلېږي. دین او دنیا ستا په لاس کې دي.

راحت، زحمت، عزت او ذلت ستا له خوا انسان ته رسي.

بهار او خزان ته راولې، مرګ و ژوند ستا په اختیار کې دی.

هر څه ته کوې او هر څه له تا غوښتل کېږي.

ددې جهان او د هغه جهان اجرونه، خیرونه، خوندونه او خوشحالۍ خلکو ته، ته ورکوې. زه پوهېږم چې تا سره هر څه شته.

مګر زه هر څه نه غواړم. زما دعا او د زاهدانو دعا، زما ارزو او د پادشاهانو ارزو یو راز نه ده.

زما سوال د بډایانو او مسکینانو له سواله ډېر توپیر لري.

زه نه وایم چې ځمکې او پیسې راکړه. نه غواړم چې عزت مې ډېر لوړ او رتبه مې لوړه شي، موټرونه او اسونه مې نه دي په کار.

قصرونه او عمارتونه نورو ته ورکړه!

پټې او باغونه هغه چاته وبخښه چې په خاورو نه مړېږي.

په بانکونو کې د سوداګرو پیسې زیاتې کړه.

د بزرګۍ اعتبار مه راکوه! څکه چې ستا په طاعت او عبادت له خلکو نه اجر او عزت غوښتل راته ښه نه ښکاره کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه له دې ټولو نه تېر يم او نور څه غواړم.

زه هغه څه غواړم چې ته يې هم غواړې.

هو، زه ستا له رضا نه خلاف څه نه غواړم.

زه وايم په جهان کې د ظلم بيرغ نسکور کړه. حق او عدالت ته قوت ورکړه! په زړونو کې رحم او د خير مينه واچوه!

په دماغونو کې د حق نور او د حقيقت رڼا پيدا کړه! ته کولای شې چې د ظلم قوت په وړو، وړو کانړو ميده، ميده او ذرې، ذرې کړې يا د هوا په ماشو ظالمان تباه کړې.

مګر موږ د اتوم په بمونو هم دا کار نشو کولای.

د ليکوال لنډه پېژندګلوي:

ګل پاچا الفت د مير سيد پاچا زوی او د سيد فقير پاچا لمسی دی. د لغمان په عزيز خان کځ کې په (۱۲۸۸ هـ ش، ۱۹۰۹م) کال کې زېږېدلی دی. د ننګرهار او کابل په مدرسو کې يې زده کړې کړي دي او رسمي ماموريت يې د انيس د ورځپاڼې په اداره کې پيل کړی و. الفت د رسمي دندو په بهير کې په لوړو څوکيو کارونه کړي دي او دوه دورې په پارلمان (ولسي جرګه) کې د خلکو د استازي په توګه هم پاتې شوی دی. ګل پاچا الفت د پښتو ژبې له پنځو ستورو څخه دی چې پښتو ژبې او ادب ته يې زيات خدمتونه کړي دي. ډېر کتابونه يې ليکلي دي چې مشهور يې دادي: غوره شعرونه، غوره نثرونه، ليکوالي (املا او انشا) ادبي بحثونه، څه ليکل يا ليک پوهه او نور...

ګل پاچا الفت په نظم او نثر دواړو کې د پوره صلاحيت خاوند و، چې غوره اشعار يې د شعرونو ټولګه او غوره نثرونه يې د معاصرو ادبي نثرونو په زړه پورې مجموعه ده. ګل پاچا الفت په ۱۳۵۶ل کال د قوس په ۲۸مه نېټه له دې نړۍ څخه سترګې پټې کړې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د متن لنډیز:

په دې دعا کې له خدایه غوښتل شوي دي چې په نړۍ کې دې ظالم نه وي، ظلم او تېری دې نه وي. دا تر ټولو غوره دعا ده، ځکه چې د ټول انسانیت خلاصون پکې نغښتی دی. کله چې ظالم او ظلم نه وي نو محکوم او مظلوم به هم نه وي. برابري، عدل او مساوات به وي او دا هغه څه دي چې د اسلام مبارک دین یې غواړي او د خدای ﷻ رضا هم په دې کې ده. موږ هم باید تل له خپل خدای ﷻ څخه د خیر دعا وغواړو چې په هغه کې د ټولو انسانانو خیر وي.

موږ باید خود غرضه او خودبین ونه اوسو چې هر څه د ځان لپاره وغواړو، بلکې خپله هوسایینه د نورو په هوسایینې کې ولټوو.

هغه څه چې د ځان لپاره یې غواړو د نورو لپاره یې هم باید وغواړو. د اسلام مقدس دین موږ عدل، وروری او برابری ته رابولي نو باید موږ هم په خپلو کړو وړو کې دغه اصل په پام کې ونیسو. چاته ازار ونه رسوو. د چا په حق سترګې پټې نه کړو او په وروری، سوله او امن کې ژوند وکړو.

فعالیتونه

۱ــ زده کوونکي دې له ښوونکي څخه وروسته په وار سره متن په لوړ آواز ولولي او لاندې پوښتنو ته دې ځوابونه ووایي:

- د حمد او مناجات ترمنځ څه توپیر دی؟
- د دعا او مناجات ترمنځ څه توپیر دی؟
- مناجات په نظم کې وي که په نثر کې؟
- ولې د هر کار پیل په دعا سره کوو؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ـ زده کوونکي دې په وار سره د متن لنډیز په خپلو خبرو کې ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

۳ـ زده کوونکي دې په خپله خوښه په څو کرښو کې یوه دعائیه ولیکي او په ټولګي کې دې یې واوروي.

٤ـ زده کوونکي دې متن په غور ولولي او په متن کې دې شخصي ضمیرونه، ملکي ضمیرونه او استفهامي ضمیرونه په نښه کړي.

شخصي ضمیرونه: د لومړي شخص، دویم شخص او دریم شخص لپاره کارول کېږي. په دوه ډوله دی، منفصل او متصل.

منفصل ضمیرونه: هغه دي چې مستقل وي او له بلې کلمې سره پیوست نه وي.

لکه: زه، ته، دی، موږ، تاسې، دوی.

متصل ضمیرونه: هغه دي چې په خپلواک ډول نه کارول کېږي له نورو نومونو سره یوځای وي لکه: مې، مو، یې، دې.

ملکي ضمیرونه: چې یو څیز په چا پورې اړوند بولي، لکه: زما، ستا...

استفهامي ضمیرونه: د پوښتنې لپاره کارول کېږي، لکه: څوک، چا.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په کور کې دغه دعائیه شعر په غور ولولي او مفهوم دې په خپلو کتابچو کې ولیکي، په بله ورځ دې په پښتو درسي ساعت کې واوروي:

که هر څو یم له عمله بېنوا
ربه ته مې د امید غونچه کړې وا
ما له قهره په امان کړې ذوالجلاله
یا جماله رحم ته وکړې پر ما

(c) ketabton.com: The Digital Library

پـر نـېکـۍ بـانـدې قـوت راکـړې قـادره!
لـه بـدۍ مـې پـه امـان لـرې مـولا
و نېکۍ تـه مـې مـحـتـاج نـه يـې خـاونـده
نـه زمـا پـه بـدعـتـو لـرې پـروا
سـتـا لـه واړو مـنـاهـيـو نـجـات راکـړې
پـر مـا امـر کـړې قـايـم تـر ابـدا
هر عادت مې پر طاعت باندې حساب کړې
کـه صـحـيـح چـېـرې لـه مـا نـه سـي ادا
د شـيـطـان لـه بـده مـکـره نـجـات راکـړې
هـم د نـفـس لـه وسـوسـې او لـه هـوا
پـه يـقـيـن کـې مـې لـرې بـاور لـه مخه
مـا لـه مـلـکـه د گـمـان لـرې جـدا
مـا تـوانـگـر د قـنـاعـت پـه خـزانـه کـړې
چـې مـې نـه وي وسـوسـه د دې دنـيـا
امـيـد ډېـر لـرم بـاري سـتـا و کـرم ته
چـې غـالـبـه مـې پـر خـوف بـانـدې رجـا
سـتا ديـدار بـه روزي زمـا ((جـمـعـه)) کړې
پـه نـصـيـب، مـې شـفـاعـت کـړې د پېشوا

حاجي جمعه بارکزی

حاجي جمعه بارکزی د پښتو ژبې شاعر و چې له ۱۲۰۰ هـ. ق. نه تر ۱۲۵۹ هـ. ق. پورې يې ژوند کړی دی. دی د کندهار په زاړه ماشور کلي کې اوسېده او د سردار کندل خان معاصر و. د خپل وخت عالم او صوفي شاعر و. د نقشبنديه طريقې پيرو و. څو ځلې حج ته په پښو تللی و. د ده په شعرونو کې د کندل خان د حکومت ګډوډيو او ظلمونو ته اشاره شوې ده او هم يې د پښتنو غازيانو هغه حملې يادې کړي چې د انګرېزانو پر خلاف يې کړي دي. ديوان يې د افغانستان د علومو اکاډمۍ له خوا په ۱۳۶۰ هـ. ش. کال چاپ شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نعت

نعت هغه موزونِ کلام دی چې د اسلام د ستر پیغمبر محمدﷺ ستاینه پکې شوې وي. په نعت کې معمولاً شاعر د حضرت محمدﷺ د سیرت ستاینه کوي او د دې په څنګ کې ورسره د خپلې مینې اظهار کوي. په پښتو شعر کې له لرغونو زمانو څخه تر کلاسیکې شاعرۍ او ننني شعر پورې دا لړۍ راروانه ده.

د پښتو شعر په زیاترو دیوانونو کې له حمد څخه وروسته د اسلام د ستر لارښود حضرت محمدﷺ په اړه نعت ویل شوی دی.

کله کله دا ستاینه په نثر کې هم وي خو بېلګې یې په نظم کې زیاتې دي. په پښتو کې حمدونه او نعتونه په جلا جلا مجموعو کې هم راټول او خپاره شوي دي. په دې لوست کې مو د کلاسیکې دورې د یوه شاعر خواجه محمد بنګښ یو نعت غوره کړی دی.

نعت څه ته وایي او موضوع یې څه وي؟

ستاسې کوم نعت په یاد دی څو بیتونه یې په ټولګي کې نورو ته واوروئ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمده ستا و لور ته به سفر کړم
په لېمو به در روان شپه به په سر کړم
رنګينه جامې به واغوندم حبيبه!
ځان به ستا د بورجلونو قلندر کړم
زه که ستا تر مبارکې روضې ورشم
په بنو به دې جارو خاورې د در کړم
سعادت د دواړو کونو زما دادی
چې په خاورو، دې روښان دواړه بصر کړم
پيشکشي مې د عمل په مخکې نشته
شرمنده به در حاضر دا خپل بشر کړم
جګې جګې نوراني جمال څرګند کړه
د غفلت توره تياره شوه چې نظر کړم
ته نظر د عنايت رابانديې وکړه
بېهوده مينې هر ګور سره اوتر کړم
زه خواجه محمد هر ګوره ګنهګار يم
ډېر امېد له شفاعته د سرور کړم

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شاعر لنډه پېژندګلوي:

خواجه محمد بنګښ د پښتو ادبیاتو د منځنۍ دورې شاعر دی. د مغلي پاچا اورنګزیب د پاچاهۍ په وخت کې يې ژوند کاوه. د خوشحال خان خټک معاصر او د پښتنو د بنګښو قبیلې ته منسوب دی. په بنګښو شاعرانو کې لومړنی د دیوان خاوند شاعر دی. دیوان يې په پېښور کې چاپ شوی دی. خواجه محمد بنګښ په پېښور کې ژوند کاوه او د تصوف په سلسله کې د چشتیه طریقې پیرو و. دی د شیخ عبدالرحیم مرید و.

د ده په اړه پوره معلومات نشته. د زېږېدنې او مړینې نېټه يې معلومه نه ده. قبر يې هم معلوم نه دی. شعرونه يې عشقي، عرفاني او اخلاقي مضامین لري. خواجه محمد بنګښ د خپلو یارانو په مړینه ډېرې ښې مرثیې لیکلي، خو د ده مرثیه چا نه ده لیکلې.

د پښتو ژبې یو شاعر بیدل يې د یوه نکته دان شاعر په توګه یادوي. خواجه محمد بنګښ په خپل یوه شعر کې د اورنګزیب د پاچاهۍ وخت ته داسې اشاره کوي:

د اورنګ په پادشاهۍ کې مې نیاو نه شي
زه خواجه محمد به ووځم بل لور ته

د متن لنډیز

نعت هغه موزون کلام دی چې د اسلام د ستر پیغمبر حضرت محمدﷺ ستاینه پکې راغلې وي. پښتو دیوانونه په حمد پیلېږي او ورپسې نعت راځي چې په نعت کې د حضرت محمدﷺ د سیرت ستاینه کوي. خواجه محمد بنګښ چې د کلاسیکې دورې شاعر دی په دغه نعت کې يې د حضرت محمدﷺ مزار ته د ورتلو ارمان کړی او د خپلو ګناهونو د شفاعت هیله ترینه لري، شاعر خپله نېکمرغي داګڼي چې د ده تر مزاره ورشي او د عنایت نظر ورباندې وشي. په پښتو پخوانیو او اوسنیو شعرونو کې د نعتونو نمونې زیاتې دي چې شمېر يې سلګونو ته رسېږي. ځینې نعتیه مجموعې هم په معاصره دوره کې خپرې شوي دي چې یو شمېر نعتونه يې راټول کړي دي. ځینې داسې پښتانه شاعران هم شته چې د نعتونو مستقلې مجموعې لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې له ښوونکي وروسته په وار سره متن په لوړ آواز ولولي. ښوونکی دې د زده کوونکو سم ویل وڅاري.

۲ـ څو تنه زده کوونکي دې په وار سره د نعت یو، یو بیت معنا کړي او نور زده کونکي دې د نعت سم ویل او سمه معنا کول وڅاري.

۳ـ زده کوونکي دې لاندینۍ لغتونه معنا او په مناسبو جملو کې وکاروي:

حبیب، بورجل، قلندر، روضه، سعادت، بصر، جګې جګې، جمال، عنایت، اوتر، شفاعت، سرور.

٤ـ زده کوونکي دې لاندې پوښتنې ځواب کړي:

- د پورته نعت ویونکی څوک او د چا معاصر و؟
- د کوم پاچا په وخت کې یې ژوند کاوه؟
- د دې شاعر د شعرونو موضوعات څه دي؟

٥ـ د لاندې بیتونو مفهوم په وار سره په شفاهي توګه ووایاست:

پیشکشي مې د عمل په مخکې نشته
شرمنده به در حاضر دا خپل بشر کړم
جګې جګې نوراني جمال څرګند کړه
د غفلت توره تیاره شوه چې نظر کړم

٦ـ زده کوونکي دې په شعر کې نومځري (ضمیرونه) په نښه کړي او ودې وایي چې کوم نومځري دي؟

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په کور کې د اسلام د ستر پیغمبر محمد ﷺ په اړه په یو مخ کې لیکنه وکړي او په بله ورځ دې خپله لیکنه په پښتو درسي ساعت کې واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوله

جګړه او سوله د انسانانو له ژوند سره سمه راروانه ده. سوله د جګړې ضد کلمه ده. په جګړه کې انسان وژنه، بربادي او ناخوالې وي.

ټولنيز ژوند له ګډوډيو سره مخامخ کېږي. په سوله کې آرامي، خواخوږي، سوکالي او امن وي. سوله ټولنيز ژوند تنظيموي او د جګړې ناخوالې له منځه وړي. جګړه د تباهۍ او بربادۍ نوم دی او سوله د آرامۍ او ودانۍ ضمانت کوي. جګړه نه ګټه لري او نه ګټل، سوله نه ماته لري او نه بايللل. په دې لوست کې به تاسې د سولې د ارزښت او ګټو په اړه ولولئ چې ژوند پرته له سولې څومره ستونزمن او له کړاو نه ډک دی.

_ که سوله نه وي نو ژوند به له کومو ستونزو سره مخامخ وي؟

_ په سوله کې د انسانانو د ژوند کوم حقونه خوندي دي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوله د صلحې په ښه يوه عربي کلمه ده چې ډېرې معناوې لري، خو يوه معنا يې چې ډېره کارول کېږي هغه د جنګ جګړې بندول دي.

سوله د جنګ بندول، د شخړو لرې کول او د اختلافاتو ختمول دي. يا سوله هغه تړون دی چې جنګ او شخړې پرې ختمېږي. که په کوم ځای کې سوله نه وي، نو هلته خلک يو له بل سره په جګړه اخته وي. د ژوندانه ټول ورځني کارونه نه شي کولای او خلک دې ته اړ کېږي چې لرې ځايونو ته مهاجر شي او ژوند په سختۍ تېر کړي. په جګړه کې خلک وژل کېږي. مينديې او پلرونه بې اولاده کېږي، ماشومان بې پلاره او بې مورې کېږي.

په جګړه کې خلک د ټوپک په ژبه غږېږي او په ځمکو کې د غنمو پر ځای ماينونه او بمونه کري. په ماينونو زرګونه خلک وژل کېږي او ځينې خپل لاسونه، سترګې او پښې پکې له لاسه ورکوي. ماينونه د خلکو ژوند اخلي او هېواد ورانوي. که سوله نه وي، خلک خپه او ژوند په سختۍ تېرېږي.

په انساني ټولنه کې ډول ډول خلک دي. انسانان کله يو له بل سره جوړېږي او کله نه جوړېږي. نارينه، ښځې، ځوانان او سپين ږيري د هر څه په اړه ببل، ببل نظرونه لري. دا څه بد کار نه دی. که مورږ په کومه خبره له چا سره نه جوړېږو، کومه ګناه نه ده، خو که له يو بل سره خبرې وکړو، نو څرګندېږي چې کومه خبره د ټولو په ګټه ده. که څوک زمورږ خبره نه مني مورږ حق نه لرو چې هغه مجبوره کړو چې بايد حتماً زمورږ خبره ومني. مورږ بايد دا زده کړو چې خبرې په دليل سره وکړو او منطقي وغږېږو. که چېرې څوک د ټوپک په زور مجبور کړو چې زمورږ خبره ومني، نو هغه به له مورږ نه ډار شوی وي. په زړه کې به يې زمورږ خبره نه وي منلي او له مورږ نه به کرکه هم کوي.

مورږ بايد په دې وپوهېږو چې خلک ډول دي. د يو لاس ګوتې هم برابرې نه دي. يو تور، بل سپين، څوک جګ، څوک ټيټ، څوک چاغ او څوک ډنګر دی. يو په يوه ژبه خبرې کوي او بل په بله ژبه. سره له دې چې يو له بله توپير لرو، خو د ځان او خپلو کورنيو لپاره هغه څه غواړو چې ټول يې غواړي. خواړه، د څښلو اوبه، د اوسېدو ځای او د ژوند د چلولو لپاره کار.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مور ټول دا هیله لرو چې زمور اولادونه روغ، غښتلي او کورنۍ مو خوشحاله وي. دې هیلې ته د رسېدو لپاره مور باید په سوله او آرامۍ کې ژوند وکړو.

په دې نړۍ کې چې مور ژوند کوو، نو خلک ډول ډول دي او باید چې همداسې وي، ځکه که ټول خلک یو ډول وای دا دنیا به پیکه او بې خونده وای. د همدې لپاره د یوه سړي څېره بل ته ورته نه ده. یو سړی یو کار ښه کولای شي او بل سړی بل کار. یو دهقان دی او بل خټګر. څوک د اوسپنې کار کوي او څوک د وړیو او وریښمو کار، یو سوداګري کوي او بل دوکانداري، یو مستري دی او بل ترکان. مور په خپل ورځني ژوند کې دې ټولو کسانو ته اړ یو. که څوک مور ته ورته نه دی، یا یې جامې زمور غوندې نه دي او یا یې غږېدا بل ډول ده، د دې معنا دا نه ده چې هغه له مور نه ښه او یا بد دی. څه پروا کوي که مور یو له بله توپیر لرو؟ که څوک یو کار زمور په څېر نه کوي، مور یې باید بد ونه ګڼو. مور یې له نورو زده کوو، نو نور خلک کولای شي چې له مور نه یې زده کړي. که مور یو بل ته درناوی ونه کړو او یو له بل سره ناسته ولاړه او خبرې ونه کړو، نو سوله به نه وي.

د انسانانو ترمنځ توپیرونه اختلافات رامنځته کوي، خو د اختلافاتو پالل اختلافات زېږوي. دا باید په یاد ولرو چې د اختلافاتو د حل ډېرې لارې شته. کله چې ماشومان په خپل منځ کې جنجال کوي نو مور او پلار یې ورسره خبرې کوي او جوړوي یې. کله چې د ګاونډیانو ترمنځ ستونزې پیدا شي، جرګه یا شورا ورسره مرسته کوي چې یو له بل سره روغه وکړي. کله کله بیا خلک د خپلو ستونزو د حل په خاطر قاضي، وکیل او محکمې ته ورځي. که هېوادونه یو له بل سره شخړه ولري، پخپلو منځو کې کښېني او د حل یوه لاره پیدا کوي. که په دې هم جوړ نه شي، نو د ملګرو ملتونو له موسسې څخه مرسته غواړي، لنډه دا چې د اختلاف د حل لپاره ډېرې لارې شته. مور باید خپل اختلاف د خبرو او جرګو له لارې حل کړو، نه د زور له لارې. زور بدمرغي راولي، زور اختلاف نه حل کوي، بلکې اختلاف زیاتوي.

نو لازمه ده چې مور خلک سولې ته راوبلو او وېې هڅوو چې د جګړې پر ځای سولې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته غاړه کېږدي.

د يونسکو کړنلاره په دې جملې پيلېږي: (ځرنګه چې جګړه د انسانانو له ذهن څخه پيلېږي، نو د سولې د دفاع سنګر هم بايد د انسانانو په ذهن کې رامنځته شي.)

په پښتو ليکنې (تحريري) او نالیکنې (شفاهي) ادبياتو کې هم په سوله او امن ټينګار شوی دی او تل يې خلک سولې او امن ته رابللي دي. د پښتو په شفاهي ادبياتو کې لکه لنډۍ او ځينې نورو ډولونو کې، دغه موضوع ډېره ښه انځور شوې ده. په زياتو لنډيو کې جنګ غندل شوی او ناوړه پايلې يې په ګوته شوي دي، لکه:

د ښـــو ټـوپـکـــو وســـتـــاکـــاره

د ښو ځوانانو خون به ستا په غاړه وينه

همدارنګه په پښتو شعر کې هم له لرغونو زمانو څخه رانيولې تر ننه پورې سوله او امن ستايل شوی، جنګ يې غندلی او سولې ته يې خلک رابللي دي.

د منځنۍ دورې يو شاعر ملا جانان فدوي هوتک جګړه مارو ته د سولې په هکله داسې وايي:

عـــارفـــان کـــا لـــه جـهـــانـــه ســـره ســولـه

تـــا تـــرلـــی پـــه جـهـــان د ســولـــې ور دی

همدارنګه د پښتو ژبې پخوانيو او اوسنيو شاعرانو هېڅکله سوله له پامه نه ده غورځولې او جنګ يې غندلی دی.

رحمان بابا په دې لاندې شعر کې په څومره ښکلي ډول خلک سولې ته رابللي دي:

کـر دګلـو کړه چې سـيمه دې ګلزار شـي اغزي مه کره په پښو کې به دې خار شي

کوهـی مـه کنـه د بـل سـړي پـه لار کې چېرې ستا به د کوهي په غـاړه لار شي

آدم زاد پـه معنـا واړه يـو صـورت دی هـر چـې بـل آزاروي هـغـه آزار شي

هغـه زړه بـه لـه توپانـه پـه امـان وي چې کښتۍ غوندې د خلکو باربردار شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

په معاصره شاعري کې سوله له هرې دورې څخه زياته راغلې ده او ولسونه يې د سولې په ساتلو مکلف ګڼلي او د جګړې تباهي او بربادي يې يو په يو بيان کړې ده. په معاصر شعر کې مو دلته دوه نمونې غوره کړي دي چې تاسې به يې ولولئ

مينه کر دی په وطن کې د ګلونو مينه ژوند او سعادت دی د قامونو
د ژوندون ترخه په مينه خواږه کېږي ورکوي مينه خواري د ولسونو
کوم قامونه چې په مينه سره ژوند کړي تل وي خلاص د زمانې له افتونو
مينه مينه ده چې جوړ پرې دا جهان دی مينه اصل د وجود او د انسان دی

ارسلان سليمي

چې خپل کور ودانوم زه د بل کور نه ورانوم زه
نه مې چا سره بدي شته نه مې چاته بدنيتي شته
له هر چا مې ورورولي ده خپل پردي سره اشتي ده
زه هر چا لره ښه غواړم زه چې ځان لره څه غواړم

دوست محمد کامل مومند

د متن لنډيز:

سوله د جګړې بندول دي. سوله د جګړې ضد کلمه ده، په جګړه کې وژنه، ورانول او له تباهۍ او بربادۍ نور څه نشته. په سوله کې آرامي، ورورولي، مهرباني، سوکالي او ترقي ده.

انسانان په خپلو منځو کې توپيرونه لري او هر سړی د خپل استعداد او توان سره يو کار کوي. ځکه چې موږ يو د بل کار ته اړ يو. د انسانانو ترمنځ اختلافات هم شته خو دا اختلافات د خبرو اترو له لارې بايد حل شي. هېڅوک حق نه لري چې په چا باندې په زور يوه خبره ومني.

که اختلافات شديد شي، نو د حل لپاره يې سپين ږيري، جرګې، محلي شوراګانې شته. له دې سره قاضي، وکيل او محکمې هم شته چې شخړې حلوي.

د هېوادونو ترمنځ که اختلافات پيدا کېږي نو ملګري ملتونه يې حلوي. هر ډول

(c) ketabton.com: The Digital Library

اختلافات د خبرو او مذاکرې له لارې حل کېدای شي، نو لازمه نه ده چې د جګړې لاره ونیول شي او سوله له منځه لاړه شي.

موږ ټولو ته لازمه ده چې د سولې د دفاع او ساتنې فکر د انسانانو په ذهنونو کې وروزو، ځکه چې جګړه هم له همدغه ځای څخه پیلېږي.

فعالیتونه

۱ــ زده کوونکي دې د ښوونکي له لوستلو څخه وروسته د متن یو، یو پراګراف ولولي او مفهوم دې څرګند کړي.

۲ــ زده کوونکي دې په دوه پراګرافونو کې د جګړې زیانونه او د سولې ګټې ولیکي او په وار سره دې په ټولګي کې واوروي.

۳ــ زده کوونکي دې په وار سره په لاندې موضوع باندې خبرې وکړي او خپل خپل نظر دې څرګند کړي (څنګه کولی شو د خلکو په ذهنونو کې د سولې ساتنې اصل وروزو.)

٤ــ (خلک ډول ډول دي) زده کوونکي دې ووایي چې دا جمله څه معنا لري. د ټولنې په ګټه ده که په تاوان؟

٥ــ دوه زده کوونکي دې د نورو په استازیتوب په وار سره په دې خبرې وکړي چې څنګه کولای شو اختلافات حل کړو؟

٦ــ زده کوونکي دې په دې خبرې وکړي چې ښځې د سولې په راوستو کې څه رول لوبولای شي؟

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په کورونو کې متن په غور سره ولولي او بیا دې د دې متن په رڼا کې د سولې په هکله یوه لیکنه وکړي. بله ورځ دې په پښتو درسي ساعت کې د نورو ټولګیوالو په وړاندې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادب څه ته وايي؟

مور په ښوونځي کې او هم له ښوونځي څخه د باندې ځينې کلمې اورو او يا يې په کتابونو او مجلو کې لولو، خو په اړه يې دومره معلومات نه لرو چې ورباندې وپوهېږو، د بېلګې په توګه ادب، ادبيات، ادبپوهنه، کره کتنه، ادبي تاريخ، ادبي ژانر او داسې نورې کلمې يا اصطلاحات چې په ادب يا ادبياتو پورې اړه لري، خو ځينې به يې له معنا او تعريف سره لازمه آشنايي نه لري. د دې لپاره مو په دې لوست کې په ادب خبرې کړې او د ادب ځينې څانګې مو درته په لنډه توګه روښانه کړې دي چې د ادب هره څانګه په لنډ ډول وپېژنئ.

_ ادب څه ته وايي؟

_ شعر او داستان هم د ادب برخې دي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

پخوانيو د آدب د کلمې په هکله ويل چې د ادب کلمه له (هذب) څخه اخيستل شوې چې (هذب) د بې عيبه معنا لري. د (هذب) کلمه به د هغې ونې لپاره استعمالېده چې څانګې او ښاخونه به يې پرې شول او صافه به شوه.

وروسته بيا دا کلمه د هغه چا لپاره کارېده چې عيبونه به يې ورک شول او مهذب به شو. وروسته دغه (هذب) په ادب واوښته.

د ادب کلمه په تهذيب هم معنا شوې لکه څه شی چې له چا سره لايق او مناسب وي دې ته هم ادب ويل کېږي. په تعريف کې به يې داسې ويل کېدل چې ادب هغه پوهه ده چې انسان په خپله وينا او بيان کې له تېروتنې څخه ساتي. همدارنګه ادب پوهې، زېرکۍ اخلاقي تهذيب او فضيلت ته هم وايي او په اصطلاح کې هغه پوهه او رياضت دی چې انسان ته فضيلت ورپه برخه کوي او په خپلو کړو وړو کې يې له تېروتنې څخه ژغوري.

په اوسنيو څېړنو کې ادب يو ژبنی هنر دی چې واقعيتونه په انځورونو کې وړاندې کوي. ادب واقعيت مخامخ او نېغ په نېغه نه بيانوي، بلکې په ښکلي او احساس پاروونکي شکل يې وړاندې کوي. شاعر او ليکوال له واقعيت څخه خپله اخيستنه کوي او بيا يې په عاطفي بڼه انځوروي. د ادبي ژانر (شعر، کيسې، ډرامې، طنز او نورو) مهمه ځانګړتيا دا ده چې احساس ولېږدوي او که داکار ونه کړي او د اورېدونکي يا لوستونکي پر عواطفو اغېزه ونه کړي، هغه ادبي اثر نه دی. ادب مخامخ نصيحت او لارښوونه نه کوي خو يوه پېښه داسې بيانوي چې تر لوستلو وروسته د شخص په سلوک او فکر کې مثبت بدلون راولي. بد ته بد ووايي او له ښو سره مينه وکړي. ادبيات د انسان ښکلاييز ذوق تسکينوي، سرکښه غرايز تعميروي، شډل ذوقونه يې تربيه کوي. د غمونو او اندېښنو په وخت کې انسان ته تسلي ورکوي. ادبيات دوې مهمې برخې لري چې يوه يې تخليقي ادبيات او بله يې تحقيقي ادبيات دي.

تخليقي يا هنري ادبيات هغو ادبي آثارو ته ويل کېږي لکه شعر، داستان، ډرامه، طنز، ادبي ټوټه، تکل او داسې نور... تحقيقي ادبيات د ادبي آثارو د ماهيت، منشاء، تکامل او

(c) ketabton.com: The Digital Library

څرنګوالي په باره کې څېړنې ته ویل کېږي. په بله وینا تخلیقي ادبیات هنري ادبي آثار دي او تحقیقي ادبیات ددغو آثارو په باره کې بحث او څېړنه ده چې دغو تحقیقي ادبیاتو ته ادبپوهنه هم وایي.

ادبي ژانرونه

ژانر (genre) فرانسوي کلمه ده چې د نوع یا ډول معنا لري. ادبي اثار د شکل او جوړښت له پلوه د یوه یا بل ژانر په ډله کې راځي. په اروپا کې پخوا دغه ژانرونه منل شوي وو:

اپیک، لیریک او ډراماتیک

اپیک حماسې ته وایي. په نثر او نظم دواړو کې راتلای شي. د اپیک یا حماسې ځینې نامتو نمونې دا دي: د هومر ایلیاد او اودیسې، د هند مهابهارا ته، د فردوسي شاهنامه، د پښتو آدم خان درخانۍ او مؤمن خان او شیرینو.

د لیریک کلمه له لاتین څخه راوتلې ده. لایر د موسیقۍ یو ډول تاریزه اله وه چې سندرې به ورسره ویل کېدې. لیریک کلمه د غنایي اشعارو لپاره کارول کېږي چې دغه اشعار د تخیل، هیجان او ترنم څرګندې نښې له ځان سره لري او د شاعر ځانګړي احساسات څرګندوي. په اوسني وخت کې ناول، لنډه کیسه، شعر، ادبي ټوټه او تکل منل شوي ادبي ژانرونه دي. په اوسني وخت کې د ژانر اصطلاح په پراخ مفهوم استعمالېږي، لکه داستان یو ادبي ژانر دی او د داستان هر ډول لکه لنډه کیسه، ناول، طنز او تکل هر یو ځانته ادبي ژانر دی.

همدارنګه په لیریک کې شعر ژانر دی او بیا د شعر نور ډولونه لکه غزل، قصیده، مثنوي، رباعي او داسې نور هر یو د شعر ډولونه دي.

په اپیک یا حماسه کې هم پخوا دوه ژانرونه ډېر مشهور وو، لکه: تراژیدي او کمیډي.

د ادبپوهنې څانګې

ادبپوهنه درې څانګې لري: ادبي تیوري، ادبي کره کتنه او ادبي تاریخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادبي تيوري د ادبي آثارو پر منشاء، ماهيت، تکامل، ارزښت او د ارزونې پر مټود او لارو بحث کوي. د ادب تيوري د ادبپوهنې د نورو څانګو لپاره اصول او لارې چارې برابروي.

د مثال په توګه ادبي کره کتونکی چې يو ادبي اثر ارزوي د ارزونې معيارونه له ادبي تيورۍ څخه ترلاسه کوي.

د ادبپوهنې بله څانګه ادبي کره کتنه ده. ادبي کره کتنه پر ادبي اثارو قضاوت کوي د ادبي آثارو ښه او بد، ښکلي او بدرنګه اړخونه رابرسېره کوي. په ادبي کره کتنه کې بايد له شخصي مينې، کينې، توهين او سپکاوي نه ډډه وشي او له علمي قضاوت او علمي ژبې څخه کار واخيستل شي.

د ادبي کره کتنې هدف دادی چې له لوستونکي سره د ادبي اثر په ارزونه کې مرسته وکړي او ليکونکي ته لارښوونه وکړي چې د خپلې ليکنې نيمګړتياوې او ښېګڼې وپېژني.

ادبي کره کتنه په هغه ټولنه کې ډېره اغېزه او ګټه لري چې د بيان او تخليق آزادي وي. که چېرې دا نه وي نو هلته ادبي کره کتنه د اختناق او سانسور د وسيلې په توګه استعمالېږي.

د ادبپوهنې بله مهمه څانګه ادبي تاريخ دی چې د ادب تاريخ او د ادبياتو تاريخ هم ورته وايي. د ادب تاريخ هغه پوهنه ده چې د هنري ادبياتو د پيدايښت او ودې جريان له تاريخي شرايطو سره د ارتباط په لړ کې څېړي. لکه د انسان ژوند چې څومره په ادب کې ځلېدلی، رابرسېره کوي يې. ادبي تذکره له ادبي تاريخ سره توپير لري. په ادبي تذکره کې د ليکوال او شاعر پېژندګلوي (بيوګرافي) راځي او په ادبي تاريخ کې ادبي جريان او تحول څېړل کېږي.

د ادب دغه ياد شوي ډولونه په شلمه پېړۍ کې پښتو ژبې ته رانغوتل او وپالل شول، ځکه چې شلمه پېړۍ د پښتو ادبياتو د پرمختګ او پراختيا پېړۍ ده. په همدې پېړۍ کې د پښتو هنري نثر رامنځته شو. په همدې پېړۍ کې پښتو ناولونه، ډرامې، لنډې کيسې، ادبي ټوټې، سفرنامې، راپورتاژونه، ځان پېژندنې، تکلونه او نور ادبي ژانرونه رامنځته شول.

په همدې پېړۍ کې پښتو آثار د چاپ غېږې ته ولوېده. پښتو د راډيو په څپو کې خوره

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوه. پښتو د سینما په پرده پلې شوه. پښتو د تلویزیون او کمپیوټر په سکرین راغله.

په دې پېړۍ کې پښتو ته ټول امکانات برابر شول چې د عصر غوښتنه او د وخت ضرورت و. د دغو امکاناتو تر څنګه دا اړتیا هم پیدا شوه چې پښتانه لیکوال له نویو غوښتنو سره سم لیکنې وکړي او نړیوال معیار په نظر کې ولري.

له همدې کبله په روانه پېړۍ کې د لیک او لیکوالۍ لارښودونه هم ولیکل شول او د لیکوالۍ، املا او انشا لوستونه په درسي کتابونو کې هم شامل شول.

د متن لنډیز:

ادب یو ژبنی هنر دی چې واقعیتونه په انځورونو کې وړاندې کوي. ادب دوې مهمې برخې لري چې یوه یې تخلیقي ادبیات او بله یې تحقیقي ادبیات دي. تخلیقي ادبیات ادبي آثارو ته ویل کېږي لکه شعر، داستان، ډرامه او نور... تحقیقي ادبیات د ادبي آثارو د ماهیت منشاء، تکامل او څرنګوالي په باره کې څېړنې کوي په بله وینا تخلیقي ادبیات هنري ادبي آثار دي او تحقیقي ادبیات د دغو آثارو په باره کې بحث او څېړنه کوي. تحقیقي ادبیاتو ته ادبپوهنه هم وایي. ادبپوهنه درې څانګې لري: ادبي تیوري، ادبي کره کتنه او ادبي تاریخ.

ادبي تیوري د ادبي آثارو پر منشاء، ماهیت، تکامل، ارزښت او د ارزیابۍ پر مېتود بحث کوي. ادبي کره کتنه پر ادبي آثارو قضاوت کوي. د یو اثر ښې او بدې خواوې رابرسېره کوي او لیکوال ته لارښوونه کوي.

د ادب تاریخ هغه پوهنه ده چې د هنري ادبیاتو د پیدایښت او ودې جریان له تاریخي شرایطو سره د ارتباط په لړ کې څېړي. دا درې واړه څانګې یوه له بلې سره ارتباط لري او یو د بل مرستندوی دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې متن په چوپه خوله ولولي او لاندې پوښتنو ته دې ځوابونه ووايي:

ـ د ادب کلمه له څه شي نه راوتلې ده؟

ـ ادب په څو برخو وېشل کېږي؟

ـ ادبپوهنه کومې څانګې لري؟

ـ ادبي تاریخ څه ته وايي؟

ـ ژانر، ایپیک او لیریک کلمې څه شي ته استعمالېږي؟

۲ـ زده کوونکي دې د هغو ادبي ژانرونو نومونه واخلي چې دوی یې پېژني؟

۳ـ څو زده کوونکي دې په وار سره په کره کتنه خبرې وکړي چې کره کتنه څه ګټې لري؟

٤ـ تاسې په پښتو ژبه کې کوم اوسني لیکوال پېژنئ؟

٥ـ زده کوونکي دې د خپل راتلونکي په هکله یو یو پراګراف ولیکي او په وار سره دې په ټولګي کې واوروي؟

٦ـ زده کوونکي دې لاندې لغتونه معنا او په جملو کې وکاروي:

(فضیلت، ریاضت، تهذیب، منشاء، ماهیت، تکامل، اختناق، سانسور، تحول).

کورنی دنده

زده کوونکي دې د متن په موضوعاتو کې ځانته یوه موضوع وټاکي او په اړه دې لس کرښې ولیکي، په راتلونکي درسي ساعت کې دې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشحال خان خټک

د پښتو ادب منځنۍ دوره په نومیالیو شاعرانو ښکلې ده چې هر یو یې ځانته ځانګړی ځای او آثار لري. یو له دغو نومیالیو څخه خوشحال خان خټک دی چې پښتو ادب پرې ویاړي. دغه د تورې او قلم خاوند پښتو ادب ته ډېر ارزښتمن کتابونه په میراث پرې ایښي دي.

خوشحال خان خټک د پښتو ادب سرلاری دی چې د حماسي سبک په رامنځته کېدو یې ډېر لارویان په ځان پسې روان کړي. په دې لوست کې به د ده د ژوند او ادب پر بېلابېلو اړخونو پوه شئ.

_ تاسې د خوشحال خان خټک په هکله څه معلومات لرئ؟

_ خوشحال خان خټک پښتو ادب ته څه ورکړي دي؟

_ ولې خوشحال د هند د حکمرانې مغلي کورنۍ پر ضد جنګېده؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشحال خان خټک د هند د مغلي پاچا نور الدين جهانګير په وخت کې په (۱۰۲۲هـ ق)، (۱۶۱۳م) د پېښور په اکوړه کې وزېږېد.

پلار يې شهباز خان، نيکه يې يحيى خان او غور نيکه يې ملک اکوړی و. خوشحال خان په خپله يوه قصيده کې خپله پېژندګلوي په دې ډول کوي:

زه خوشحال د شهباز خان يم — چې تورزن يم کان په کان
شهباز خان د يحيى خان و — چې بل نه و هسې ځوان
يحيى خان د اکوړي و — چې په توره شو سلطان
د اکبر بادشاه په دور — شو د خپل ولس ستر خان

د هجرت زر دوه ويشت سن و
چې زه راغلم په جهان

د خوشحال خان مشر نيکه ملک اکوړی د هند د مغلي پاچا جلال الدين اکبر له خوا د خټکو د مشر په توګه وټاکل شو. اکبر پاچا ملک اکوړي ته له خير اباد څخه تر نوښاره پورې سيمه په جاګير کې ورکړه. د سرک ساتل او په پاچاهي لاره باندې د ځارويو د تګ راتګ د محصول ټولولو امتياز هم ده ته ورکړل شو.

د خوشحال خان ژوند له ماشومتوب څخه تر سپين ږيرتوبه پورې له حوادثو ډک دی. دی شپږ کلن و چې په لنډي سيند کې ډوب شو، خو د کلي د يوې ښځې په واسطه وژغورل شو.

په اته کلنۍ کې پرې له څپرې څخه يو کانې راولويد او سر يې داسې ټپي شو چې يوه اونۍ له مرګ سره لاس و ګرېوان و، خو وروسته ورو، ورو په رغېدو شو.

د واده په شپه سختې تبې نيولی و او د کورنۍ غړو په برستنو کې داسې پټ کړی و چې د ساه ايستلو توان يې نه و. خوشحال خان د پلار له مړينې وروسته د خپل قوم مشر وټاکل شو. دغه وخت د هند پاچا شاه جهان و او له خوشحال خان سره يې اړيکې ښې وې، خو کله چې اورنګزيب خپل ورونه مړه کړل او خپل پلار شاه جهان يې بنديکړ، نو خوشحال

(c) ketabton.com: The Digital Library

خان يې هم په (۱۰۷٤هـ ق)، (۱٦٦٤م) کې ونيو.

خوشحال خان دوه نيم کاله په ډيلي او د جيپور د رياست د رنتبور په زندان کې تېر کړل. بيا اګرې ته ولېږل شو. د ځلورو کالو بند او نظر بندۍ څخه وروسته آزاد شو.

خوشحال خان چې کله خپل وطن ته راستون شو، نو د هوډ نيولو په تکل کې و. خوشحال په خپل يو شعر کې دغه حالت په دې ډول څرګندوي:

پس له بنده دی دا عزم د خوشحال د خاطر جزم
يا نيولی مخ مکې ته يا مغلو سره رزم

خوشحال خان د پښتنو د امپراتورۍ د بيا جوړونې او افغاني دولت د جوړښت لپاره توره تر ملا کړه او ويې ويل:

د افغان په ننګ مې وتړله توره
ننګيالی د زمانې خوشحال خټک يم

خوشحال خان له مغلو سره ډېر جنګونه وکړل. په ډېرو جنګونو کې يې مغلو ته ماته ورکړه، تر دې چې د هند مغلي پاچا اورنګزيب پخپله لاهور ته راغی او په حسن ابدال کې يې دوې مياشتې تېرې کړې.

ايمل خان مومند او دريا خان اپريدی هغه نومیالي پښتانه وو چې پخوا يې د مغولو د حکومت د ظلم او زياتي په وړاندې د خپلواکۍ بيرغ پورته کړی او پښتانه يې د آزادۍ جنګ ته تيار کړي وو. بيا نو خوشحال خان خټک هم ددغو نومیاليو مشرانو تر څنګ ودرېد او د مغولو په وړاندې يې د ستر جنګ ميدان ته ورودانګل.

د خوشحال خان د عمر وروستي څو کاله د سختو غمونو، مصيبتونو او ستونزو نه ډک کلونه وو. د خوشحال خان يو زوی بهرام خان له مغلو سره ملګری شو او هغه يې کوله چې خوشحال خان ونيسي او مغلو ته يې وسپاري.

بهرام خان له اورنګ زيب څخه زده کړي وو چې سړی کولای شي خپل پلار زنداني کړي او خپل ورونه ووژني، نو ده هم د خپل پلار د نيولو هڅه وکړه، خو بريالی نه شو او خوشحال خان هم خپل هوډ پرې نښود. خوشحال خان د ژوند په وروستيو ورځو کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

اپريدو ته لاړ او په ډمبره نومې ځای کې يې پناه واخيسته.

خوشحال خان له ډېرو کړاوونو وروسته په ۱۱۰۰هـ ق ۱۶۸۹م له دې نړۍ څخه سترګې پټې کړې.

د خوشحال قدر که اوس په هيچا نشته
پس له مرګه به يې يادکا ډېر عالم

خوشحال خان په عقيده سني مسلمان او په اهل سنت والجماعت کې حنفي و. د اهل بيتو سره يې ډېره مينه وه. د لمونځ او روژې ډېر پابند و او د سخاوت خو يې دا حال و چې د خانۍ او سرداری سره صاحب نصاب شوی نه و. وضعه يې فقيرانه وه، ډېر ښتينی او د ښتيا ويلو پابند و.

د ارادې ډېر کلک، ډېر تورزن، شجاع او خود اره سړی و. همېشه د احسان تابع و په دښمنۍ کې به يې هم د احسان حق نه هېرولو. طبيعت يې تېز و. د ټوپک، غشي او باز هر قسم ښکار به يې کولو. بازونه او اسونه به يې ډېر ساتل. په کتاب، سرود او ښايست مين و، دغه شوقونه يې تر اخري عمره ساتلي وو.

خوشحال خان خټک په نظم او نثر کې ډېر کتابونه وليکل. تر ده دمخه په پښتو کې مسجع نثر دود و. خوشحال خان خټک پښتو نثر بېرته ساده او روان کړ. دستارنامه يې په ساده او روان نثر وليکله چې په نثر کې د ده تر ټولو غوره کتاب دی.

خوشحال خان خټک دستارنامه په زندان کې وليکله او په ټولنه کې يې د مشرتابه لپاره شل هنرونه او شل خصلتونه وټاکل. خوشحال خان خټک د پښتو په الفبا کې هم زياتونې وکړې. خوشحال خان خټک په شل کلنۍ کې د شعر ويل پيل کړل او پښتو شعر يې لوړو پوړيو ته ورساوه. د خوشحال خان خټک د شعر موضوعات رنګارنګ دي، خو د رزم او بزم برخه يې درنه ده. د خان وطني او ملي کلام د هغه د ادبي آثارو يوه امتيازي او مهمه برخه ده. د خوشحال خان دا د آزادۍ له ولولو نه ډک اشعار که يو خوا د وطن سره د ده مينه څرګندوي، نو له بله پلوه د پښتنو او مغلو د سياسي کشمکش د تاريخ يو مهم څپرکی دی. د خان ملي شاعري له خپل قام سره د مينې، کلک هوډ، آزادۍ، مېړانې او اصلاحي

(c) ketabton.com: The Digital Library

لارښوونو نه ډکه ده. د همدې مینې له کبله په خپل قام سخت انتقادونه کوي او د پښتنو د ښو صفتونو سره د هغوی د کردار نیمګړې خواوې هم بیانوي.

هغه د خپل ولس او ټولنې ژوره مطالعه درلوده او د ټولو اړخونو څخه ښه خبر و. دا هر څه یې په خپل شعر کې انځور کړي او د دوی د اصلاح کوښښ یې کړی دی. د ده په شاعرۍ کې د جذباتو ډېر زور، هیجان او توپان هم په ډېر اخلاص او صداقت سره ښکاري.

د خوشحال په کورنۍ کې د ده زامن او لمسیان هم شاعران وو، لکه: د ده زامن اشرف خان هجري، عبدالقادر خان خټک، صدر خان، لور یې حلیمه خټکه، لمسیان یې افضل خان خټک او کاظم خان شیدا هم د دیوانونو خاوندان دي. خوشحال خان خټک په نظم او نثر کې زیات کتابونه لیکلي چې ځینې مهم یې دادي:

د نظم برخه

۱ـ دیوان: د خوشحال خان خټک د شعرونو شمېر له څلوېښتو زرو بیتونو اوړي. خوشحال خان خټک په پښتو او فارسي دواړو ژبو کې شعرونه ویلي دي. فارسي شعرونه یې هم په دیوان کې راغلي دي.

۲ـ بازنامه: یو منظوم اثر دی چې د بازونو د ډولونو، د هغوی د مرضونو د علاج او د بازونو د ښکار په هکله پکې معلومات راغلي دي.

۳ـ هدایه: د فقهې د مشهور کتاب پښتو ژباړه ده.

٤ـ آئینه: د فقهې په برخه کې دی او له عربي ژبې څخه ژباړل شوی دی.

٥ـ فضل نامه: فقهي موضوعات او نور اسلامي مسایل پکې راغلي دي.

٦ـ سوات نامه: سوات ته د خوشحال خان د تګ خاطرات او د سوات جغرافیایي حالات پکې بیان شوي دي.

۷ـ طب نامه: طبي موضوعات پکې څېړل شوي دي.

۸ـ فرخنامه: د تورې او قلم مناظره پکې راغلې ده.

۹ـ فراقنامه: د خوشحال د بند د ورځو حالات پکې راغلي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نثر برخه

۱ـ دستار نامه: خوشحال خان خټک په دې کتاب کې د دستار د سړي لپاره شل هنرونه او شل خصلتونه بیان کړي دي.

۲ـ بیاض: په دې کتاب کې د خوشحال خان خټک ژوند لیک، د ده د کورنۍ احوال او د ده تاریخي کارنامې راغلي دي.

له بیاض څخه د خوشحال خان خټک د نثر نمونه:

(په اخیر د جمادي الثاني د تیرا نه راروان شوم. راز علي، حسن علي، موسی و غیره ښه، ښه سواره بدرقه راسره وو.

په بازار راغلم. هور ته ایمل خان په مخه راغی، سره کښناستو. دی تیرا ته راته، وې چې راسره جار وځه، ما وې چې که زه پوهیدای چې ته به رایشې زه به ستا وراتلو ته معطل وم. اما اوس روان یم.

افریدیو ستنولم، ستون نه شوم. اوس جاروځم څه خو عیب غوندې شي. یو څو خبرې مو سره وکړې،روان شوم، افریدي مې سره رخصت کړل. سرو پای بها مې هر کدام ته ورکړه، د څخوبي په لار ایمل خان سره ډکې لره راغلم، شپه مې هورته تېره کړه. سبا بېړۍ راغله، پورې شوو، ورو، ورو مومندو کې تلو.

واړو ښه پښتونولي کوله. هر ځای به په ښه روش راغله. ضیافت و غیره به یې ښه وکړو. ځای په ځای راسره وو. تر خپل حدود نه یې تېرولو، مهمند ښه عالم ولید شه.)

د خوشحال خان خټک د کلام نمونه:

په کاته، کاته مې سترګې په خاته شي — چې خبر دې د راتلو رابانديې وشي
ته خو اوس له ما نه لاړې مرور شوې — دا زما یاري دې هم ګوندې په زړه شي
ګوره تا رابانديې کومې کوډې وکړې — که په پښو درځنې دروم زړه مې نشي
چې دیدن د مین وکړمه تازه شم — لکه کښت چې په باران سره اوبه شي
د ښه یار ببلتون د ستوني پرېکول دي — په یرغ به ستونی چېرې پرېکاوه شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ارمان د هغه وخت يم درښغه، درښغه! | که د زنې سيب يې بيا زما په خوله شي
د خپل يـار د جدائيه هسې کـار دی | لکه ساه چې له وجـود نه په واتـه شي
بخته! هـومـره مـدد بيا راســره وکـړه | چې په غېږ کې مې بيا تللی يار ويده شي

د خوشحال سـلام په وارو ښو يارانو
گوندې بيا يې په ليدو سره زړه ښه شي

د متن لنډيز

خوشحال خان خټک د پښتو ادب د منځنۍ دورې هغه نومیالی شاعر دی چې په نظم او نثر کې يې په لسګونو کتابونه ليکلي دي.

دی د مغلي پاچا نور الدين جهانګير په زمانه کې په (۱۰۲۲هـ ق) کال د پښتونخوا په اکوړه کې زېږېدلی او په (۱۱۰۰هـ ق) کې وفات شوی دی. په نثر کې يې مشهور کتاب دستارنامه دی او په نظم کې يې سوات نامه، باز نامه، طب نامه او د شعرونو ديوان ډېر زيات شهرت لري.

خوشحال خان په شل کلنۍ کې په شعر ويلو پيل کړی او په پښتو ادب کې د حماسي سبک سرلاری دی. خوشحال خان د هند د حکمرانې مغلي کورنۍ پر ضد مبارزه کوله او د اورنګزېب پر ضد جنګېده.

خوشحال خان د پښتو ادب په بېلابېلو څانګو کې مهم آثار پرې ايښي او د ادب په هر ډګر کې يې قلم ډېر ښه چلېده. خوشحال خان خټک لا ډېر پخوا د خپل ځان په هکله ويلي وو:

خټک خو پرېږده په درست جهان کې | عجب کــه هسې فــرهنګيالی راشي

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې لاندې پوښتنې ځواب کړي:

- خوشحال خان په کوم کال او کوم ځای کې دنیا ته راغی؟
- خوشحال خان ولې د اورنګزېب له خوا بندي شو؟
- په نثر کې د خوشحال خان کوم کتابونه پېژنئ؟
- په نظم کې د خوشحال خان مشهور کتابونه کوم دي؟

۲ـ زده کوونکي دې لاندې لغتونه معنا او په جملو کې وکاروي:

(جزم، رزم، هوډ، بزم، یرغل، فرهنګیالی)

۳ـ زده کوونکي دې په وار سره د خوشحال شعر ولولي او ښوونکی دې د زده کوونکو د شعر لوستل او د کلماتو سم تلفظ وڅاري.

٤ـ زده کوونکي دې په لاندې شعر خبرې وکړي او د شعر اصلي مقصد دې روښانه کړي:

خټک خو پرېږده په درست جهان کې عجب کـــه هسې فـــرهنګیالی راشي

۵ـ زده کوونکي دې د خوشحال د کلام نمونه ولولي او بیا دې د شعر مفهوم په خپلو خبرو کې ووایي.

٦ـ یو زده کوونکی دې د خوشحال د کوچنیتوب پېښې ووایي.

۷ـ څو زده کوونکي دې د خوشحال د کورنۍ د څو تنو شاعرانو نومونه واخلي.

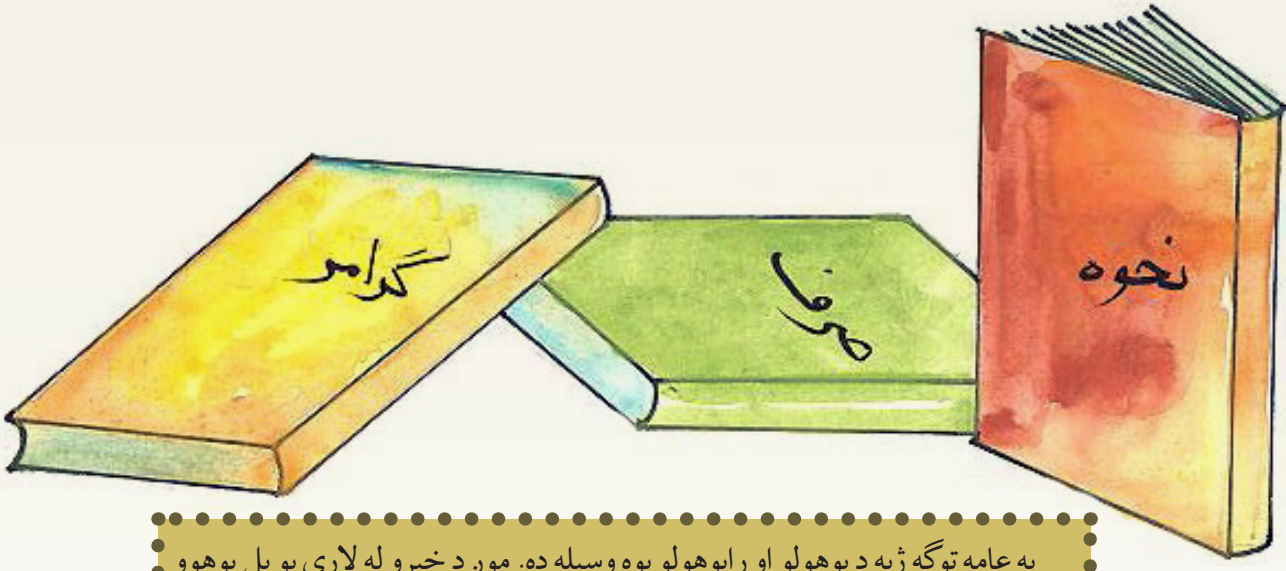
کورنۍ دنده

ستاسې له نظره خوشحال خان خټک څه ډول شخصیت دی؟

په دې اړه یوه لنډه مقاله ولیکئ. د مقالې د لیکلو په وخت کې له خپلو مشرانو څخه مرسته وغواړئ او یا هم له کوم کتاب څخه ګټه واخلئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو نحوه يا جمله پوهنه

په عامه توګه ژبه د پوهولو او راپوهولو يوه وسيله ده. موږ د خبرو له لارې يو بل پوهوو او خپل مطلب حلوو. په خبرو کې کلمې او جملې کاروو. د نحوې علم چې د ژبپوهنې يوه برخه ده، له جملې څخه بحث کوي. ژبپوهنه هغه علم ته وايي چې د يوې ژبې اصلي جوړښت تر څېړنې لاندې نيسي يا هغه پوهنه ده چې د معاصرو علمي طريقو پر بنسټ د ژبې ماهيت او څرنګوالی مطالعه کوي. ژبپوهنه د بېلابېلو ژبو کورنۍ د دوی خپلوي، ډلې او تاريخي بدلونونه هم څېړي.

ژبپوهنه درې برخې لري، فونولوژي (غږپوهنه)، مورفولوژي (لغت پوهنه)، سنټکس (نحوه يا جمله پوهنه). جمله پوهنه د جملې د جوړښت او ډولونو په اړه بحث کوي. دادی په دې درس کې تاسې ته د جمله پوهنې په اړه معلومات درکوو.

جمله څه ته وايي او په خبرو کې څه ارزښت لري؟

که د جملو جوړښت سم نه وي په خبرو کې به څه ستونزه رامنځته شي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

نحوه يا جمله پوهنه

(Syntax)

نحوه عربي کلمه ده چې لغوي معنا يې لاره، طريقه، روش طرز او دود دی. په اصطلاح کې دګرامر هغه برخه ده چې په جملو کې دکلمو د ځای پر ځای کېدلو، دکلمو پر اړيکو، ترتيب او ترکيب باندې غږېږي.

په بله وينا نحوه هغه پوهنې ته ويل کېږي چې د يوې ژبې د جملو، عبارتونو، فقرو، ترکيبونو له جوړښت، ترتيب او تنظيم څخه بحث کوي.

د وينا د توکو (اجزاوو) خپل منځي اړيکې او جوړښت د نحوې موضوع ده.

څرګنده ده چې جمله پوهنه په يوې جملې کې دکلمو (مورفيمونو) دګرامري ترکيب د يوځای کېدو طريقه، ترتيب او معنوي رابطه په يوې ټاکلې ژبه کې څېړي او يا په بله وينا د جملو لفظي جوړښت او معنوي ځانګړتياوې مطالعه کوي، نو ځنګه چې د نحوې د مطالعې او څېړنې اصلي او اساسي مواد جملې دي، نو په همدې توګه دکلمو ترکيب هم د جملو په جوړښت کې يوه برخه ګڼل کېږي، لکه: هلک ولوېد. دا يوه ساده جمله ده او له دوو کلمو څخه جوړه ده. لومړۍ برخه يې ((هلک)) چې د جملې فاعل (مسند اليه) او دويمه برخه يې ((ولوېد)) فعل (مسند) دی، که چېرې په همدغې جملې کې د جملې د فاعل (هلک) سره ځينې مورفيمونه چې نحوي رابطه سره ولري، يوځای شي، نو دغه فاعل (هلک) د خپلو اړوندو توکو سره يو ترکيب دی. لکه ښه هلک، يو ډېر ښه هلک، يو غښتلی تکړه ښه هلک. دغه ډله کلمې له يو بل سره نحوي رابطه لري او په پورتنۍ جمله کې د هلک سره د مبتدا په حيث راځي چې د ترکيب په نامه يادېږي. همدارنګه د (ولوېد) فعل سره چې د جملې مسند دی يو شمېر نورې کلمې يوځای شي او نحوي رابطه ولري د جملې په مسند (خبر) کې راځي، لکه: سخت ولوېد، په زوره ولوېد، سخت په زوره ولوېد. يا وران ولوېد، ډېر وران ولوېد، خورا ډېر وران ولوېد.

په پورتني اسمي ترکيبونو کې ګورو چې هلک د ترکيب اصلي جز دی او د خپلو متعلقاتو سره يو اسمي ترکيب ګڼل کېږي او په دويمه برخه کې ولوېد د فعلي ترکيب اصلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

جز دی نو فعلي ترکیب ورته ویلی شو.

نو ویلی شو چې ترکیب د دوو یا زیاتو خپلواکو او ناخپلواکو، کلمو او مورفیمونو له یوځای کېدو څخه عبارت دی چې اجزا یې یو له بله سره ګرامري ارتباط ولري. ترکیبونه بیا په خپل وار د معنا او جوړښت له مخې بېلابېل ډولونه لري.

جمله (Sentence): جمله عربي کلمه ده. لغوي معنا یې مجموعه او ټولګه ده او په اصطلاح کې د الفاظو او کلمو یو داسې ترکیب دی چې یو بشپړ مفهوم څرګندوي. یا په بله وینا جمله د یوې ژبې هغه خپلواکه ګرامري برخه ده چې د جوړښت او معنا له مخې پوره او بشپړه وي.

د جملې بنسټیزې برخې: هره جمله دوه بنسټیزې برخې لري. مبتدا او خبر چې د جملې زړی یا هسته جوړوي. لکه په دې بېلګو کې: نجونې راغلې، ورځ تېره شوه، ټولنه وده کوي، په دغو جملو کې د مبتدا (مسند الیه) او خبر (مسند) برخې په خپلواکه توګه راغلي دي.

۱ـ مبتدا (مسند الیه، فاعل= subject)

مبتدا د جملې یوه خپلواکه (مستقله) معنا لرونکې برخه ګڼل کېږي. په جمله کې ددغې برخې په اړه خبر ورکول کېږي. یا مبتدا (مسند الیه) هغه برخه ده چې د هغې په نسبت څه ویل کېږي. یعنې د یو حکم نسبت ورته کېږي.

په دې برخه کې د اشخاصو نومونه، د شیانو نومونه، ضمیرونه، صفتونه، عددونه، قیدونه له ټولو ساده او مرکبو بڼو سره راځي. سربېره پر دې په اصلي حالت او اوښتي یا (مغیره) حالت کې هم راتلای شي. لکه: زده کوونکي د آزموینې په فکر کې دي. لمر راوخوت. خلکو خپل کار کاوه، تیل توی شول.

په پورته جملو کې (زده کوونکي، لمر، خلکو، تیل) د مبتدا (مسند الیه) او د جملو نورې برخې د خبر (مسند) په توګه راغلي دي.

۲ـ خبر (مسند): خبر یا مسند د جملې هغه بنسټیزه برخه ده چې د مبتدا (مسند الیه) حال څرګندوي. خبر هم د مبتدا په شان د وینا او کلام له ټولو توکو څخه راتلای شي. خبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جوړښت له مخې کېدای شي چې ساده او یا مرکب وي. خبر په دوو ډولونو وېشل کېږي. اسمي او فعلي.

هغه جملې چې د خبر په برخه کې یې پوره فعل یا فعلي ترکیب راغلی وي، د فعلي جملې په نامه یادېږي. هغه جملې چې مبتدا او خبر دواړه یې نومونه وي اسمي جملې ورته وایي، لکه: د کلي مشر خانمیر دی (اسمي جمله)، زه ښار ته ځم (فعلي جمله).

د جملې ډولونه: جمله د جوړښت له مخې په دوو لویو ډلو وېشل کېږي، یوه ستوې یا ساده جمله، غبرګه یا مرکبه جمله.

۱ـ یوه ستوې یا ساده جمله: یوه ستوې جمله هغه ده چې له یو فاعل او یو فعل څخه جوړه وي. یا په بله وینا له یوې مبتدا او یوه خبر څخه جوړه وي، یوه ستوې جمله په دوه ډوله ده:

الف: لنډه ساده یوه ستوې جمله: هغه جمله ده چې بنسټیزې برخې (مبتدا ـ خبر) یې له یوې خپلواکې کلمې او یا لنډ ترکیب څخه جوړ وي، لکه: احمد راغی، جمیله راغله، د لمر سترګه پربوته، سپوږمۍ راوختله.

ب: اوږده یوه ستوې جمله: هغه جمله ده چې بنسټیزې برخې (مبتدا- خبر) د څو ساده لنډو یا اوږدو ترکیبونو څخه جوړ وي، لکه:

د احمد شاه بابا ښوونځي زده کوونکو په کلنۍ آزموینه کې ښې نمرې واخیستې.

د ملالۍ لېسې نجونو د والیبال په سیالۍ کې ښې نمرې ترلاسه کړې.

۲ـ مرکبه یا غبرګه جمله: هغه جمله ده چې له دوو یا زیاتو ساده (یوه ستوه) جملو څخه جوړه او یوه جمله له بلې سره لفظي او معنوي اړیکې ولري، خو هره جمله خپلې ځانګړنې ولري.

په پښتو ژبه کې غبرګه یا مرکبه جمله دا لاندې ډولونه لري:

۱ـ پیوستې یا خپلواکې غبرګې جملې: هغه دي چې له دوو یا زیاتو یوه ستوو جملو څخه جوړې شوي وي او دغه جملې په نحوي توګه یو له بل سره مساوي حیثیت ولري. په نسبي توګه خپلواکې ګڼل کېږي، په دوه ډلو وېشل کېږي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف: لنډه غبرګه پيوسته جمله: چې د دواړو جملو اساسي برخې يې له لنډو ساده اسمي او فعلي ترکيبونو څخه جوړې وي، لکه:

لمر راوخوت او شاوخوا رڼا شوه، سپوږمۍ پرېوته او شاوخوا تياره شوه

ب: اوږده پيوسته غبرګه جمله: هغه ده چې د جملې په مبتدا او خبر دواړو برخو کې د جملې اجزاوې له دوو څخه زيات توکي ولري او په اجزاوو کې يې ډېرښت او پراخوالی راغلی وي، لکه:

آزموينه راغله او زياتره زده کوونکي د آزموينې له سختوالي څخه په ډار او اندېښنه کې دي. دا غبرګې جملې هم په دوه ډوله دي.

لومړی: آزاده يا پرانيستې جمله: هغه جمله ده چې له دوو، درېوو يا ډېرو جملو څخه جوړه وي چې شمېر يې نور هم پسې زياتېدای شي؛ خو دغه جملې په آزاد چوکاټ کې راځي، لکه:

کله به باران ورېده، کله به واوره ورېده، کله به شين شو، کله به ورېځ شوه او د باران څاڅکي به شول.

يا: کله به ورو روان و، کله به تېز شو او په منډه به شو او چې سترې به شو، نو دمه به يې وکړه.

۲ـ محدوده يا تړلې او ناخپلواکه غبرګه جمله

دا جملې معمولاً په دوو جملو ختمېږي. کله کله دې جملې هم سره يوځای شوي وي، لکه: بايد تللی وای، خو لاړ نه شو.

د معنا له مخې د جملې ډولونه: په پښتو ژبه کې جمله د معنا له مخې په دوو لويو ډلو وېشل کېږي: ۱ـ خبري، ۲ـ ناخبري.

لومړی: خبري يا بياني جملې: هغه جملې دي چې د يوه څيز د حال او کيفيت بيان او څرګندونه کوي. يا يو فکر د خبر په توګه بيانوي. په ليکنه کې د دې جملې په پای کې ټکی (.) ايښودل کېږي، لکه:

احمد شاه بابا د افغانستان نومیالی واکمن تېر شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملاله د میوند یوه اتله مېرمن وه.

خبري جمله په درې ډوله ده

الف: حقیقي مثبته خبري جمله: هغه جمله ده چې د یوې اصلي او حقیقي پېښې بیان کوي، لکه: زده کوونکو درس ولوست.

ب: حقیقي منفي خبري جمله: د هغه څه څرګندونه کوي چې په واقعیت کې یې شته والی ثابت نه وي، په دې جملو کې د نفي ادات د کومکي فعل نه مخکې راځي، لکه: زده کوونکي درس نه لولي.

ج: تاکیدي خبري مثبته جمله: هغه جمله ده چې د یوه واقعیت د تائید، تصدیق او تاکید لپاره وي. د (خو) ادات ورسره یوځای راوړل کېږي، لکه:

وطن خو په هر چا ګران دی.

دویم: ناخبري یا انشایي جمله

ناخبري یا انشایي جملې دا لاندې ډولونه لري

۱ـ د پوښتنې جمله: هغه جمله ده چې ویونکی پوښتنه کوي. په دې جملو کې د یوه شخص، ځای، موضوع او وخت په باره کې پوښتنه کېږي او د ځواب غوښتونکي وي.

په وینا کې د دې جملو ځانګړنه د غږ لوړوالی او فشار وي او په لیک کې یې د پوښتنې نښه (؟) په پای کې ایښودل کېږي، لکه: چېرته ځې؟ څه وخت راغلې؟

۲ـ امریه جمله: په دې جملو کې د ویناوال مطلب او موخه د یوه کار غوښتنه، امر، حکم، غوښتنې، هیلې، بلنې، مشورې او اخطار په بڼه وي. دا جملې هم د ویلو ځانګړی غږ لري، لکه: درس ولوله! راځه چې ځو! دلته راشه! بیا داسې ونه کړې! کتاب راکړه!

۳ـ تعجبي جمله: دا جمله د حیرانتیا په حالت کې ویل کېږي، یا د حیرانۍ څرګندونه کوي. دا هم د پوښتنې په حالت کې ویل کېږي، خو د هغې سره یې توپیر دادی چې ځواب نه غواړي، لکه:

څومره ښه نجلۍ ده! څه کارونه دې وکړل!

(c) ketabton.com: The Digital Library

٤ـ تمنايي جمله: په دې جملو کې د غوښتنې او هيلې مفهوم نغښتي وي، لکه: کاشکې ورشم، ارمان چې تللی وای.

٥ـ شکي احتمالي جمله: چې مقصد او مطلب يې ثابت نه وي او شخص په دوو کې حيران او دوه زړی وي، لکه: ښايي ورور يې هم ورسره راشي. گوندې ښه کتاب وي.

٦ـ ټينګاري جمله: د تاکيد او ټينګار په موخه او مقصد راځي، لکه: خامخا ورځم، حتمي راشه!

٧ـ قسميه جمله: چې په يوه کار باندې د خلکو د باور کولو لپاره په يو سپېځلي، لوړ، محترم ذات باندې لوړه (قسم) کول څرګندوي، لکه: خدايږو درځم.

٨ـ دعائيه جمله: د خير ښېګڼې د غوښتنو او څرګندولو لپاره ويل کېږي، لکه: ځه الله دې مرستندوی شه!

د متن لنډيز

ژېپوهنه د يوې ژبې جوړښت او څرنګوالی تر څېړنې لاندې نيسي. درې برخې لري، غږ پوهنه (فونولوژي)، لغت پوهنه (مورفولوژي)، سنټيکس (جمله پوهنه). جمله عربي کلمه ده معنا يې مجموعه او ټولګه ده. په اصطلاح کې د کلمو داسې يو ترکيب دی چې يو بشپړ مفهوم څرګند کړي. جمله له دوو برخو څخه جوړه ده چې لومړۍ برخې ته مبتدا او دويمې برخې ته خبر وايي.

په مبتدا کې نومونه، صفتونه، قيدونه او نور راځي. خبر د مبتدا حال څرګندوي او په خبر کې فعلونه او نومونه راځي. د جوړښت له مخې جملې په يوه ستوې او مرکبې جملې وېشل کېږي چې هره ډله يې بېلابېل ډولونه لري.

جمله د معنا له مخې په خبري او ناخبري جملو وېشل کېږي چې بيا هره ډله بېلابېل ډولونه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې متن په چوپه خوله ولولي او بيا دې لاندې پوښتنې ځواب کړي:

- ژېپوهنه کومې برخې لري؟
- جمله څه ته وايي؟
- جمله له کومو برخو څخه جوړه ده؟
- خبر په څو ډولونو وېښل کېږي هر ډول يې څرګند کړئ؟

۲ـ زده کوونکي دې په خپله خوښه څو جملې وليکي او په هغه کې دې مبتدا او خبر په نښه کړي.

۳ـ زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي، يوه ډله دې د يوه ستوې جملې مثالونه ووايي او بله ډله دې په وار سره د مرکبې جملې مثالونه ووايي، ښوونکی دې د زده کوونکو تېروتنې سمې کړي.

٤ـ زده کوونکي دې د معنا له مخې د جملو ډولونه په خپلو کتابچو کې له مثالونو سره وليکي او بيا دې په وار سره په ټولګي کې ولولي، لکه (مثبته خبري جمله، منفي خبري جمله، د پوښتنې جمله، امريه جمله، تعجبي جمله، تمنايي جمله، شکي جمله)

۵ـ زده کوونکي دې په خپله خوښه يوه يوه جمله ووايي او بيا دې څرګنده کړي چې څه ډول جمله ده؟

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په کور کې يو ځل بيا متن ولولي او د متن پر بنسټ دې په خپله خوښه څو ډوله جملې جوړې کړي. بله ورځ دې په پښتو درسي ساعت کې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملي نظمونه

په پښتو ژبه کې دوه ډوله نظمونه دي چې يوه ډله يې ملي نظمونه او بله ډله د شرقي شاعرۍ په تقليد کلاسيک ديواني نظمونه دي. د ملي نظمونو برخې ته د ولسي ادبياتو نومونه کارول شوې ده، ځکه چې دا زمورږ د ولس خپل مال دی او د چا په تقليد نه دي ويل شوي. د پښتو ولسي ادبيات يوه بډايه ذخيره لري چې د مختلفو ډولونو په درلودلو سره يې د سيمې په ژبو کې سيال نشته. ولسي ادبيات دوه عمده برخې لري، د نثر برخه او د نظم برخه. د نظم يوه برخه يې هغه ده چې ويونکي يې معلوم نه دي او په ټول ولس پورې اړه لري چې دې ته عامې سندرې وايي. بله برخه يې هغه نظمونه دي چې ويونکي يې معلوم دي او دې برخې ته خاصې سندرې وايي.

د ولسي ادبياتو ډېره برخه په ولس کې خوره ده او لږه برخه يې د څېړونکو له خوا راټوله شوې ده. په دې درس کې به تاسې د ملي نظمونو په اړه يو بحث ولولئ چې په ولسي شاعرۍ کې تر ې زمورږ ولسي شاعران ګټه اخلي.

- تاسې د ولسي شاعرۍ په اړه څه معلومات لرئ؟
- په ولسي شاعرۍ کې کوم ډولونه پېژنئ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

نظم په لغت کې د مرغلرو پېيلو ته وايي او په اصطلاح کې هغه کلام دی چې وزن او قافيه ولري. نظم بېلابېل ډولونه لري چې دغه ډولونه د لومړي ځل لپاره په عربي ژبه کې د عروضي سيستم پر بنسټ رامنځته شوي دي او هر ډول ته يې ځانګړی قالب ټاکل شوی دی. د نظم دغه ډولونه لکه غزل، قصيده، مثنوي، مخمس، مسدس او نور هر يو ځانته جلا ځانګړی قالب او مشخصات لري چې يو له بل څخه پرې توپيرېږي.

د نظم دغه ډولونه عربي ژبې څخه فارسي او بيا پښتو ته راوړل شوي دي چې په هماغه تقليد تراوسه ويل کېږي او رواج لري. پښتو ژبه له دغه ډول نظمونو سربېره خپل ملي نظمونه هم لري چې وزنونه يې هم خپل دي او د چا په تقليد نه دي ويل شوي.

په دې توګه ويلی شو چې په پښتو ژبه کې دوه ډوله نظمونه شته چې يو ډول يې ملي نظمونه او بل ډول يې عروضي نظمونه دي چې مشترک نظمونه هم ورته وايي او دا ځکه چې دغه نظمونه په عربي، فارسي او پښتو کې مشترک دي.

ملي نظمونه: ملي نظمونه د پښتون ولس خپل مال دی. له کومې بلې ژبې څخه نه دي راغلي. په خپله ولسي شاعرانو جوړ کړي او ټاکلي وزنونه او قالبونه يې هم ورته پيدا کړي دي.

پښتو ملي نظمونه هم په دوه ډوله دي چې يو ډول ته يې عامې سندرې ويل کېږي. ويونکي يې معلوم نه وي او په ټول ولس پورې اړه لري لکه لنډۍ، سروکي، ناري، د ښادۍ بدلې او نور...

بل ډول يې خاصې سندرې دي چې د نالوستو ولسي شاعرانو له خوا جوړېږي او شاعران يې معلوم کسان وي لکه چاربيتې، بدلې، بګتۍ، لوبې، داستان، مقام او نور... دلته يې ځينې نمونې معرفي کوو:

۱ـ لنډۍ: د پښتو د شفاهي ادبياتو يو مشهور ډول دی چې ټول پښتانه يې پېژني. لنډۍ دوې مسرې لري چې لومړۍ يې لنډه نهه سيلابه او دويمه يې اوږده ديارلس سيلابه ده. لنډۍ ته د پښتنو په ځينو سيمو کې ټيکی، ټپه او مسرۍ هم وايي. د لنډيو ويونکي نه دي معلوم. د عام ولس مال دی. د نارينه وو او ښځو له خوا ويل کېږي. په لنډۍ کې يو بشپړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مفهوم بیانېږي. په لنډیو کې د پښتنو د کلیوالي ژوند او کلتور د بېلابېلو اړخونو ځانګړتیاوو انعکاس موندلی دی. د لنډیو موضوعات مختلف وي او د ژوندانه هره موضوع پکې لیدلای شو.

د لنډیو څو مثالونه:

تـــن مـــې د شـــنې نـــکـــریـــزې پـــانـــه
ظـاهـر تـــازه دنـــنـــه رنـــګ پـــه ویـــنـــو یمه

* * *

د ســتــرګــو تـــور لالـــی مـــې ورک دی
پـــه زرګـــر نـاســتـــه یـــم څـــبـــره یـــې جـــوړومـــه

۲ـ نیمکی یا سروکی: سروکی یو ډول شعر دی چې له لنډیو سره ویل کېږي. د سندرې د سر حیثیت لري، مختلف شکلونه لري، ځینې سروکي یوه مسره وي، ځینې دوې مسرې، ځینې درې او کله تر پنځو هم رسېږي، کله کله دواړه مسرې یو شی او کله یوه لنډه او بله اوږده وي. په سروکو کې د عشق، مینې او رزم موضوعات راځي. ځینې عام سروکي دي او ځینو ته د اتڼ سروکي وایي.

پسې ورجګ کړه سره لاسونه
لنډ کړه د ټیکی مزی دې
خال به دې وران شي

بله نمونه:

هلک نری چنار دی جلی د ګلو ونه

یا:

لونګ کرمه که لو مې ګډ کړ یاره تا به راولمه

۳ـ نارې یا غږونه: نارې یا غږونه څو ډولونه لري لکه د اتڼ نارې، تاریخي نارې او د نکلونو نارې. د اتڼ نارې د اتڼ په میدانونو کې ویل کېږي، تاریخي نارې د بېلابېلو تاریخي وختونو په اوږدو کې د ځینو تاریخي پېښو په اړه ویل شوي دي. د نکلونو نارې د نکل چیانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

له خوا د نکل په بېلابېلو برخو کې د نکل د کرکټرونو له خولې بيانوي. د اتڼ نارې دوه مسريزې، درې مسريزې او څلور مسريزې وي. د مسرو لنډوالی او اوږدوالی يې هم ډول ډول وي، د تاريخي نارو جوړښت دوه مسريز دی چې يوه يې لنډه او بله يې اوږده ده. د نکلونو نارې دوه مسريزې او درې مسريزې وي، کله هم قافيه وي او کله نه وي، لکه:

سر د سره پالنګه هسک کړه فتح خانه
ياغي سوي هندوستان رعيت ملکونه

* * *

کرميه چې غم نه وي ته غم راوړې
کرميه که زما په دعا کېږي
کرميه په لم غوټه سپرو واوړې

چاربيته: د پښتو د ملي اشعارو يو مهم ډول دی چې کيسې، نکلونه، داستانونه او نور اوږده اوږده مضامين پکې ويل کېږي. ويونکی يې معلوم وي او د پښتو د خاصو سندرو يا نظمونو يو ډول دی. چاربيته يو سر لري چې هغه ته کسر يا پيرو وايي. کسر يا پيرو يو څل د چاربيتې په سر کې ويل کېږي او وروسته بيا له هر بند څخه تکرارېږي. چاربيتې د مسرو د شمېر د اوږدوالي او لنډوالي له مخې يو تر بله توپير لري. د چاربيتو د بندونو د مسرو شمېر له څلورو څخه نيولې تر شلو مسرو پورې رسېږي. همدغه سبب دی چې د مثنوي او قصيدې په شان اوږده مضامين پکې راتلای شي.

په چاربيته کې د موضوع تسلسل او ارتباط يو مهم شرط دی او په يوه چاربيته کې ډېر موضوعات نه راوړل کېږي. دلته د خانمير د يوې چاربيتې څو بيتونه د نمونې په ډول راوړو چې هر بند يې دولس مسرې لري:

په چپ کې ډال په ښي خنجر نيسه د غليم مخه برابر نيسه
يا به له صدقه خپل وطن شي زما يا به په سرو وينو کفن شي زما

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دروغـــو نـه دي دغــه لاپــي زمـا پــه غـــورږو واوره واړه پـاکـي زمـا
که چېرې برید مې یو ځل راغی په تا پـوه شه اجـل دی دا چې راغـی په تا
مـاتـه وصـیـت د مـــوره پـــلاره شـوی یـو ځلې نـه پـه څـو، څـو واره شوی
د ننګ پـر ځـای ورکـــوئ سـر زامنو مـخـتـورن مـه شـئ پـه محشر زامنو
وصیت د پـلار به ګاهې هېر نه کړمه څو ځـان د هغه پـلار په څېر نه کړمه

کله به هېر د پلار سخن شي زما
یا به په سرو وینو کفن شي زما

رباعي: د پښتنو عوام خلک هغه غزلې ته چې موضوع یې پند او نصیحت وي، رباعي وایي. کله چې سندر غاړې په ساز پیل کوي لومړی یوه رباعي وایي او بیا ورپسې چاربیته یا داستان او یا لوبه اوروي. ځینې خلک ورته مقام هم وایي.

د مجلس په پیل کې له دې کبله اورول کېږي چې د مجلس د ګډونوالو پاملرنه ځانته راړوي. دلته به د رحمان بابا یو شعر چې د مقام او رباعي بڼه لري ولولو:

په ښـه خـوی د بـد خواهانـو بې پـروا یم
پـه نرمـی لکـه اوبـه د اور سـزا یـم
و هـر چاتـه پـه خپـل شـکل څرګندېـږم
آینـې غونـدې بـې رویـه بـې ریـا یـم
قناعـت مـې تر خرقـې لانـدې اطلس دی
پټ د درسـت جهان بادشـاه ظاهـر ګدا یم
د غونچـې په څېر په سـل ژبـو خاموش یم
لکـه بـوی هسـې پـه پټـه خولـه ګویـا یم
کـه چـا لار د عاشـقی وي ورکـه کـړې
زه رحمـان د ګمراهانـو رهنمـا یـم

(c) ketabton.com: The Digital Library

بگتی: په پښتو اشعارو کې بگتی یوه غوره او خوږه برخه ده چې ځینې خلک یې لوبه هم بولي. بگتی د چاربیتو په څېر یو سر لري چې په عمومي ډول یو بیت وي او د دواړو مسرو قافیه یې سره برابره وي. د هر بند وروستنی مسره د بگتی له سر سره په قافیه کې برابره وي.

سر د هر بند په پای کې تکرارېږي. د سر لومړی مسره یې اوږده او دویمه یې لنډه وي. د بگتی هر بند معمولاً درې مسرې وي:

غمونه لرې که له ما عاجز غمگینه　　راتـــاو شه لـــونـــگـــینه
ودې ویشتم روغـــــــه دې نه کـــړم　　نوره یاري درسره نه کړم
بل دې په سرو شنډو نتکی زانگي مینه
راتـــاو شـــــه لـونگینه
د محمد نور فقیره بخته　　څنگه راپرېوتې لـــه تخته
بخت مې کوټه شو اس مې لاړ سره له زینه
راتـــاو شـــــه لـونگینه

د متن لنډیز

په پښتو کې دوه ډوله نظمونه ویل کېږي چې یو ډول ته یې ملي نظمونه وایي او بل ډول ته مشترک کلاسیک دیواني نظمونه چې په عربي، فارسي او پښتو کې مشترک دي.

په دې لوست کې مو یوازې په ملي نظمونو بحث وکړ او د هغوی له ډلې مو یو څو نمونې دروپېژندلې. ملي نظمونه هم په لومړي سر کې په دوو ډلو وېشل کېږي چې یوې ډلې ته یې عامې سندرې وایي. عامې سندرې هغه دي چې ویونکی یې معلوم نه وي او د ټول ولس مال دی.

په دغو سندرو کې لنډی، کاکړی، نیمکی یا سروکي، نارې یا غږونه، کیسی، فالونه، د ښادی سندرې او د میندو سندرې راځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بله ډله يې خاصې سندرې دي. د دې سندرو شاعران په ولس کې معلوم دي او د ولسي شاعرانو په نومونو يادېږي. په دې ډله کې چاربيتې، بدلې، بګتی، لوبې، داستان، مقام او نور...

د پښتو دغه ملي اشعار د پښتو ادبياتو يوه مهمه برخه ده چې د پښتنو د اجتماعي، ملي، سياسي او فرهنګي ژوند ټولو خواو پکې انعکاس موندلی دی. د پښتو دا ملي نظمونه د نورو ژبو په تقليد نه دي ويل شوي، بلکې په خپله د پښتنو ايجاد دی.

فعاليتونه

۱ــ زده کوونکي دې متن په چوپه خوله ولولي او بيا دې لاندې پوښتنې ځواب کړي:

- په پښتو ژبه کې څو ډوله نظمونه پېژنئ؟
- نظم څه ته وايي؟
- په ملي نظمونو کې کوم ډولونه پېژنئ؟
- لنډی څه ته وايي؟

۲ــ زده کوونکي دې په خپله خوښه د يو ملي نظم په اړه څو کرښې له مثالونو سره وليکي او په ټولګي کې دې په وار سره واوروي.

۳ــ زده کوونکي دې په وار سره په متن کې راغلي نظمونه په لوړ غږ ولولي او مفهوم دې په خپلو خبرو کې ټولګيوالو ته ووايي.

٤ــ زده کوونکي دې په وار سره د ملي نظمونو په موضوعاتو خبرې وکړي چې کوم موضوعات پکې راځي؟

۵ــ متن په غور ولولئ او په متن کې خاص نومونه په نښه او په ټولګي کې يې ووايئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خاص نوم: هغه نوم دی چې د یو خاص شخص او خاص ځای ښکارندویي کوي، لکه: احمد شاه بابا، ملالۍ، ننګرهار، کابل او نور...

٦ـ زده کوونکي دې متن ولولي او د صفت کلمې دې په خپلو کتابچو کې وليکي او بيا دې په ټولګي کې ولولي.

صفت (ستاينوم): صفت هغه کلمه ده چې د نوم څرنګوالی څرګندوي، لکه: تور، سپين، ښه، بد، روغ، ناروغ، لوړ، ټيټ او نور...

٧ـ زده کوونکي دې په وار سره د رحمان بابا شعر ولولي او پر مفهوم باندې دې خبرې وکړي.

په ښه خوي له بدخواهانو بې پروا يم
په نرمۍ لکه اوبه د اور سزا يم
و هر چاته په خپل شکل څرګندېږم
آينې غوندې بې رويه بې ريا يم
د غونچې په څېر په سل ژبو خاموشه
لکه بوی هسې په پټه خوله ګويا يم
قناعت مې تر خرقې لاندې اطلس دی
پټ د درست جهان بادشاه ظاهر ګدا يم

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د خپلې سيمې د يوه ولسي شاعر په اړه څو کرښې وليکي او د ضرورت په وخت کې دې د کورنۍ له غړو او يا کتاب څخه مرسته ترلاسه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولسي کيسه

کيسې د انسان له ژوند سره پيل شوي دي او بيا خوله په خوله له يو نسل نه بل ته لېږدول شوي دي. کله چې انسانانو خط ايجاد کړ، نو بيا ځنې کيسې وليکل شوې. خو د ولسي کيسو زياته برخه اوس هم د خلکو په ذهنونو کې ده او راټولې شوي نه دي. د ولسي کيسو ويونکي معلوم نه وي په يو شخص پورې اړه نه لري بلکې په ټولو پورې اړه لري.

هر ملت ځانته ولسي کيسې لري چې د هماغه ملت ځانګړتياوې، دود دستور او تاريخ ترېنه خرګندېږي. ځينې ولسي کيسې د ملتونو ترمنځ مشترکې وي او يوازې د اشخاصو او ځايونو نومونو پکې تغيير موندلی وي. د ولسي کيسو زياته برخه خيالي بڼه لري. حوادث او پېښې پکې له عقل نه لرې او تخيلي بڼه لري. په ولسي کيسو کې يوه برخه داسې هم شته چې د ربښتيني ژوند له پېښو سره تړاو لري او خيالي بڼه نه لري. د نړۍ د ملتونو له ولسي کيسو څخه ځينې کيسې دومره شهرت ته رسېدلي دي چې په نړيوالو ولسي کيسو کې شمېرل شوي دي او د دغه شهرت له کبله د نړۍ په ډېرو ژبو ژباړل شوي دي.

په دې لوست کې مو د چک د ولس يوه ولسي کيسه غوره کړې چې د دې کيسې په لوستلو سره به تاسې د نړۍ د ولسي کيسو سره آشنا شئ.

- کومه ولسي کيسه مو په ياد ده؟
- د کوم بل هېواد ولسي کيسه مو اورېدلې ده؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولسي کيسه د پښتو ژبې د شفاهي ادبياتو ډېره خوندوره برخه ده. داسې کيسې له پېړيو، پېړيو راهيسې د ولس په حافظه کې پاتې شوي دي او ځينې کيسې يې تر نن ورځې رارسېدلي دي. دا کيسې په کليو او بانډو کې موجودې دي. که کومه کيسه په يوه کلي کې رامنځته شوې ده، نو هلته پاتې شوې نه ده او نورو کليو ته رسېدلې او عامه شوې ده. دغه کيسې چې له يو ځای څخه بل ځای ته انتقال شوي ځينې محيطي اصطلاحات او جغرافيوي نومونه يې تغيير شوي دي. په دې توګه د وخت په تېرېدو سره يې د بيان په ژبه کې هم تغيير راغلی دی.

د پښتو په ولسي کيسو کې دوه ډوله کيسې دي چې يو ډول يې د پښتنو خپلې کيسې دي او بله ډله يې له نورو ژبو څخه راغلې دي. د پښتنو په خپلو ولسي کيسو کې قهرمانان، چاپېريال او ټول کړه وړه پښتني وي. په دې کيسو کې پېښې او کرکټرونه هم پښتني رنګ لري. دا کيسې ځينې ډېرې اوږدې او ځينې لنډې دي.

په دې کيسو کې بيا ځينې په نظم شوي او ځينې په نثر کې دي. دا کيسې مختلف موضوعات لري او د پند او عبرت ټکي هم پکې وي. په ځينو کې تخيلي اړخ ډېر غالب وي لکه د ديوانو او پيريانو کيسې او ځينې يې له رښتيني ژوند سره اړخ لګوي.

دا کيسې پخوا په ولسونو کې د ژمي په موسمونو کې د ساعت تېرولو لپاره ويل کېدلې، خو د ساعت تېرې تر څنګه يې ځينې مثبتو خواو د ولس په کړو وړو کې مثبت اغېز هم درلود.

اوس د دې کيسو ويلو رواج يا خو بيخي پای ته رسېدلی او يا په ډېره لږه اندازه موجود دی، همدغه وجه ده چې زمونږ يو شمېر ناظمانو زمونږ ولسي کيسې په نظم کړي لکه آدم خان او درخانۍ، دلۍ او شهۍ، مؤمن خان او شيرينو، طالب جان او ګل بشره، موسی خان او ګل مکۍ، فتح خان او رابيا او نورې...

ځينو ليکوالو په نثر کې هم ولسي کيسې او واړه واړه حکايتونه راټول او په کتابي شکل خپاره کړي دي. د دې کيسو راټولول او خپرول زمونږ د ژبې او ادبياتو په بډاينه کې ستره اغېزه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښوروا

(د چِک ولس کیسه)

یوه شپه له سیلیِ سره باران هم ورښده، سخت توپان و او خلک په خپلو کورونو کې وو. یوه سپین سرې ښځه ځانته یوازې اوسېده. د هغې د کور دروازه وډبېده. هغې فکر وکړ چې سیلیِ دروازه ټیل وهله. خو لږه شېبه نه وه تېره چې ور په زوره، زوره وډبېده.

سپین سرې ژر دروازه خلاصه کړه. ویې لیدل چې یو ځوان سړی په لمدو خیشتو جامو کې ولاړ او له یخنیِ نه ریږدي. سپین سرې ښځې ته یې وویل:

ـ زه مسافر یم، که نن شپه دې راته په خپل کور کې ځای راکړ نو زه به دې دا احسان ټول عمر نه هېروم.

سپین سرې ښځې وویل:

ـ ښه ده، دننه راشه په نغري کې اور بل دی. خپلې لمدې جامې وچې کړه، خو زه ډوډیِ هم نه لرم او ستا لپاره کټ هم نشته. ته مجبوره یې چې له نغري سره نژدې پر دې کمپله شپه تېره کړې.

سړي ورته وویل:

ـ بس چې سرپناه وي، نور مې هېڅ نه دي په کار.

ښځې په نغري کې نورې وچې درې کېښودې. اور تازه شو. سړی چې تود شو او جامې یې هم وچې شوې نو د خپل کمیس له جیبه یې د اوسپنې یو میخ راویست. دا به یې په خپلو لاسونو کې اړاوه را اړاوه.

ښځې ورته کتل خو غږ یې نه کاوه. سړي ښه شېبه له دې میخ سره لوبې وکړې. بیا یې له ښځې پوښتنه وکړه:

ـ ته خبره یې چې دا میخ څومره دکار دی؟

ښځې له وړیِ نه تار جوړاوه. په ډېره وچه لهجه یې ورته وویل:

ـ هو خبره یمه، میخ په لرګي کې ټکوهل کېږي.

سړي وخندل او وې ویل:

ـ ته نه یې خبره، زه له دې میخ نه ښوروا جوړولای شم.

ښځې لږ په قهر وویل:

ـ هسې اوتې بوتې مه وایه، دا ناشونې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سړي وويل: که ما درته ثابته کړه نو منې به يې.

ښځې وويل: ښه ده ثابته يې کړه.

بيا يې د ښوروا پخولو ديګ ورته راوړ. سړي مېخ د ديګ په تل کې کښنود او اوبه يې پکې واچولې. بيا يې دېګ په اور کښنود. لږه شېبه چې تېره شوه، نو سړي د دېګ سر لرې کړ او ښځې ته يې وويل:

ـ که لږه مالګه او تور مرچ راکړې نو ښوروا به تياره شي.

ښځه پاڅېده د يوې الماري دروازه يې پرانيسته او وې ويل:

ـ هو مالګه او مرچ خو په هر کور کې وي.

سړي ته يې د مالګې او تورو مرچو پوړی ورکړې. ده مالګه او تور مرچ په دېګ کې واچول. يو څو شېبې نورې هم تېرې شوې. سړي بيا د ديګ سر ايسته کړ او ويې ويل:

ـ د پيازو يوه غوټه که وای نو د ښوروا خوند به نور هم زيات شوای وای.

ښځې ورته بد، بد وکتل خو بيا له ځايه راپاڅېده او وې ويل:

ـ ګورمه که چېرې پياز وي!

يوې بلې الماری ته لاړه او د هغې دروازه يې پرانيسته. سړي سر اوچت کړ او په الماری کې يې د خوړو توکي وليدل.

ښځې د پيازو يوه غوټه راواخيسته او سړي ته يې وويل: اوس به نو ته چاقو هم غواړې.

سړي وخندل او د ښځې نه يې پياز او چاقو واخيستل. پياز يې ټوټې، ټوټې کړ او دېګ ته يې ور واچاوه. بيا يې اور تازه کړ، څو نورې درې يې ورپسې کړې او وې ويل: ښوروا هم هر ډول وي. د مېخ ښوروا ساده وي، خو که په دې کې ګازرې او الوګان ورګډ شي، نو خوند به يې لا زيات شي خو خير پروا نه کوي.

اوس له دېګ نه د پيازو د پخېدو خوشبويي پورته شوې وه او ښځې نابېره د لوړې احساس وکړ، د سړي خبرو ته يې پام و. بې له دې چې هغه ته يې څه ويلي وي. الماری ته لاړه او يو څو ګازرې او دوه الوګان يې ترې راواخيستل او سړي ته يې ورکړل. سړي ګازرې او الوګان سپين، ټوټې ټوټې او بيا يې په دېګ کې واچول.

لږه شېبه وروسته يې چې د دېګ سر لرې کړ او د ښوروا خوشبويي د ښځې سېږمې وتخنولې له سړي يې وپوښتل: په څومره وخت کې به دا ښوروا پخېږي؟

سړي په خمڅی د دېګ له تل نه مېخ راوچت کړ او ويې ويل:

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ د دې مېخ ښوروا ډېرو کمو خلکو خوړلې ده، خو که په دې کې د غوښې وړې، وړې ټوټې ورګډې شي نو بیا د پاچاهانو خواړه دي.

خو زما او ستا په شان خلک دومره طالع نه لري چې په دې ښوروا کې غوښه ولري.

ښځې ناڅاپه وویل: ولې یې نشو خوړلای. پاچاهان خو هم زموږ په شان انسانان دي.

بیا لاړه او له الماري نه یې د غوښې یوه ټوټه راواخیسته. وړه، وړه یې کړه او سړي ته یې ورکړه. سړي د غوښې ټوټې په دېګ کې واچولې. اور یې ورپسې تازه کړ او ویې وویل:

ـ اوس چې موږ داسې ښه د پاچاهانو خواړه لرو نو باید د پاچاهانو په شان یې وخورو.

ښځې وویل: بېشکه ولې نه.

دکوټې بل سر ته لاړه. هلته یې یو مېز او دوه څوکۍ ایښې وې. له الماري څخه یې یو ښه ښکلی د مېز پوښ راواخیست او پرمېز یې اوار کړ.

بیا یې چینې لوښي راویستل او پر مېز یې کېښودل. کاشوغې یې هم راویستلې. سړي دا هر څه ته کتل او بیا یې وویل: ښوروا په څه شي کې راوباسم؟

ښځې ورته د ښوروا لپاره یوه غټه کاسه او یوه رکیبۍ د غوښې او ترکاري لپاره ورکړه. بیا یې یوه غټه ډوډۍ هم راویسته. ټوټې ټوټې یې کړه او پرمېز یې کېښوده. سړي وویل:

ـ که ډوډۍ دې را ایسته نو باید چې پنیر هم ورسره وي، ځکه چې د مېخ د ښوروا له خوړلو څخه وروسته د هضم لپاره پنیر ضروري دی.

ښځې پنیر هم راواخیست. دواړو ښوروا، ډوډۍ او پنیر وخوړل. سړي ځان ښه موړ کړ. ښځې ته یې وویل: ستا نه ډېره مننه!

ښځې ورته وویل: مننه خو ستا په کار ده چې دومره ښه ښوروا دې راته پخه کړه.

سړي د ښوروا دکاسې په تل کې پروت مېخ راویست او وې ویل:

ـ په دې کې زما هېڅ کمال نشته، دا هر څه د دې مېخ له برکته دي.

ښځې وویل: اوس چې تا دومره ښه خواړه راته برابر کړل، نو حق لرې چې په کټ ویده شې. زما هسې هم ډېر ساړه کېږي. زه به د نغري سره په کمپله پرېوځم.

سړي شپه ارام خوب وکړ. سهار ښځې ورته چای او ډوډۍ ورکړل او بیا یې ورته وویل: ستا مېخ رښتیا چې عادي مېخ نه دی. سمبال یې وساته چې څوک یې پټ نه کړي.

سړي ترینه رخصت واخیست او پرخپله لار روان شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې کیسه په چوپه خوله ولولي او لاندې پوښتنې دې ځواب کړي:

- دا کیسه په کوم ولس پورې اړه لري؟
- په کیسه کې کوم کرکټرونه راغلي دي؟
- د کیسې موضوع څه ده؟
- د کیسې پایله څه ده؟

۲ـ څو زده کوونکي دې کیسه په وار سره ولولي او بیا دې څو زده کوونکي د کیسې مفهوم په خپلو خبرو کې ووایي او نور زده کوونکي دې په وار سره د کیسې په اړه پوښتنې وکړي.

۳ـ زده کوونکي دې په خپلو کتابچو کې د کیسې د دې دوه کرښو په اړه خپل نظر وليکي او بیا دې یې په وار سره په ټولګي کې واوروي:

((سړي د ښوروا د کاسې په تل کې پروت مېخ راویست او وې ویل: په دې کې زما هېڅ کمال نشته، دا هر څه د دې مېخ له برکته دي)).

٤ـ هغه زده کوونکي چې دې کیسې ته ورته کومه ولسي کیسه یې اوربدلې وي په لنډو خبرو کې دې خپلو ټولګیوالو ته ووایي.

۵ـ له کیسې نه تاسې څه نتیجه واخیستله؟ په وار سره خپل نظر څرګند کړئ.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په خپلو کورونو کې د کورنۍ د غړو په مرسته یوه، یوه ولسي کیسه وليکي او د کیسې مقصد دې هم په خپله لیکنه کې څرګند کړي. بله ورځ دې په پښتو درسي ساعت کې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سید بهاو الدین مجروح

د پښتو ادب په معاصره دوره کې په سلګونو لیکوال او شاعران شته چې د ادب په بېلابېلو څانګو کې يې د پاملرنې وړ آثار پنځولي دي. لکه شعر، داستان، ناول، ډرامه، سفرنامه او نور... یو له دغو نومیالیو څخه پوهاند سید بهاو الدین مجروح دی چې له علمي فلسفي آثارو سربېره يې شعرونه هم ویلي او فلسفي، رواني، داستاني آثار هم لري. په داستاني آثارو کې يې ځانګاني ښامار او په شعرونو کې يې نا آشنا سندرې، د وطن مور پیغام او دکونړ سیند زیات شهرت لري. په دې درس کې به تاسې د دغه نومیالي له ژوند او آثارو سره آشنا شئ.

_ تاسې د پښتو ادب په معاصره دوره کې د کومو لیکوالو او شاعرانو له نومونو سره آشنا یاست؟

_ د پوهاند سید بهاو الدین مجروح د ژوند په اړه څه معلومات لرئ؟

_ تاسې د مجروح کوم آثار او کتابونه پېژنئ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

سید بهاوالدین مجروح د افغانستان نومیالی شاعر، ادیب او لیکوال و. پلار یې سید شمس الدین مجروح هم له نومیالیو شاعرانو څخه و. سید بهاوالدین مجروح د کونړ ولایت د اسمار ولسوالۍ د شینکورګ په کلي کې په یوه روحاني کورنۍ کې په ۱۳۰۶هـ. ش. کال کې پیدا شو.

لومړنۍ زده کړې یې د کلي په جومات کې سرته ورسولې او د فارسي مشهور کتابونه لکه ګلستان، بوستان او سکندر نامه یې ولوستل.

بیا له خپل پلار سره کابل ته راغی او د استقلال په ښوونځي کې یې خپلې زده کړې پیل کړې. له ښوونځي څخه وروسته د لوړو زده کړو لپاره فرانسې ته ولېږل شو. هلته یې د روحیاتو او فلسفې په څانګه کې زده کړې وکړې او هم یې د المانې او انګرېزي ژبو ادبیات په المان او انګلستان کې ولوستل. هېواد ته له راستنېدو سره سم د ادبیاتو په پوهنځي کې د استاد په توګه مقرر شو چې بیا وروسته د دغه پوهنځي انتخابي رئیس وټاکل شو.

سید بهاوالدین مجروح د رسمي کارونو په لړ کې د کاپیسا د والي، په غربي المان کې د افغانستان د کلتوري رئیس او د ادبیاتو پوهنځي د استاد او انتخابي رئیس په توګه دندې سرته رسولې دي.

په المان کې یې د رسمي کار تر څنګه د فرانسې له (مونت پلیه پوهنتون) څخه د ادبیاتو او فلسفې په څانګه کې دوکتورا واخیسته.

یو وخت د افغانستان د تاریخ ټولنې رئیس هم و او د ادبیاتو په پوهنځي کې یې د فلسفې تدریس کاوه. په ۱۳۵۸هـ. ش. کال، کله چې روسانو پر هېواد یرغل وکړ نو مجروح د هجرت لاره ونیوله او په پېښور کې یې (افغان اطلاعاتي) مرکز جوړ کړ، د دغه مرکز دنده دا وه چې د افغانستان له حالاتو څخه نړیوال خبر کړي او هم به یې د افغانستان په حالاتو تبصرې او تحلیلونه کول.

مجروح په (۱۳٦۷هـ. ش.) کال د پېښور په ښار کې د نامعلومو کسانو له خوا شهید شو. په پېښور کې خاورو ته وسپارل شو او بیا په ۱۳۸۱هـ. ش. کال کې د ده تابوت افغانستان ته راوړل شو او پخپله پلرنۍ هدیره کې ښخ شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سید بهاو الدین مجروح خپل ټول ژوند د علم او پوهې په خدمت کې تېر کړ. د هېواد ځلمیان یې وروزل او علمي او سیاسي لیکنې یې وکړې چې په دې لړ کې یې خپاره شوي کتابونه په لاندې ډول دي:

۱ـ اژدهای خودي (په پنځه ټوکو کې).

۲ـ ځانځاني ښامار (د اژدهای خودي پښتو ژباړه د آزاد شعر په قالب کې)

۳ـ د جبر او اختیار دیالکتیک (یو فلسفي اثر)

٤ـ دښمن وپېژنئ

٥ـ نا آشنا سندرې (د شعرونو ټولګه)

مجروح لکه د نورو فیلسوفانو په څېر د انساني ژوند او آزادۍ د معنا د لټون لپاره د حقیقت د لارې لاروی و. د ده په ټولو اثارو کې دغه اصل څرګند دی. په شعرونو کې یې وطني رنګ ډېر پیاوړی دی او د هغه وخت ټولې پېښې یې په خپلو شعرونو کې رانغښتي دي.

دده ټول شعرونه ښکلي او په زړه پورې دي، خو د وطن مور، د کونړ سیند او پیغام یې چې اوږدې منظومې دي، ډېر مشهور دي.

د ځانځانۍ ښامار یې د آزاد شعر په قالب کې د اروا‌پوهنې (روحیاتو) او فلسفې یو ګډ اثر دی چې داستاني بڼه لري او د انسان د شعور او لا شعور څخه بحث کوي.

د پښتو ژبې نامتو ادیب عبدالرووف بېنوا د دې اثر په هکله ویلي وو: ((دا یو لومړنی عالي فلسفي اثر دی چې په نوي خوندور اسلوب لیکل شوی دی او تراوسه یې ما په پښتو کې ساری نه دی لیدلی. دا یو مقدس بغاوت دی چې مجروح د ځانځانۍ د هغه فاسد، غلط او په عین حال کې د غضبناک، ډاروونکي او پر ځان مین اقتدار پر ضد بغاوت کړی دی.))

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ځانځانې ښامار له کتاب څخه یوه وړه ټوټه د نمونې په توګه را اخلو:

یو دفتر د زمانې په ختمېدو و
یوه ورځ د ورځو راغله
ډېر بې شماره ښاریان غونډ وو د ښار منځ کې
لاروی د نیمو شپو پاڅېد ولاړ شو
اخر دا نا آشنا بیان یې ښار ته وکړو:
اې ښاریانو ښه خبر شئ!
ستاسو ستر واکدار بادار خو،
تور ښامار دی
تاسو واړه بنده ګان یاست غلامان یاست،
هسې تږي،
لکه وینو ته چې تږي وي د غرو رغو لیوان ټول
زړه یې کلک لکه تور کانې د بیابان،
لکه سندان دی
که هم وڅښي سمندر سمندر وینې
تنده یې لا پسې لمبه د اور لمبه شي
که هم وخوري غرونه غرونه ژوندي سري
لوږه یې لا پسې زیادت کا لا شدت کا
په لېوانو کې لېوه له وږو وږی
په دریاب کې پروت نهنګ له تږو تږی
اې ښاریانو!
ورشئ ورشئ!
خپل بادار ته له نژدې نه لږ څه ځیر شئ!
هغه سترګې چې د ده دي دوه د وینو کټوري دي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه سترګې د ښامار دي
هغه سرې لمبې د قهر او د غضب چې،
د واکدار د مخ څېرې نه پورته کېږي،
هغه اور دی چې راوځي د ښامار پوزې سپږمو نه
د بادار هغه منګولې چې قوي دي پولادینې
ستاسو زړونو کې ټومبلې کلکې خښتې،
دا منګولې د بلا دي، د ښامار توري بلا دي
اې ښاریانو!
ښه خبر شئ
دا بلا توره بلا چې دلته ناسته په دې ښار ده
له کوم بل پردي هېواده خو راغلې دلته نه ده
دا بلا ده په دې کور کې روزل شوې
له دې سیمې پاڅېدلې
پخپل لاس مو له خپل ځانه راویستلې
په خپل ځان مو مسلط کړې
دا بلا ستاسو بلا خپله بلا ده
ځکه ځکه تاسو هر یو
ښاماران ساتئ روزئ پټ
په سینو په خپلو زړو کې
چې د لوی ښامار خوراک شي
چې ښامار لوی نور هم لوی شي زورور شي
خلاصېدای له دې ښاماره تاسو نشئ
دا ښامار وژلی نشئ
تر څو تاسو راپا نه څئ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا ښامار په خپلو زړونو کې مړ نه کړئ، نابود نه کړئ
که د نفس بده بلا کړي څوک نابوده
نو به هله د بلا تورې بلا څوک خوړاک نه شي
که د خپل زړګي ښامار مو قرباني کړو
نو به هله تاسو نه شئ قرباني د لوی ښامار مار

پوهاند مجروح پخپله د ځانځاني ښامار په اړه ليکي:

((د ځانځاني ښامار ژبه نه نثر دی ځکه چې وزن لري او نه نظم دی، ځکه چې د قافيو او رديفونو مراعات پکې نه دی شوی او نوی شعر ورته ويلای شو. خو دا چوکاټ د اوسنيو نويو شعرونو تقليد نه دی، بلکې د دې چوکاټ په جوړښت کې د پښتو د شفاهي ادب د ځينې اشکالو څخه او د پښتو د ليکلي ادب د ځينو زړو نثرونو څخه الهام اخيستل شوی دی. په دې شان د ښامار سبک داسې يو سبک دی چې هم د اوسنۍ نړۍ د نوي شعر بڼه لري او هم د پښتو ژبې په شفاهي او ليکلي ادب کې پخې ريښې لري)).

پوهاند مجروح د ځانځاني ښامار لپاره يو ځانګړی وزن ايجاد کړی چې هره جمله په (٤) يا په (٨) يا په (١٢) او يا په (١٦) سيلابونو درېږي؛ خو اصلي او بنسټيز وزن پکې څلور سيلابه جمله ده.

دا سبک پوهاند سيد بهاو الدين مجروح د پښتو د شفاهي ادبياتو او د پښتو ادبياتو د کلاسيکو نثرونو څخه په الهام اخيستی دی.

د ځانځاني ښامار د مطالبو په هکله پخپله مجروح وايي: ((ځانځاني ښامار د انساني ژور طبيعت د تمرد او عصيان بيان دی او دا واقعيت درې جلا اړخونه لري، يو يې نفسي انفرادي اړخ دی، بل يې اجتماعي او سياسي اړخ دی او دريم د دې دواړو اړخونو ترکيب دی او هغه د انساني موجوديت فلسفي معنا ده.

دا هم د مجروح د کلام يوه نمونه چې د هغه د (نا اشنا سندرې) له کتاب څخه تاسو ته انتخاب شوې ده:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مور غږ

تـه سـپارلی مـا پـه خـدای یـې مـور دې ځـار شـه
مـال د خـدای یـې هـم هغـه دې مـددګار شـه
سـتا نـه ځـار شـم شـهادت کـه نصیـب سـتا وي
پـه دې کار کـې بـه د رب خپلـه رضـا وي
کـه لـه ملـک نـه دې بهـر کفـر الحـاد کـړو
کـه غـازي شـولې وطـن دې خپـل ازاد کـړو
نـو یـوه ورځ بـه د غازیانـو لښـکر راشـي
تـه بـه راشـې بیـا بـه نـوی اختـر راشـي
دواړه لاس بـه پـه نکریـزو بیـا رنګیـن کـړم
شـینکی خـال بـه بیـا تـازه پـاس پـه جبیـن کـړم
بیـا بـه زه یمـه سـر لـوړې پـه خپـل کـور کـې
هـم خوشـحاله څـو ژونـدی یـم هـم پـه ګـور کې
پـه ګاونـډ چـم پـه ګـودر کـې بـه خنـدا نـه
مسـته ګرځمـه پـه زړه همیشـه ځوانـه
بیـا بـه ګرځـم پـه دې دښـت پـه دې دمـن کـې
هسـکه غـاړه پـه ازاد آبـاد وطـن کـې

د متن لنډیز:

پوهاند ډاکټر سید بهاو الدین مجروح د هېواد له نومیالیو عالمانو، لیکوالو او شاعرانو څخه دی. لوړې زده کړې یې په فرانسه او المان کې د دوکتورا تر درجې پورې سرته رسولې وې. د ادبیاتو په پوهنځي کې یې د فلسفې تدریس کاوه او په دولتي کارونو کې یې د رئیس او والي په توګه هم دندې سرته رسولي دي. مجروح زیات شمېر علمي لیکنې او څو کتابونه هم لري چې خپاره شوي دي. په پښتو ژبه کې یې د ځانځاني ښامار او نا اشنا سندرې د یادولو وړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

آثار دي چې زيات مينه وال لري.

مجروح د ځانځاني ښامار په ليکلو سره په پښتو ادب کې يو نوی سبک رامنځته کړ چې پخوا تر ده نه و.

مجروح د دغه کتابونو تر څنګه په فرانسوي ژبه د پښتو ادب او په ټبره بيا د لنډيو په پېژندنه کې هم ډېرې ليکنې کړې دي. د جبر و اختيار ديالکتيک يې يو فلسفي اثر دی.

فعاليتونه

۱ـ زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووايي:

- سيد بهاو الدين مجروح کوم کتابونه ليکلي دي؟
- مجروح په کومه څانګه کې زده کړې کړې وې؟
- د سيد بهاو الدين مجروح کومې منظومې پېژنئ؟
- مجروح د مهاجرت په وخت کې کومه اداره جوړه کړې وه؟

۲ـ زده کوونکي دې په وار سره د ځانځاني ښامار نمونه ولولي او هم په وار سره دې پرې خبرې وکړي.

۳ـ څو زده کوونکي دې د مجروح د ژوند په اړه خبرې وکړي. څو تنه نور زده کوونکي دې ترې پوښتنې وکړي.

٤ـ يو شمېر زده کوونکي دې د مجروح د همعصره ليکوالو نومونه واخلي او د هغو د کارونو په اړه دې خبرې وکړي.

کورنی دنده

زده کوونکي دې په خپله خوښه له دغو موضوعګانو څخه يوه غوره او څو کرښې مقاله دې وليکي، (د مجروح ژوند، د مجروح شاعري، ځانځاني ښامار، پيغام، د وطن مور).

(c) ketabton.com: The Digital Library

عروضي نظمونه

کله چې د پښتو شعر تاریخ مطالعه کوو، نو په دغو شعرونو کې دوه شعري عنعنې ګورو. یوه د پښتو د خپلو ملي شعرونو او اوزانو عنعنه ده او بله هم د شرقي شاعرۍ عنعنه. د شرقي شاعرۍ د عنعنې په تعقیب چې پښتنو شاعرانو کوم شعري ډولونه خپل کړي دي، په هغو کې قصیده، غزل، قطعه، رباعي، مثنوي، مخمس، مسدس، مسبع، مثمن، معشر، ترکیب بند، ترجیع بند او نور دي.

په تېر لوست کې مو د ملي اوزانو یا ملي نظمونو په اړه یو لوست ولوست. دادی په دې لوست کې تاسې ته د شرقي شاعرۍ د عنعنې ځینې ډولونه درپېژنو چې په پښتو شاعرۍ کې دود دي. دغو شعرونو ته مشترک نظمونه هم وایي، ځکه چې په عربي، فارسي او پښتو کې مشترک ویل شوي او ویل کېږي.

_ تاسې د دیواني نظمونو په اړه څه معلومات لرئ؟

_ د دیواني نظمونو کوم ډولونه پېژنئ؟ په اړه یې خبرې وکړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ـ غزل: عربي لفظ دی او معنا يې له ښځو سره خبرې کول دي. د نظم له هغو ډولونو څخه دی چې په ټولو ديوانونو کې زياته برخه لري. د غزل لومړي بيت ته مطلع وايي. د مطلع دواړه مسرې او د نورو بيتونو دوهمې مسرې يو له بله سره په قافيه کې يو شی دي او په وزن کې د غزل ټولې مسرې سره برابرې وي. د بيتونو شمېر يې له پنځو څخه نيولی بيا تر پنځلسو پورې رسېږي. غزل که څه هم په ډېرو موضوعاتو کې ويل کېږي خو اکثره عشقي وي. په اوسني غزل کې د ژوندانه نور مسايل هم بيانېږي او له پخوا څخه يې توپير موندلی دی.

چې دې وګوري ومخ ته وطن پرېږدي
وطن څه دی چې روح والوزي تن پرېږدي
که څښتن وي د تومنو ستا په مينه
درويزه کاندې اختياره تومن پرېږدي
بلبلان که دې له حسنه خبردار شي
ستا د مخ په ننداره به چمن پرېږدي
څه خو مخ و بتخانې و ته جار باسه
چې د بتو پرستش برهمن پرېږدي
ښه چې زړه مې مسافر شو ستا په لوري
عقيق لاشي قيمتي چې وطن پرېږدي
د جفا د مړو ژوند څه وي حسينه
که د جور خوی زما ګلبدن پرېږدي

۲ـ بوللـه (قصيده): يو ډول شعر دی چې په عربي کې ورته قصيده وايي. په قصيده کې ډول، ډول اوږده مضامين ويل کېږي. د بيتونو شمېر يې له شپاړسو څخه نيولی بيا تر دوو سوو پورې رسېږي. قصيده هم د غزلې په څېر يوه مطلع او يوه مقطع لري. د غزلې په شان د لومړي بيت دواړه مسرې او د نورو بيتونو د دوهمې مسرې قافيه يو له بله سره يو شی وي. په وزن کې ټولې مسرې سره برابرې وي. ځينې قصيدې درې برخې لري، لکه: تشبيب يا

(c) ketabton.com: The Digital Library

تغزل، ګريز يا مخلص، دعائيه يا حسن طلب.

تشبيب يا تغزل له اصلي موضوع څخه د مخه يوه مقدمه ده چې د بهار او يا مناظرو ستاينه ده.

ګريز د قصيدې دويمه برخه ده چې شاعر ستاينه پربردي او اصلي موضوع ته راځي. دعائيه د قصيدې دريمه برخه ده. شاعر په دې برخه کې دعا کوي. د قصيدې موضوعات، ستاينه، موعظه، ګيله، غندنه او اخلاق وي. د قصيدې دعائيه برخه په اصلي موضوع پورې اړه لري او د موضوع اړوند دعا کېږي.

دلته به د نمونې په توګه د خوشحال خان ختک د يوې قصيدې څو بيتونه ولولئ:

درتـــه وښـــيـــم کـــيـــمـــيـــا د ســـعـــادت
لـــه بـــدانـــو ســـره مـــه کـــوه صـحـبـت
مه بد ګوی، مه بد آموز، مه بد انديش شه
کـه دې زړه وي چـې درنـــه رســـي آفت
کـه لـويـي غـــوارې ځـان کـم ګـنـه تـر بله
بـــل تـــر دا د پـــاســـه نـشـتـه نصيحت
پـه دوسـتـانـو تلطف کـړه څـو پـه تـا شي
لـه دښـمـن ســره هـم ښـه کـــوه خلقت
د نيکخوا خـبـره نـغـوړه پـرې عـمـل کړه
نـانـغـوتـانـو تـــه تـيـــار دی نـدامـت
د لـمـانـځـه تـر قـضـا ګـرانـه دا قـضـا ده
چـې قـضـا شـــي د خـلـــورو مصلحت
نـورانـي کـا هـغـه ځـای چـې ســره کښېني
ديـريـنـه څـلـور هـوښـيـار پـه مـشـورت
په اخـلاص چې په دعـا لاسونه هسک کا
ور بـه پـرانـيـت شـي د فتحې د نصرت

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې کالي يې پاتې نشي مرده شوی ته
خدايه ورکړې و خوشحال هسې رحلت

۳ـ رباعي: رباعي هغه دوه بيتونه دي چې د لومړي بيت دوې مسرې د دويم بيت له دويمې مسرې سره په قافيه کې يو شی وي. د رباعي معنا څلوريزه ده. دا رباعي د پښتو له رباعي سره چې ځانګړی وزن لري، توپير لري.

طامع همېش وي په انتظار کې
آب يې د مخ ځي په هر دربار کې
ګنج چې د صبر پير محمد بيا موند
توانګر باله شي په دا ديار کې

٤ـ قطعه: دوه يا تر دوو زيات بيتونه دي چې د لومړي بيت د دوو مسرو قافيه سره يو شی نه وي خو د بيتونو دويمې مسرې يو ډول قافيه لري، لکه:

انديښنه که په غره کېږدې
غر به هم لکه وېښته کا
خوار سړی ملامت نه دی
که په غم کې ځان اوبه کا

۵ـ مثنوي: په مثنوي کې ټول بيتونه يو ډول قافيه نه لري، خو د هر بيت د دواړو مسرو قافيه يې يو شی وي. د بيتونو شمېر يې ټاکلې اندازه نه لري، بلکې د موضوع په اوږدوالي او لنډوالي پورې اړه لري. په مثنوي کې د رزم، بزم داستانونه او تصوفي موضوعات بيانېږي.

دلته د نمونې په ډول د قيام الدين خادم څو بيتونه راوړو:

اې د پاک وطن فرزنده
اې د قام خوږه دلبنده
اې د نوي ژوند پيغامه
اې ارزو د وطن قامه
سبا ته مسوول د کار يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

که ته مور او که ته پلار یې
علم هر چا له په کار دی
نه چې تش د نرو کار دی
ښځه نر دواړه مسوول دي
خو په ښه عمل مقبول دي
د حیات په هنګامه کې
د ژوندون په افسانه کې
دواړه یو بل ته محتاج دي
یو و بل ته د سر تاج دي
یو چې بل ورنه جدا شي
لکه مات چې لاس د چا شي
زمور خوبندو شئ بیداري
له خپل ځانه خبرداري
قام زبون دی وطن خوار دی
دا زمور لپاره عار دی
لري، لري دا ظلمت کړئ
له وطنه جهالت کړئ
جهان واړه په مور خاندي
مسخري راپورې کاندي
نه خبر موږه له ځان یو
نه له حاله د جهان یو

۷ـ مربع: یو ډول شعر دی چې بند یې دوه، دوه بیته وي. د سر په دوو بیتونو کې څلور مسرې یو ډول قافیه لري. وروسته په هرو دوو بیتونو کې لومړی درې مسرې په قافیه کې یو ډول او څلورمه مسره یې د سر د بیتونو سره یو ډول قافیه لري. د شعر تر پایه پکې دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوړښت په نظر کې نیول کېږي. د پیر محمد کاکړ د مربع څو بیتونه د نمونې په ډول دلته راوړو:

زړه مې نادان و د مینې غل شو
فراق یې اور و رابانديې بل شو
راحت مې واړه په غم بدل شو
اوښې سیلاب دي صورت مې شل شو

**

زیبا نگار چې زه راپه یاد کړم
له درد و غمه آه و فریاد کړم
قبول حیران یم د چا ارشاد کړم
بېل له ما خواره د لارې مل شو

**

عمر مې صرف شو په معصیت کې
شاکر یې نشو په هېڅ نعمت کې
اوس صبح و شام یو په دا حیرت کې
مقبول به خدای ته په کوم عمل شو

۸ــ مستزاد: هغه شعر دی چې یوه مسره یې اوږده او بله یې لنډه وي.

نه غوږ لرم چې واورم نه په خوله د خیر ویل کړم مدام منت پر بل کړم
چې قهر راشي عقل مې مغلوب شي نو ښکنځل کړم مدام منت پر بل کړم
که هر څو کتابونه رنګ په رنګ و ځانته ډېر کړم اوښه یې تر نظر تېر کړم
راپېښه بدبختي ده چې یوه زړه عمل کړم مدام منت پر بل کړم

لنډه مسره همېشه یو ډول نه وي کله تکرارېږي او کله مختلفه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۹_ مخمس: د مخمس هر بند له سره تر پایه پورې پنځه، پنځه مسرې لري. لومړۍ پنځه مسرې یو ډول قافیه لري. په نورو بندونو کې لومړۍ څلور مسرې یو له بله په قافیه کې یو ډول وي، خو پنځمه مسره یې د پیل له لومړنیو پنځو مسرو سره یو ډول قافیه لري او تر پایه دغه جوړښت ساتي. د حمید مومند د مخمس څو بیتونه:

د هجران د لاسه ناست یم ویر ژړلی لکه بت په غټو سترګو دم ختلی
بېهوده په صورت روغ په زړه نتلی بېلتانه په مرګي حال یم رسولی
ربه راولې اشنا په سفر تللی

**

یا لـه یار سـره ولاړ وای پـه رکاب کې یا یې مړ وای د هجران په اول تاب کې
یا وای ډوب مدام د اوښکو په سیلاب کې حساب نشوم د یوې چارې په باب کې
هسې پاتې شوم بې آبه مخ ناولی

۱۰_ مسدس: د دې شعر هر بند شپږ شپږ مسرې لري. لومړۍ شپږ مسرې یې یو ډول قافیه لري. په نورو بندونو کې لومړۍ پنځه مسرې یو له بله په قافیه کې یو شی وي، خو د شپږمې مسرې قافیه د لومړیو شپږو مسرو پر قافیه باندې بنا کېږي.

د شمس الدین کاکړ د مسدس څو بیتونه د نمونې په ډول:

وخت د سحر دی مرغان چغېږي جرس اواز کا زړه مې لړزېږي
سـترګې مې غورزي باڼه ړېږي اثـر د غـم دې رامعلومېږي
کوم بد خبر به راورسېږي
د یـار د تـللو خبرې کېږي

دا څه عشق نه دی واړه ټګي ده دا صدق نه دی مـنافقي ده
دا اخلاص نه دی دغـه بازي ده دا یاري نه ده دا بیزاري ده
چې پر یار غم دی پرما ښادي ده
بې حیا زړه دې زمـا وشرمېږي

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جدایۍ ســـــندرې وایم　　په سفر تللی اشنا به ستایم
که ملامت یم کـه بېنوا یم　　بیا یې د وصـــل په تمنا یم
زه شمس الدین یې په دا دعا یم
چې یار به کلـــه بیـا ورســېږي

مسبع، مثمن او معشر هم دغه ډول اشعار دي، خو د مسرو په شمېر کې توپیر لري. په مسبع کې اوه، په مثمن کې اته او په معشر کې لس مسرې وي. د سر په بند کې د ټولو مسرو قافیه یو ډول وي او په نورو بندونو کې نورې مسرې یو له بل سره په قافیه کې یو ډول وي، خو د پای د مسرې قافیه د سر د مسرو پر قافیه بنا کېږي.

۱۱ـ ترجیع بند: د نظم هغه ډول دی چې قافیې یې مختلفې او وزن یې یو ډول وي. د بندونو شمېر یې نه دی ټاکل شوی. د هر یو بند د بیتونو شمېر یې په خپلو کې مساوي وي او له پنځو څخه تر لسو بیتونو پورې رسېږي. کله تر دې هم زیاتېږي.

د هر بند په آخر کې یو بیت راځي چې د بند د ټولو بیتونو سره په وزن کې یو شان وي. مګر ځانګړې قافیه لري چې همدغه بیت د هر بند په پای کې تکرارېږي.

دلته د خوشحال خان خټک د ترجیع بند څو بیتونه د نمونې په ډول راوړل شوي دي:

ستا له لوریه که هـزار جـور و جفا وي　　له عاشقه به په سل رنګه وفا وي
پـه عـاشـق بـانـدې معشوقه عنایت کا　　ستا مدام په خپل عاشق باندې عنا وي
ښـه مـا ومنل چې تـه بـې حـد زیبا یې　　په جهان به کوم څوک تا غوندې زیبا وي
ولې خدای چې ښه جمال و چاته ورکا　　نه په دا چې دی بې مهره کبریا وي
که قضا په ما زړه سوی کا هم به ومرم　　که یو څو ورځې د جنګ و فتنې دا وي
که سل ما سره غوغا جنګ و جدل کړې　　خدای دې نه کا چې له تا به تله زما وي
ستا د در په خاورو پروت بې قدره ښه یم
په بل لوري که په تخت کښېنم ښه نه یم

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۲_ ترکیب بند: د ترجیع بند غوندې شعر دی خو په دومره توپیر چې په ترجیع بند کې چې کوم بیت له هر بند څخه وروسته راځي، تکرارېږي، خو په ترکیب بند کې تر بند وروسته یو بیل بیت راځي چې بېله قافیه او بېله معنا لري. د حمید مومند د ترکیب بند څو بیتونه د نمونې په ډول راوړو:

په منزل به یې سباګوره څوک مله وي　　نه پوهېږم چې به ساد وي که به غـله وي
په څه شان به شکسته زهیر په زړه وي　　له نغمې به یې د زړه نغمـه په خـوله وي
دم قـــدم به یې خولې د مخ په وله وي　　رانجه کړي به یې چـــا خـاورې د پله وي
ســـزاوار د هـــــر ستم د هر پیغور یم
چې مې یار په سفر تللی زه پر کور یم

**

یا لـــه یاره سره تللی په سفر وای　　پـه هـر ځـای مې غوړولی پرې وزر وای
یـا یې مړ د بېلتانه له غمه ژر وای　　یـا په دواړو سترګو ټپ ړوند په نظـر وای
کـه دا نه کېدای هرګزه معتزر وای　　خود په خود مې ځان وهلی په خنجر وای
هسې پاتې شوم تر یار پورې مخ توری
په جـــرګـــه د عـاشقانو کې کوز ګوری

د متن لنډیز:

مشترک نظمونه هغه دي چې په عربي، فارسي او پښتو کې ویل کېږي. دغه شعرونه ځانته ځانګړي ډولونه او وزنونه لري.

په دې ډولونو کې غزل، قصیده، رباعي، قطعه، مثنوي، مستزاد، مخمس، مسدس، مسبع، مثمن او معشر راځي. د پښتو په کلاسیکه دیواني شاعرۍ کې دغه ټول ډولونه شته او پښتنو شاعرانو دغه ډولونه کارولي دي. قصیده، مثنوي، غزل په لرغوني دوره کې په پښتو شاعرۍ کې پیل شول او بیا دې نورو ډولونو په منځنۍ دوره کې زیات رواج وموند. په اوسنۍ یا معاصره دوره کې اوس دغه ډولونه دومره نه کارول کېږي، ځکه چې اوس معاصر شعر د ژوند موضوعاتو ته وقف دی او اوسني شاعران زیات په شکلیاتو او صنعتونو پسې نه ګرځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې متن په چوپه خوله ولولي او بيا دې لاندې پوښتنې ځواب کړي:

- په پښتو کې کوم نظمونه پېژنئ؟
- ملي نظمونه څه ته وايي؟
- مشترک نظمونه کوم دي؟
- د مشترکو نظمونو او ملي نظمونو توپير څه دی؟

۲ـ څو زده کوونکي دې په وار سره په قصيده، غزل او مثنوي خبرې وکړي. ښوونکي دې د ضرورت په وخت ددوی لارښوونه وکړي.

۳ـ زده کوونکي دې په متن کې راغلي شعرونه په وار سره ولولي، يو زده کوونکی دې د يوه شعر مفهوم او بل دې د بل شعر مفهوم په خپلو خبرو کې څرګند کړي.

٤ـ زده کوونکي دې د خپلې خوښې د يو شعري ډول په اړه څو کرښې په خپله کتابچه کې وليکي، دلايل دې روښانه کړي او بيا دې خپله ليکنه په وار سره په ټولګي کې واوروي.

٥ـ زده کوونکي دې په وار سره په دې اړه خبرې وکړي چې په لرغوني دوره کې کومو شاعرانو له دغو شعري ډولونو څخه ځينې کارولي وو؟

٦ـ زده کوونکي دې لاندې لغتونه د کتاب له پای څخه معنا او په جملو کې وکاروي:

تومن، برهمن، تلطف، نغوړه، ندامت، نانغتان، نصرت، رحلت، ګنج، عار، ظلمت، ارشاد، معصيت، نتلی، دم ختلی، جرس، عنا، عنايت، جمال، کبريا، ساد، معتزر

کورنی دنده

زده کوونکي دې د شعرونو ددغو ډولونو څخه په خپله خوښه يو ډول غوره او له کلاسيکو ديوانونو څخه دې رانقل کړي. د شعر معنا او مفهوم دې هم وليکي او په بل پښتو درسي ساعت کې دې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو هنري نثر

که څه هم د يوې ژبې ټول ليکلي او ناليکلي شفاهي منظوم او منثور آثار ادبيات ګڼل کېږي خو اوس هر ډول ليکنې په ادبياتو کې نه شمېرل کېږي، يوازې هغه آثار د ادبياتو تر عنوان لاندې مطالعه کېږي چې هنري ارزښت ولري. د بېلګې په توګه هر منثور اثر چې د علومو او فنونو په بېلابېلو څانګو کې ليکل شوي وي او يا هر نظم او منثور اثر چې د تاريخ، جغرافيه، طب او نورو علومو تشريح ته وقف وي، په ادبياتو کې نه شمېرل کېږي. هغو ليکنو ته ادبي هنري ويل کېږي چې له تخيله رازېرېدلي وي او د ژوند واقعيتونه په هنري ډول منعکس کړي. پر لوستونکي او اورېدونکي خپل خاص اغېز وکړي او د هغه هنري ذوق تسکين کړي. هنري اثر بايد په داسې يو ژېني چوکاټ کې بيان شوی وي چې هم د ټولنيز ژوند هنداره وي او هم په لوستونکي او اورېدونکي کې يو عاطفي احساس پيدا کړي او ښکلاييز ارزښت ولري. هنري نثر هم د هنري ادبياتو يوه مهمه برخه ده چې د هنري ادبياتو د ټولو نثري ډولونو لپاره کارول کېږي، لکه: لنډه کيسه، ناول، طنز، ډرامه، ادبي ټوټه او نور... په دې لوست کې به د هنري نثر په اړه معلومات ولولئ.

ـ هنري نثر څه ته وايي؟

ـ هنري نثر له عادي نثره څه توپير لري؟

هنري نثرونه د ادبياتو يوه برخه ده. د نړۍ د ټولو ژبو په ادبياتو کې کارول کېږي. په پښتو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادبياتو کې د شلمې پېړۍ په لومړيو شلو کالو کې پيل شو او تراوسه کارول کېږي. هنري نثرونه خپلې ځانګړنې لري چې د همدغو ځانګړنو له مخې له عادي او ساده نثرونو څخه جلا کېږي. د هنري نثر اصلي ځانګړتيا داده چې هنريت او ادبي ارزښت ولري. په هنري نثر کې ليکوال د ښلابښلو منظرو، انساني ټاکلو خصوصياتو، روحياتو، عاداتو او حالاتو په انځورونو کې له خپل تخيلي ځواک څخه کار اخلي.

ليکوال د تخيلي ځواک په مرسته او د ليکوالۍ د مهارتونو په وسيله د منظرونو د انځورولو او صحنو جوړولو چاره سرته رسوي. حالات او پېښې په الفاظو کې داسې انځوروي چې لوستونکی او اورېدونکی فکر کوي چې هر څه په خپلو سترګو وينې او ځان ورته په صحنه کې دننه ښکاري.

په هنري نثر کې د ليکوال په مهارت پورې اړه لري چې د خلکو هيلې، غوښتنې، جذبات، عواطف او احساسات لکه څنګه چې دي په ښکلو الفاظو کې راونغاړي او مقابل لوري ته يې ولېږدوي. دغه لېږدونه بايد د مقابل لوري په عواطفو کې خوځښت راولي. په هنري نثرونو کې د ليکوال تخيل، د مناسبو او ښکلو کلمو استعمال، د تشبيهاتو راوړل، د جملو رواني او د مقصد څرګند بيان شرط دی. ليکوال بايد د الفاظو داسې برجونه او يا کتارونه جوړ نه کړي چې لوستونکی پکې مقصد ونه مومي.

د الفاظو او جملو له ښکلا سره محتوا ته هم پاملرنه وکړي او د شکل او محتوا توازن داسې په پام کې وساتي چې يوه خوا هم زيانمنه نه شي.

هنري نثر د هنري ادبياتو ژبه ده او د يو هنري اثر په ښکلا کې بنسټيز ارزښت لري. پښتو هنري نثر د پښتنو په دوو مرکزونو پېښور او کندهار کې رامنځته شو. په کابل کې يې هم وده او پراختيا وموندله.

څرګنده دې وي چې پښتو هنري نثر په لومړي ځل په پېښور کې رامنځته شو. په پېښور کې د پښتو کتابونه، ملي نکلونه او نور ادبي آثار چاپېدل. پښتنو ليکوالو خپل لومړني هنري نثري آثار په پښتو ژبه ليکل. په دغو ليکوالو کې مولوي احمد د پښتو هنري نثر په مخکښو ليکوالو کې په ځانګړي ډول د يادونې وړ ځای لري.

ده په نولسمه پېړۍ کې د هغو انګرېزانو لپاره چې غوښتل يې پښتو ژبه زده کړي ځينې

(c) ketabton.com: The Digital Library

تعلیمي کتابونه ترتیبول. ده په پښتو کې له نورو ژبو څخه ترجمې کړي او هم یې مستقل آثار لیکلي دي. د ده تر ټولو غوره اثر چې د هنري نثرونو نماینده ګي کوي (ګنج پښتو) دی. په دې اثر کې وړې وړې کیسې راغلي چې ځینې ترجمې او ځینې ده پخپله لیکلي دي.

د ده د کتاب موضوعات ساده او اسان دي. ژبه یې خوږه او محاورې ته نژدې ده.

ژبني اصطلاحات یې هم کارولي دي. ده پخپلو کیسو کې د ژوند موضوعاتو ته پاملرنه کړې ده. د ده دغه کار د پښتو هنري نثر په انکشاف او پراختیا کې ډېر ارزښت لري.

په ده پسې بل پښتون لیکوال میر احمد شاه رضواني (۱۸۶۳- ۱۹۳۷م.) دی. ده هم لکه د مولوي احمد ژبارې کولې. ده د پښتو ژبې ګرامر ولیکه او د پنجاب په پوهنتون کې د پښتو ژبې استاد و. د ده په کتابونو کې د پښتو ژبې دوه درسي کتابونه د یادولو وړ دي. د هنري نثرونو غوره بېلګه یې د (شکرستان افغاني) په نامه یادېږي. د ده دغه کتاب هم د وړو، وړو کیسو او حکایتونو مجموعه ده.

بل لیکوال چې په هنري نثر کې یې د پاملرنې وړ کارونه کړي دي، هغه منشي احمد جان (۱۸۸۲- ۱۹۵۱م) دی. دی د بنو په ښار کې زېږېدلی دی. انګلیسي ژبه یې زده کړه او په (۱۹۰۰م) کال کې د انګرېزانو د پښتو ښوونکی شو. د ده په شاګردانو کې د هند د وایسرای معاون هم و. ده د پښتو ژبې لپاره قاموسونه ولیکل. د شلمې پېړۍ په لومړیو کلونو کې یې د هنري نثر په لیکلو پیل وکړ.

دوه مجموعې (هغه دغه) او د (قصه خوانۍ ګپ) یې د هنري نثر خورا ښې بېلګې دي. دا کتابونه وړې کیسې او حکایتونه لري. دا کتاب هم په هند کې د پوځي منصبدارانو لپاره لیکل شوی دی. د قصه خوانۍ ګپ موضوعات فولکلوري دي لکه د آدم خان درخانۍ، د فرهاد او شیرینۍ کیسه او نورې...

په افغانستان کې هم د شلمې پېړۍ په لومړیو کلونو کې هنري نثر پیلېږي. په دغو کلونو کې د ښوونځیو په رامنځته کېدو، د جریدو او اخبارونو په خپرېدو، د راډیو په رامنځ ته کېدو د هنري نثر لیکلو ته لاره هوارېږي، د پښتو مرکې، د ادبي انجمن او بیا د پښتو ټولنې په جوړېدو سره هنري نثر انکشاف او پراختیا مومي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړنی لیکوال چې حکایتي او تعلیمي نثرونه لیکي، هغه صالح محمد هوتک دی چې په (۱۹۱٦م) کال کې یې د پښتو لومړی کتاب ولیکه.

ورپسې قیام الدین خادم، ګل پاچا الفت، صدیق الله رښتین، عبدالرؤف بېنوا او محمد دین ژواک، د هنري نثرونو لیکلو ته پراختیا ورکړه او د نورو لیکوالو پاملرنه یې هم دې ډګر ته راواړوله. ګل پاچا الفت او صدیق الله رښتین په دې برخه کې ډېر کتابونه ولیکل، لکه د الفت غوره نثرونه، د رښتین د پسرلي وړمې، د خادم خیالي دنیا او د بېنوا د زړه خواله د یادولو وړ کتابونه دي.

په کوزه پښتونخوا کې سید راحت زاخیلي هنري نثر ته پراختیا ورکړه او د نوي داستاني ادب نمونې لکه لنډه کیسه، ناول او طنز یې په پښتو ادب کې رواج کړل. دلته به د نمونې په توګه د بېنوا یو نثر راوړو:

لارښوونکی

له فریب او دروه سره نا اشنا وم. مکر او چل مې زړه ته لاره نه درلوده. دروغ مې نه پېژندل. د ژوندون د لویې لارې مسافر وم. له پرېشانه خوبه راپاڅېدم. قافله ډېره پرمخ تللې وه. یوازې زه وم چې د لارښوونکي په انتظار مې لویې لارې کتلې. ډېر راغلل، تېر شول مګر یوه هم د زړه سوي په سترګو راته ونه کتل. ځینو به د ګوتو په اشارو لار راوښودله، خو د ګوتو د اشارو لارې ډېرې اوږدې وې.

ځینو به د دې لپاره چې ځانونه په ما وساتي، زه به یې له ځان سره روان کړم، خو چې خطر به تېر شو نو بېرته به یې زه پر لویه لاره پرېښودلم. دوی به لاړل. همداسې د لارښوونکي په انتظار د ژوندون په لویه لار کې ولاړ وم. څو ته راغلې. زه دې تر لاس ونیولم. زه هم په پاک زړه په تا پسې روان شوم او د لارې د موندلو په غرض مې ستا لمنه ټینګه کړه. هرې خواته به چې تلې، درپسې تلم او تا هم ماته د لار موندلو ډاډ راکاوه. ناڅاپه! موسمي توره وربېځ پیدا شوه، باران او ږلی ورېدل شروع شول.

آسمان او ځمکه په خروش راغلل، لارې ګډې وډې شولې، خو زه ډاډه وم چې تا

(c) ketabton.com: The Digital Library

غوندې لارښوونکی لرم او تاته مې سترګې وې چې د زمانې په دې توره دربیله کې به لار راوښیي.

مګر په هماغه حال کې تا په ډېرې حیرانتیا مخ راواړاوه او له ما څخه دې پوښتنه وکړه چې:

(اې مسافره لار راوښیه، لاره کومه ده؟)

هغه وخت نو زه پوه شوم چې زما د ژوند د لارې لارښوونکی یوازې زه یم او باید زه پخپله خپله لارښوونه وکړم.

د متن لنډیز:

هنري نثر د شلمې پېړۍ په لومړیو کلونو کې په کوزه پښتونخوا او افغانستان کې پیل شو. په کوزه پښتونخوا کې یې سرلاري مولوي احمد، میر احمد شاه رضواني، منشي احمد جان او راحت زاخیلی وو. په افغانستان کې یې مخکښه لیکوال صالح محمد هوتک، پوهاند عبدالحی حبیبي، قیام الدین خادم، ګل پاچا الفت، صدیق الله رښتین، عبدالرؤف بېنوا، محمد دین ژواک او نور وو.

ورپسې لر او بر نور لیکوال راپیدا شول او په نثر کې یې ډېرې هستونې وکړې. هنري نثر له عادي او ساده نثر نه توپیر لري. په هنري نثر کې لیکوال له خپل تخیل نه ډېر کار اخلي. نېغ په نېغه ساده خبره نه کوي، بلکې خپله خبره په ښکلو کلماتو او تشبیهاتو کې رانغاړي چې د لوستونکو په عاطفه او احساس ژوره اغېزه کوي، هنري نثر د لنډې کیسې، ناول، ډرامې، طنز، تکل او ادبي ټوټې لپاره کارول کېږي. د لارښوونکي نثر هم یو هنري نثر دی چې د خپل مطلب د بیان لپاره له ښکلو کلماتو او تشبیهاتو څخه کار اخلي.

په دې نثر کې ښودل شوي چې هر سړی د خپل ځان رهبر او لارښوونکی دی. د نثر مقصد دادی چې د لارښوونکي په ټاکلو کې باید له ډېر دقت او غور څخه کار واخیستل شي او په غولوونکو لارښوونکو وانه وړي او نه ځان تېر باسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې د متن له لوستلو څخه وروسته دا لاندې پوښتنې ځواب کړي:

- پښتو هنري نثر څه وخت، چېرته او د چا له خوا پیل شو؟
- په کوزه پښتونخوا کې د هنري نثر مشهور لیکوال کوم وو؟
- په افغانستان کې د هنري نثر لومړني لیکوال څوک وو؟
- د هنري نثرونو د څو کتابونو نومونه واخلئ؟

۲ـ که کوم زده کوونکی د هنري نثر کوم لیکوال پېژني، د هغه په اړه دې خپلو ټولګیوالو ته معلومات ورکړي.

۳ـ زده کوونکي دې د لارښوونکي متن په وار سره ولولي، خبرې دې پرې وکړي او خپل نظر دې پرې څرګند کړي.

٤ـ زده کوونکي دې د یوه ښه لارښوونکي خصلتونه او صفتونه په څو کرښو کې ولیکي او بیا دې په وار سره په ټولګي کې واوروي.

٥ـ زده کوونکي دې د هنري نثر او ساده نثر توپیرونه وښئي، ښوونکی دې د ضرورت په وخت کې له دوی سره مرسته وکړي.

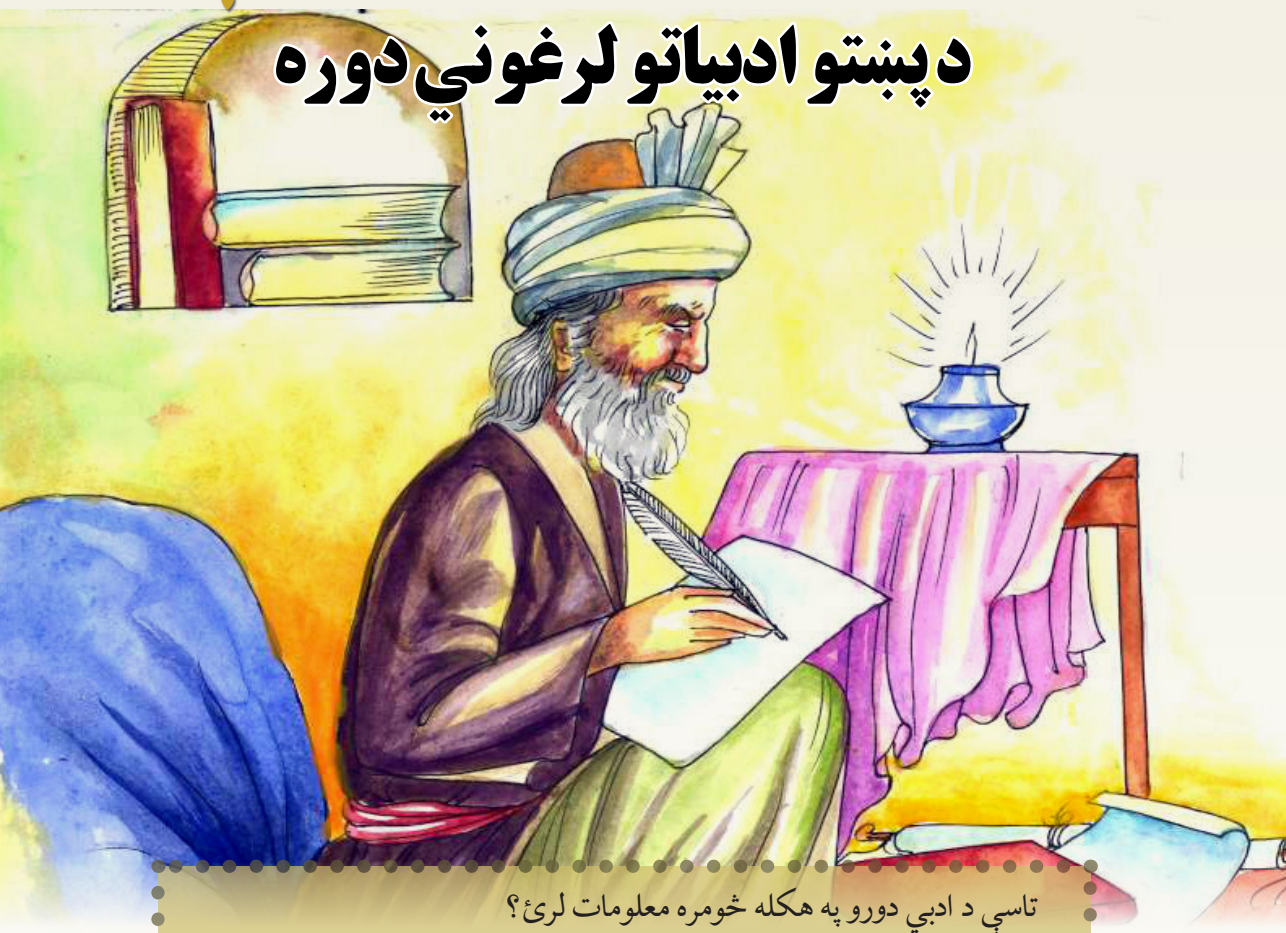
٦ـ هنري نثر د کومو ادبي ډولونو لپاره کارېږي، نومونه یې واخلئ؟

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د کورنۍ د غړیو په مرسته او یا له کوم کتاب څخه هنري نثر ولیکي او په بله ورځ دې په پښتو درسي ساعت کې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو ادبياتو لرغوني دوره

تاسې د ادبي دورو په هکله څومره معلومات لرئ؟

ملتونه د سياسي تاريخونو ترڅنګه ادبي تاريخونه هم لري چې د يوه ملت فرهنګي او ادبي پېژندنه کوي. ادبي تاريخونه په ښلاښلو دورو وېشل کېږي چې د پښتو ژبې ادبي تاريخ هم د پوهانو له خوا په درې دورو وېشل شوی دی. لرغوني دوره، منځنۍ دوره، اوسنۍ يا معاصره دوره. دادی په دې لوست کې تاسې ته لرغوني دوره درپېژنو چې پښتو ادب له کوم وخت څخه پيل شوی او لرغوني دوره کومې ځانګړتياوې لري.

ـ د پښتو ادب لرغوني دوره څه وخت پيل شوې ده؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو ادبياتو لرغونې دوره له دويمې هجري پېړۍ څخه پيلېږي او د يوولسمې پېړۍ تر لومړيو کلونو پورې دوام کوي. د پښتو ادبياتو د لرغوني دورې آثار د پښتنو په دريو مرکزونو (غور، دکسي غر او ملتان) کې رامنځته شوي دي. په غور کې غوري پښتانه اوسېدل. د غور له پاچاهي کورنيو څخه يوه د غور سوري شاهي کورنۍ وه چې په تاريخونو کې د شنسبانيانو په نامه مشهوره وه. د دې کورنۍ يو مشر نيکه شنسب (شين اسپ) نومېده چې د پلار نوم يې خرنګ و. دا شنسب د حضرت علي رضي الله عنه په زمانه کې مسلمان شوی او د غور پاچا منل شوی و. د شنسب زوی امير پولاد و. هغه وخت چې ابو مسلم مرزوي د بني اميه اميران له خراسان څخه شړل او د بني عباس په پلوۍ ودرېد نو امير پولاد له خپلو لښکرو سره د ده ملاتړ وکړ.

د امير پولاد د پاچاهۍ مرکز د غور په مندېش کې و. په پټه خزانه کې راغلي دي چې د امير پولاد تر مړينې وروسته د هغه زوی امير کرور د غور په مندېش کې په ۱۳۹هـ کې پاچا شو. امير کرور د خپلې پاچاهۍ په دوران کې دوه مرکزونه درلودل چې يو يې مندېش او بل يې زمينداور و. امير کرور ډېر غښتلی پهلوان و چې په يوازې ځان له سلو تنو سره جنګېده. ده هم د عباسي دعوت په جنګونو کې ګډون درلود او ډېرې بریاوې يې ترلاسه کړې.

امير کرور يو عادل پاچا و. په پښتو يې شعرونه هم ويلي دي. په ۱۵٤هـ کې د پوشنج په جګړو کې مړ شو او پر ځای يې د ده زوی امير ناصر پاچا شو. امير کرور چې د خپلو سوبو په پايله کې کوم شعر ويلی دی، هغه پټې خزانې تر موږ رارسولی دی.

زه يم زمری پر دې نړۍ له ما اتل نسته
پر هند و سند و پر تخار او پر کابل نسته
بل په زابل نسته له ما اتل نسته
غشي د من مې ځي برېښنا پر ميرخمنو باندې
په ژوبله يونم يرغالم پر تښتېدونو باندې
پر ماتېدونو باندې له ما اتل نسته
زما د بريو پر خول تاويږي هسک په نمنځ او په وياړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د آس لـه سـوو مې زمکـه ربـړدي غرونه کانـدم لتاړ
کړم ایوادونه اوجاړ لـه مـا اتـل نسـته
زمـا د تـورې تـر شـپول لانـدې دي هـرات و جروم
غـرج و بامیـان و تخـار بولـي نـوم زمـا پـه اودم
زه پېژندویم په روم لـه مـا اتـل نسـته
پـر مـرو زمـا غشـي لونـي ډاري دښـن راځخـه
د هریـوا د رود پـر څنـډو ځـم تښـتي پلـن راځخـه
رپي زړن راځخه له مـا اتل نسـته
د زرنـج سـوبه مـې د تـورې پـه مخسـور وکـړه
پـه بـاداری مـې لـوړاوی د کـول د سـور وکـړه
ستر مې تربور وکړه له مـا اتل نسـته
خپلـو وگـړو لـره لـور پېرزوینـه کـوم
دوی پـه ډاډینـه ښـه بامـم ښـه یـې روزنـه کـوم
تل یې ودنه کوم له مـا اتل نسـته
پـر لویـو غرو مـې وینـا درومـي نه پـه څنډو پـه ټال
نـړۍ زمـا ده نـوم مـې بولـي پـر دریـځ سـتا یـوال
په ورځو شپو میاشتو کال لـه مـا اتـل نسـته

د امیر کروړ سوري دغه ویاړنه د پښتو تر ټولو پخوانی شعر دی چې د اسلامي عصر په دویمه هجري پېړۍ کې ویل شوی دی. د شکلي جوړښت له مخې لرغونو آریایي سندرو ته نژدېوالی لري.

په محتوا کې یوه ویاړنه ده چې د خپلو سوبو یادونه کوي او له خپلو خلکو سره د خپلې مینې اظهار هم څرګندوي. پر دې شعر د نورو ژبو تاثیرات نه لیدل کېږي او د پښتو سوچه کلمات یې استعمال کړي دي. په دغو کلماتو کې ځینې داسې کلمات هم شته چې اوس په عامه ژبه کې نه ویل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم مرکز د کسي غر یا د سلیمان د غرو لمنې دي. هغه آثار چې د کسي غر په لمنو کې ایجاد شوي، له دریمې هجري پېړۍ نه پیلېږي او تر پنځمې پېړۍ پورې رسېږي.

په دغه مرکز کې نوماند شخصیت شیخ بیټنی دی چې د ژوند زمانه یې د دریمې هجري پېړۍ شاوخوا ټاکل کېدای شي. د شېخ بیټنې یو مناجات سلیمان ماکو په تذکرة الاولیا کې راوړی:

لـویـه خـدایـه، لـویـه خـدایـه ستا په مینه په هر ځایه
غـر ولاړ دی درنـاوي کې ټولـه ژوي پـه زاري کې
دلـتـه دي د غـرو لـمنې زمـوږ کـیـږدی دي پـکې پلنې

دا وګـړي ډېـر کـړې خـدایـه
لـویـه خـدایـه، لـویـه خـدایـه

دلـتـه لـږ زمـوږ اور بـل دی ووړ کـورګـی دی ووړ بـورجـل دی
مـینـه سـتـا کـې مـوږ مـېشـتـه یو بـل د چـا پـه مـلـه تـلـه نـه یـو
هـسـک او مـځـکـه نـغښتـه سـتـا ده د مـړو وده لـه تـا ده

دا پـالـنـه سـتـا ده خـدایـه
لـویـه خـدایـه، لـویـه خـدایـه

په دغه مرکز کې په دریمه او څلورمه هجري پېړۍ کې دوه نور شاعران هم تېر شوي چې یو یې شېخ اسماعیل او بل خرښبون دی چې په پټه خزانه او تذکرة الاولیا کې یې د شعر نمونې راغلي دي.

کله چې خرښبون خپل کور او کلی پرېږدي او روانېږي، نو شېخ اسماعیل یې په جدایۍ کې دا پاړکی وایي:

که یون دی یون دی مخکې بېلتون دی له کسي غره څخه ځي خرښبون دی
کـه وروره وروره خرښبونه وروره ته چې بېلتون کړې زما ویر ته ګوره

(c) ketabton.com: The Digital Library

خربښبون يې په ځواب کې دا ناره له خولې باسي:

بېلتانه نـاره مې وسوه په کور باندې نه پوهېږم چې به څه وي پېښ په وړاندې
له خپلوانو به بېلېږم په سرو سترګو دواړه سـترګې مې په وينـــو دي ژړاندې

دريم مرکز ملتان دی چې د اسلام په دوو لومړنيو پېړيو کې پښتانه د سليمان د غرو له لمنو څخه کوچېدلي او د سند او پنجاب لور ته تللي دي. د پنجاب په غربي برخو ملتان کې له دغو پښتنو څخه شېخ حميد لودي د ۳۷۰ هجري په شاوخوا کې له ملتان څخه نيولې تر لغمان پورې سيمو حکمران و. همدغه سړي د څلورمې هجري پېړۍ په دويمې نيمايي کې د لوديانو د حکمرانۍ بنسټ کېښود. په شېخ حميد پسې د ده زوی نصر او بيا يې لمسي داوود د ملتان د لودي کورنۍ حکمرانان وو.

د ملتان په لودي کورنۍ کې دوه تنه شاعران تېر شوي چې يو د شېخ حميد زوی نصر لودي او بل يې وراره شيخ رضي دی.

شيخ رضي د حميد لودي د پاچاهۍ په وخت کې د اسلام د مقدس دين د تبليغ لپاره پښتونخوا ته لاړ. دوه کاله د کسي غره په لمنو کې وګرځېد او ډېر خلک يې مسلمانان کړل. شېخ رضي له کسي غره څخه خپل يو شعر د ليک په ډول نصر لودي ته استولی و چې د پيل بيتونه يې دادي:

د الـحـاد پـه لـور دې تـر پلل
ګـــروه دې زمـــوږ وکـــوراوه
مـــوږ رونـــلـــی پـــه زيـــارنـــه
تـــا پـــه تـــور وتـــــوراوه

کله چې دا ليک په ملتان کې نصر لودي ته ورسېد، نو هغه يې په ځواب کې وويل:

د الـــحـــاد پـــه تـــور تـــورن ســوم
زه لـــرغـــون خـــو مـــلـــحـــد نـــه يـم
زمـــا دښـــنـــه هـــســـې تـــور راکـــړی
کـــه مـــلـــحـــد يـــم د دښـــنـــه يـم

(c) ketabton.com: The Digital Library

شیخ رضي د خپل تره زوی ته وایي چې ته له سنت او له خپلې لارې څخه اووښتی یې خو نصر ورته په ځواب کې وایي چې زه پر سنت ټینګ ولاړ یم او کوم تورونه چې پر ما لګول شوي هغه دروغ دي.

د ملتان لودي کورنۍ د غزني له پاچاهانو سره په رقابت کې وه، مؤرخین وایي چې د غزني پاچاهانو د ځان لپاره دا بهانه ونیوله او پر لودي کورنۍ یې د الحاد تورونه ولګول او په دې توګه یې د ملتان لودیان وټکول، حال دا چې د ملتان لودیان مسلمانان وو.

په دریمه هجري پېړۍ کې په پښتو کې د نثر لیکل او ژباړه پیل شوه. ابو محمد هاشم سرواني (۲۲۳- ۲۹۷هـ) د بست په سروان کې زېږېدلی او هلته یې ژوند کړی دی. په (۲۹٤هـ) کال عراق ته تللی او په بغداد کې یې د خپل استاد ابن خلاد سره ډېر عمر تېر کړی دی.

د هغه یو عربي شعر یې په پښتو ژباړلی چې داسې پیلېږي:

ژبه هم ښه وینا کاندي چې یې وینه
د خاوند په لاس کې زر او درهمونه

دا په پښتو کې د ژباړې پیل دی. ابو محمد هاشم په نثر کې یو کتاب ((د سالو وړمه)) لیکلی و چې د عربي اشعارو د فصاحت او بلاغت په اړه و.

په پنځمه هجري پېړۍ کې په پښتو ادب کې قصیده رامنځ ته شوه چې لومړنی قصیده ویونکی شیخ اسعد سوري دی. شیخ اسعد سوري د غور د پښتنو پاچاهانو په لړ کې د امیر محمد سوري هم مهاله و او د هغه پر مړینه یې یوه قصیده ویلې ده چې داسې پیلېږي:

د فلک له چارو څه وکړم کوکار
زمولوي هر ګل چې خاندي په بهار
هر غاټول چې په بېدیا غوړېده وکا
رېژوي یې پانې کاندي تار په تار

بل قصیده ویونکی شاعر ښکارندوی غوري دی چې په غزني او بست کې اوسېدلی او د سلطان شهاب الدین غوري معاصر و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې سلطان شهاب الدین د اسلام دین د خپرولو لپاره پر هند لښکرې کولې، نو دی ورسره و. ښکارندوی د سلطان شهاب الدین د سوبو په اړه یوه اوږده قصیده ویلې چې پټې خزانې خوندي کړې ده:

د پسرلي ښکلوونکي بیا کړل سینګارونه
بیا یې ولونل په غرونو کې لالونه
مځکه شنه، لاښونه شنه، لمنې شنې سوې
طیلسان زمردي واغوسته غرونه

ښکارندوی د غور اوسېدونکی او د فیروزکوه کوټوال و. دغه دواړه قصیدې په غور کې د غوري پښتنو پاچاهانو په وخت کې ویل شوي دي.

په شپږمه هجري پېړۍ کې چې د غور پښتانه پاچاهان په هند کې د اسلام د مقدس دین د خپرولو لپاره لښکرې کوي، نو د اسلام د خپرېدو په ملاتړ هم په پښتو کې شعرونه ویل شوي دي.

ملکیار غرشین چې د سلطان شهاب الدین غوري همعصره دی، کله چې سلطان شهاب الدین پر هندوستان لښکرې کوي، نو ملکیار غرشین هم ورسره دی چې یوه رزمي سندره یې په دې ډول ویلې ده:

خښتن مو مل دی اوس مو یرغل دی هېواد د بل دی
غازیانو گورئ خښتن مو مل دی
تورې تېرې کړئ دښمن مو پرې کړئ منګولې سرې کړئ
خله به تښتو خښتن مو مل دی
که ټینګ کړو زړونه په بري یونه چې زمري یونه
اسلام راځخه دی خښتن مو مل دی
غازیانو راسئ ټول شاوخوا سئ د شهاب په ملا سئ
دښمن مو غوځ کړئ خښتن مو مل دی

په شپږمه هجري پېړۍ کې د مینې او محبت سندرې ویل شوي دي چې یوه نمونه یې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

شېخ تيمن کاکړ يوه عشقي سندره ده:

ګـهيځ رڼا د لـــمر خپره شوه　　زمـا پر کـــــور د وير ناره سوه
د بېلتون ورځ توره تياره سوه　　ږغ سو ناڅاپه چې بېلتون راغی

په (٦١٢هـ) کې د نثر يو بل کتاب د سليمان ماکو له خوا ليکل شوی چې تذکرة الاولياء نومېږي. په دې کتاب کې يې د اولياوو او ځينو پښتنو شاعرانو احوال او د کلام نمونې راغلي دي. د دې کتاب هغه پاڼې چې زموږ په لاس کې شته، موږ ته د شيخ بيټني، شېخ اسماعيل، ملکيار غرشين او قطب الدين بختيار کاکي احوال راکوي.

د اوومې هجري پېړۍ په درېمه لسيزه کې عرفاني افکار پښتو ادب ته لاره پيدا کوي. شېخ متي د خپلو اشعارو کتاب چې (د خدای مينه) نومېږي بشپړوي.

د شېخ متي د يو مناجات څو بيتونه په دې ډول دي:

زه چې ځرګند په دې دنيا سوم　　د ښکلي مخ په تماشا سوم
ستا پر جمال باندې شيدا سوم　　لـه خپلې ستې راجلا سوم

په ژړا ژاړم چې بېلتون دی
يمه پرديسی بل مې تون دی

د اوومې هجري پېړۍ په دويمه لسيزه کې (٦١٧هـ) زموږ پر هېواد د چنګېز حملې پيلېږي. د چنګېز او د ده د اولادونو د حملو پر وړاندې د مقاومت موضوع په پښتو شعر کې پيلېږي. په دغه وخت کې موږ د بابا هوتک يوه سندره لرو چې د مقاومت خورا ډېره په زړه پورې نمونه ده.

د مغلو لښکرو به د ارغنداو پر غاړو لوټ کاوه. د اتغر او بولان سيمې به يې لوټلې. بابا هوتک خپل خلک راټول کړل او سره غر ته نژدې يې له مغلو سره سخت جنګ وکړ. په دې جنګ کې پښتانه لږ او غليم ډېر و، خو کله چې بابا هوتک په لوړ غږ دا سندره وويله، نو سوبه د پښتنو په نصيب شوه.

بابا هوتک د بارو زوی په (٦٦١هـ) د کلات په اتغر کې زېږېدلی، د خپل قوم مشر و، په (٧٤٠هـ) کال وفات شوی دی، د شعر يوه برخه يې داسې ده:

(c) ketabton.com: The Digital Library

پـر سـورغـر بـل راتـه نـن اور دی　　وگـړيـه جـوړ راتـه پـيـغـور دی
پـر کـلـي کـور بـانـدې مـغـل راغـی　　هـم پـه غـزنـي هـم پـه کـابـل راغـی
غښتليو ننگ کـړئ دا مـو وار دی　　مـغـل راغـلـی پـه تـلـوار دی
پـه پـښـتـونـخـوا کـې يـې نـاتـار دی　　پـر کـلـي کـور بـانـدې مـغـل راغـی

د اتمې هجري پېړۍ په دويمه نيمايي کې نور شعري ډولونه په پښتو ادب کې راخرګندېږي لکه غزل او مثنوي چې په دغه وخت کې د اکبر زميندااوري له خوا ويل کېږي:

د مثنوي نمونه يې داده:

زه عـاشـق يـم يـار هـم نـيـز　　نـور څـه لـرو تـمـيـز
يـو پـر بـلـه عـاشـقـان يـو　　پـه خـپـل عـشـق کـې صـادقـان يو
يـو پـه بـل پـسـې رنـځـور يـو　　چـې نـژدې نـه يـو مـهـجـور يو
عـشـق کـه ښـه دی کـه بـلا دی　　پـيـدا کـړی زمـوږ مـولا دی

د اکبر زميندااوري د غزلې يوه برخه داده:

د خپل ځان له حيرانۍ څه ويل کړم　　د عشق وير به تل پخپله پټول کړم
مـا مـدام لکه بـورا پـر ګلو ګشت کړ　　اوس به ځم په سرتور سر فراق دګل کړم
د غماز لړمون به زه په لمبه کېږدم　　ځينې هېر به د يار بزم ګل او مل کړم
زما د يار د مينې اور په زړه کې بل دی　　زه به سر و مال ښندم ديد به حاصل کړم

د بېلتون له ويـره ژاړم اوښکې وينې
زه اکبر په خپل اشنا د سرښندل کړم

په نهمه هجري پېړۍ کې په پښتو شاعرۍ کې رباعي پيلېږي چې د لومړنيو رباعيو ويونکي خليل خان نيازی او سلطان بهلول لودي دی. سلطان بهلول (۸۵۰- ۸۹٤هـ) په ډهلي کې افغان پاچا و. په دربار کې به يې شاعران او عالمان پالل. پخپله هم شاعر و. خليل خان نيازی د ده د دربار شاعر و چې دا رباعي يې ويلې ده:

(c) ketabton.com: The Digital Library

خـــړې ورېځې ژاړي لـــه پاسه　　کـــــويله ږغ کا بېلتون له لاسه
يه هغه لونې ګوهر په خول ستا　　دا مـرحبا کا ستا زمور مواسه

د خليل خان نيازي په ځواب کې سلطان بهلول لودي سم د لاسه دا رباعي وويله:

ملک به زرغون کړم په ورکړه راسه　　ګـــوره ورېځې د داد لـــه پاســـه
خـــــول مې د عدل په درو رونړ دی　　جهان به زيب مومي زما له لاسه

د همدې نهمې پيړۍ په جريان کې پښتو ادب ته (ساقي نامه) هم راغله. دا ساقي نامه پټې خزانې تر مور رارسولې ده. ساقي نامه د خمريه اشعارو يو ډول دی چې د ساقي، جام، ګل، مل او صراحي صفتونه پکې بيانېږي. دا ډول اشعار د مثنوي په قالب کې ويل کېدل. د پښتو لومړنۍ ساقي نامه زرغون خان نورزي ويلې ده.

زرغون خان د نوزادو له نورزو څخه دی. په (۹۱۲هـ) د ده پښتو ديوان بشپړ شوی دی. زرغون خان په (۹۲۱هـ) په ديراوت کې وفات شوی دی.

د زرغون خان نورزي د ساقي نامې پيل دادی:

ساقي پاڅه پياله راکړه　　مـــــرور يار مې پخـــلا کړه
اوبه تويې په لمبو کړه　　اور مې مړ په دې اوبو کړه

د پښتو ادبياتو په لرغونې دوره کې يو شمېر مېرمنې شاعرانې هم تېرې شوې دي چې يوه يې زرغونه کاکړ ده. د نهمې هجري پيړۍ په دويمه نيمايي کې زېږېدلې ده، چې يو حکايت يې پټې خزانې راوړی دی:

اورېـــــدلـــــې مـــــې قـــصـــه ده　　چـــې لـــه شـــاتـــو هـــم خـــوږه ده
د اخـــتـــر پـــه ورځ ســـهـــار　　بـــايـــزيـــد چـــې و رويـــــدار
لـــه حـــمـــامـــه راوتـــلـــی　　پـــه کـــوڅـــه کـــې تـــېـــرېـــدلـــی
ايـــــرې خـــــاورې چـــا لـــه بـــامـــه　　راچـــــپـــــه کـــړلـــې نـــاپـــامـــه
مـــخ او ســـر يـــې ســـو ککـــړ　　پـــه ايـــــرو پـــه خـــــاورو خـــړ
بـــايـــزيـــد پـــه شـــکـــر کـــښـــو سو　　د خـــپـــل مـــخ پـــه پـــاکـــېـــدو سو
چـــې زه وړ يـــم د بـــل اور　　چـــې پـــه اور کـــې ســـم نـــســـکـــور

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زرغونې پښتو بوستان لومړنی اخلاقي اثر دی چې تر دې دمخه يې کومه بېلګه په پښتو ادب کې نه لرو. همدارنګه له فارسي څخه د ادبي آثارو د ترجمې تاريخ هم له زرغونې څخه پيلېږي.

زرغونه د پښتو ژبې شاعره، ژباړونکې او ښه خطاطه وه. په زرغونې پسې بله مېرمن رابعه ده چې د ظهير الدين محمد بابر د زمانې شاعره وه. په کندهار کې اوسېده. د اشعارو ديوان يې درلود. يوه رباعي يې پتې خزانې راوړې ده:

ادم يې ځمکې وتــه راستــون کا — په اور د غم يې سوی لړمون کا
دوزخ يې روغ کا پرمخ د ځمکې — نوم يې د هغه، دلته بېلتــون کا

په دې دوره کې دريمه مېرمن بي بي نېکبخته نومېږي. د شېخ الله داد لور او د شېخ قدم مېرمن وه. پلار نيکه يې په اشنغر کې اوسېدل. عالمه، زاهده او پرهېزګاره ښځه وه.

په (۹۶۹هـ) کال کې يې د (ارشاد الفقرا) په نامه يو کتاب ليکلی و چې درې ټوټې ترې محمد هوتک په پټه خزانه کې راخيستې دي. د يوې ټوټې څو بيتونه يې په دې ډول دي:

په زړه ښاد شې اې مؤمنــه — په ظاهــــر په بـاطن سپينه
ظاهر زهد په اخلاص کړه — په زړه ټينګ شــه له يقينه
شکر صبر په هر حال کړه — خود نمای مه شه خودبينه

په حکايتي آثارو کې په دغه دوره کې د دوست محمد کاکړ يو حکايتي اثر معلوم دی چې (غرغښت نامه) نومېږي او په (۹۲۶هـ) کال يې په ژوب کې نظم کړی دی.

له دې کتاب څخه د پټې خزانې مؤلف محمد هوتک يو حکايت تر موږ رارسولی دی چې يو څو بيتونه يې دادي:

لــه نــيکانــو روايت دی — هسې تــوګه حــکايت دی
نور محمد کاکړ راوي دی — چې يې فيض تل جـاري دی
د نيکــونــو له خولې وايي — چې مــنښت يې راته ښايي
چې کــــاکړ نيکـه زاهد و — لــوی څښتن له تل عابد و

(c) ketabton.com: The Digital Library

د غرغښت نامې حکایات په پښتو مثنوي نظم شوي وو.

په لسمه هجري پېړۍ کې په پښتو شعر کې عرفاني مضامین پراختیا مومي. دغه وخت په هندوستان کې درې شاعران پېژنو چې درې واړه صوفیان، عابدان او زاهدان وو. دا شاعران، شیخ عیسی مشوانې، شیخ علي سرور لودي او شیخ بوستان برېځ دي. له دغو شاعرانو څخه شیخ عیسی مشوانې د هندوستان د افغان پاچا شېرشاه سوري معاصر و. د ژوند زمانه یې د (۹۵۰هـ) شاوخوا ټاکل شوې ده. په پښتو، فارسي او هندي ژبو یې یوه منظومه رساله لیکلې ده.

د کلام نمونه یې په لاندې ډول ده:

په خپله کار کړې په خپل انکار کړې
کلـه بـادار یم کلـه مې خـوار کړې
تـه خـو قـادر یـې پـه صفتونـو
کلـه مې نور کـړې، کله مې نار کړې
عیسـی حیـران دی پـه دې شـیونو
کلـه مې یـار کـړې کله اغیـار کړې

د یوولسمې پېړۍ په لومړیو کې په کندهار کې شیخ صالح محمد الکوزی یو عارف شاعر تېر شوی چې یوه نمونه یې پټې خزانې تر مور رارسولې ده. شیخ ډېر عابد او عالم سړی و. خپل وخت یې طالبانو ته په تدریس تېراوه او خلکو ته به یې د سمې لارې لارښوونه کوله.

د متن لنډیز

د پښتو ادبیاتو لرغونې دوره له دویمې هجري پېړۍ څخه پیلېږي او د یوولسمې پېړۍ تر لومړیو کلونو پورې رسېږي. یا په بله وینا د امیر کرور سوري څخه پیل او د بایزید روښان تر ظهور او پاخون پورې رسېږي. د لرغونې دورې آثار د ریګویدا، اوستا له سندرو سره ورته والی لري، ځکه چې موضوعګانې او قالبونه یې یو ډول دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لرغونې دورې موضوعات د نمانځنې سندرې، ویاړنې، ویرنې، مینه، بېلتون او اخلاقي ښوونې دي. شعرونه يې ساده او روان دي. پېچلي تخيلات او لفظي صنايع نه لري. د غوريانو په دوره کې د قصيدو جوړول يو نوی پراو دی. ددغې دورې آثار لږ دي او يا تر موږه په محدوده توګه رارسېدلي دي او نور يې د زمانې په تېرېدو سره له منځه تللي دي، ځکه د هر شاعر او ليکوال محدودې نمونې په لاس کې لرو. زياتره کتابونه او ديوانونه د پرديو يرغلګرو (چنګېز، تيمور او نادر افشار) د حملو په پايله کې له منځه تللي او لوټ شوي دي. يوازې د سليمان ماکو د تذکرة الاولیا څو پاڼې تر موږه رارسېدلي دي.

په دې دوره کې پښتو ادبي آثار د بدلون، ودې او پراختيا په حال کې دي؛ ځکه په همدغه دوره کې د خپلو ملي اوزانو ترڅنګه قصيده، قطعه، غزل او مثنوي هم رامنځته کېږي. د محتوا له اړخه پښتو شعر د ژوند بېلابېل موضوعات خپلوي، لکه: د رزم و بزم خبرې، ديني او عرفاني موضوعات، اخلاقي پند و نصايح، وعظونه او نور... د شعر ځينې ځانګړي معنوي ډولونه لکه ویاړنه، ساقي نامه، حکايتي آثار هم په دې دوره کې رامنځته کېږي.

د دريمې هجري پېړۍ په دوران کې له عربي څخه پښتو ته ژباړه پيلېږي، ورپسې له فارسي ادبياتو سره پښتو ادبيات اړيکې پيدا کوي.

د سعدي بوستان په لسمه هجري پېړۍ کې د يوې پښتنې مېرمنې له خوا ترجمه کېږي، په دې توګه له فارسي څخه ژباړه په لسمه هجري پېړۍ کې پيلېږي. ددغې دورې آثار په غور، سليمان غر او ملتان کې رامنځته شوي، يعنې دغه وخت پښتانه له پښتونخوا څخه نيولې تر هندوستان پورې اوسېدل. د دې دورې آثار په دوو لرغونو تذکرو پټې خزانې او تذکرة الاولیا کې راغلي دي. د دې دورې په آثارو کې د پښتو خپل زاړه لغتونه او ترکيبونه شته چې ځينې يې اوس په محاوره کې نه استعمالېږي. ددغې دورې آثار په وروستيو کې له عربي او فارسي څخه په کلماتو کې اغېز قبلوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووایي.

- د پښتو لومړنی شعر څه وخت او د چا له خوا ویل شوی دی؟
- په لرغونې دوره کې پښتو قصیده ویونکي څوک وو؟
- د لرغونې دورې آثار تر موږ پورې چا رارسولي دي؟
- د لرغونې دورې کومې ښځینه شاعرانې پېژنئ؟

۲ـ ښوونکی دې زده کوونکي په څلورو ډلو ووېشي یوه ډله دې د لرغونې دورې د شاعرانو نومونه، بله ډله دې کتابونه، بله ډله دې د شعر د ځانګړنو او څلورمه ډله دې د پښتو ادب اړیکې له نورو ژبو سره په ځو کرښو کې وليکي.

۳ـ د مقاومت شعر څه وخت او د چا له خوا پیل شو؟

٤ـ زده کوونکي دې په متن کې عام او خاص نومونه پیدا او وليکي، بیا دې په وار سره په ټولګي کې ووایي.

۵ـ په لرغونې دوره کې نثر لیکل څه وخت پیل شول، له دغې دورې څخه موږ د نثر کومه نمونه لرو؟

٦ـ زده کوونکي دې لاندې لغتونه معنا او په جملو کې استعمال کړي:

لتاړ	ایوادونه	دښن	پلن	زړن	مخسور
دریځ	ستایوال	سوبه	ګروه	رونړلی	مهجور
ښندم	کویله	خول	مواس	مرحبا	

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په کور کې لوست په غور سره ولولي او ددغې دورې په مهمو ټکو دې خپل نظر وليکي، په بله ورځ دې په پښتو درسي ساعت کې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځې او لنډۍ

تاسې په تېرو درسونو کې ولوستل چې د پښتو شفاهي منظوم ادبیات په دوو ډلو وېشل کېږي. یوه ډله یې عامې سندرې دي او بله ډله یې خاصې سندرې دي. خاصې سندرې هغه دي چې د نالوستو ولسي شاعرانو له خوا جوړې شوي دي. لکه چاربیتې، بدلې، بګتۍ، لوبې، داستان، مقام، کسرونه او نور... عامې سندرې هغه دي چې ویونکي یې نه دي معلوم او په ټول ولس پورې اړه لري. لکه لنډۍ، سروکي، نارې، د ښادۍ بدلې او نورې. د عامو سندرو یو ډول لنډۍ دي چې د پښتو په منظومو شفاهي ادبیاتو کې یو مشهور ډول دی. له لنډیو سره ټول پښتانه آشنا دي. لنډۍ دوه مسریزه منظومه ده چې لومړۍ مسره یې لنډه نهه سیلابه او دویمه یې اوږده دیارلس سیلابه ده. په دغه لنډه منظومه کې یو بشپړ مضمون څایدای شي. لنډۍ په مختلفو سیمو کې په مختلفو نومونو یادېږي، لکه: لنډۍ، ټپه، ټیکۍ، مسره او نور...

په دې لوست کې په هغو لنډیو غږېږو چې د ښځو له خوا ویل شوي دي.

ـ ولې ښځې لنډۍ وایي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه څنګه چې مخکې مو وویل د لنډیو ویونکي معلوم نه دي. لنډۍ د عام ولس دي. یو شپون، یو اوښبه، یو بزګر او په زیاته اندازه زمورږ کلیوالو ښځو ډېرې لنډۍ ویلي دي. یا په بله وینا ښځې د لنډیو په ایجاد کې ډېره برخه لري.

په ټولنه کې د ښځې د ژوند شرایط په خاصه توګه سخت دي، تر هر څه دمخه دا ټولنه د نارینه وو ده او نارینه وو د ځان لپاره جوړه کړې ده. د ټولنې اساسي ارزښتونه د نارینتوب ارزښتونه دي. په دې ټولنه کې په ښځې باندې دوه ډوله فشارونه راځي، فزیکي او ارواېي. په فزیکي لحاظ د کور ټول درانه کارونه د ښځې په غاړه دي. د کروندې یو څه برخه په نارینه وو پورې اړه لري، خو نور ډېر وخت یې هسې تېرېږي.

ښځه له سهار څخه تر ماخوستنه یوه شېبه کراره نه کېني. د فصلونو په وخت کې هم ښځه له نارینه وو سره د یوې، لو او درمندونو په راټولولو کې پوره مرسته کوي. برسېره پر دې په ورځ کې دوه ځلې د اوبو راوړل، د اولادونو روزنه، ډوډۍ پخول، کټۍ پخول او جامې ګنډل او پریمنځل او نور داسې ډېر کارونه ښځې سرته رسوي.

هغه څه چې ښځه ځوروي، هغه د دې روحي فشار دی او احساس کوي چې د دې انساني ښځینه طبېعت د پښو لاندې کېږي او یا ورته په سپکه سترګه کتل کېږي، همدغه د روحي فشارونو له کبله د مقاومت ترځنګه عکس العمل ښکاره کوي او د خپل عکس العمل لپاره د سندرې (لنډۍ) لاره غوره کوي او په لنډیو کې د خپل اعتراض غږ پورته کوي او هغه څه چې په ښکاره ډول یې نه شي ویلی په لنډیو کې یې بیانوي.

لنډۍ د پښتو د ولسي ادب روح دی او د ژوند ټولو اړخونو پکې انعکاس موندلی دی. ښځې چې په عنعنوي توګه له ډېرو پابندیو سره مخ دي او په ډېرو موضوعاتو کې د وینا، مشورې او تصمیم حق نه لري، نو خپل دغه تاثرات په لنډیو کې څرګندوي چې د دوی دغه څرګندونه بیا ډېر ژر په ټولنه کې خپرېږي.

دوی په لنډیو کې د هرې موضوع څرګندونه کوي. ټولنیزې پابندۍ غندي، د خپلې مینې، غم او خوښۍ، د وصال خوښي او د فراق غم او غوسې، فخر او ویاړ، ننګ او غیرت او د ځینو ټولنیزو عنعناتو او دودونو څرګندونه کوي. د ژوند حقیقتونه یو په یو بیانوي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناوړه خواوو ته يې په انتقادي توګه ګوري. زمونږ په ټولنه کې اکثره ښځه د عنعنوي او رواجي زنځيرونو په کړيو کې بنده ده او د دې انساني نفس يې قيد کړی دی.

خـــدايـــه پـــه څـــه ګـــنـــاه کـــړيـــږم
لـکـه سـتـي پـه سـرو لمبو کـې نـاسـتـه يمه

په لنډيو کې بې شماره کردارونه تر سترګو کېږي چې يو مهم کردار يې ښځه ده. ښځه لکه څنګه چې په ټولنه کې ده، هماغسې له هر موقف څخه لکه خور، ماندينه، مور، خورزه، ورېره او مينې په توګه راڅرګندېږي.

د ښځو د لنډيو عامه موضوع د دوی مظلوميت دی او دا مظلوميت مختلف ډولونه لري. د پلار په کور کې مظلوميت، د مېړه په کور کې مظلوميت او په ټولنه کې ددوی مظلوميت.

پـــر مـــخ مـــې مـــه وهـــه ظـالـمـه
د اوښـکـو ډکـې سـتـرګـې چـاتـه واړومـه

کوم تاوتريخوالی چې له ښځو سره کېږي او يا جبري ودونو ته اړ ايستل کېږي او يا د ولور په وړاندې په جبري توګه د زيات عمر خاوند ته نکاح کېږي، دا ټول په هغو لنډيو کې وينو چې د ښځو له خوا ويل شوي دي.

د ښځو لنډۍ د دوی د ژوند هغه رښتيني هنداره ده چې زياتی او کمی پکې نشته.

چـــې ډوډۍ خـــورم دادا قـــارېـــږي
چې روپۍ شرنګ کړي دادا شين له خندا شينه

مـــيـــنـــه يـــم مـــنـــکـــره نـــه يـم
که شينکی خال مې د چرو په څوکو ځينه

صـــورت زمـــا واک يـــې د نـــورو
ربـــه تـــه واخـلـې دا بـې واکـــه صـورتـونـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سـوال د الله پـه در کـې وکـړه
پـلار مې سـودي دی ما مـالـدار ته ورکوینه

زمـا بـې بـې دادا تـه وایـه
خـوشـحـالـه نـه یـم لـه نـاکـامـه نـاسـتـه یمه

مـسـافـري دې روزي مـه شـه
زه دې په سپینه خوله ویـده پرې ایښې یمه

لکه څنګه چې ښځې د تاریخ په اوږدو کې د وطن او استقلال ساتنې په وخت کې له خپلو نارینه وروڼو سره څنګ په څنګ درېدلي دي، د خپلو مېړانو او کارنامو یادونه یې په لنډیو کې کړې ده. په دغسې حساسو حالتونو کې یې نارینه وو ته روحیه ورکړې او د دوی د هڅونې له کبله هم بری تل زموږ د خلکو په نصیب شوی دی. د میوند په جګړه کې د ملالې لنډۍ یوه تاریخي بېلګه ده:

کـه پـه مـیـونـد کـې شـهـیـد نـه شـوې
خـدایـږو لالـیـه بـې ننګۍ تـه دې ساتینه

نور مثالونه یې هم ډېر دي لکه:

کـه تـور وربـل مـې مـیـراتـیـږي
پـه وطـن جنګ دی جـانـان نـه ایـسـارومـه

جـانـانـه داسـې وخـت بـه راشـي
چې ټوپک واخلو لاس تر لاس مورچل ته ځونه

جـانـان بـه څـنـګـه تـوره نـه کـړي
تـر نـیـمـایـي مـورچـلـه زه ورسـره ځمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځینې څېړونکي وایي چې لنډۍ د یوې نیمې مسرې شعر دی. په دې یوه نیمه مسره کې پوره او بشپړه معنا پرته ده. په دې یوه نیمه مسره کې د مطالبو یو سمندر په غورځنګونو دی. په دې شعر کې د تېر وخت د یوې پېښې شوې حادثې سببونه او پایلې بیانېږي. چې ددغسې یوې لنډۍ په یادولو سره لوستونکي ته په ذهن کې د تېرې پېښې یو بشپړ انځور رامخته کېږي:

د خپله لاسه مې پرې مړ کړې
چې ډزې وشوې زه پر بام دروختمه

په لنډیو کې ښځو د پښتني ټولنې کمزورې اقتصادي حالت ډېر ښه څرګند کړی دی. نوکري او مسافري چې دواړه سره ترلې دي او دې دواړو خواوو چې ښځې ځوروولي دي نو بیا یې دا درد په لنډیو کې داسې بیان کړی دی:

په تا به کوم وطن آباد وي
زه د بېلتون په تروړمې کې ناسته یمه

نیستي پېغور نه دی جانانه
زه د چربانګ میچنه ستا لپاره کړمه

سبا مې بیا د کډې وار دی
په سر پنډونه چلوم په زړه غمونه

خدایه د قطر بازار وران کړې
په شتو مېړو کې جونې کونډې ناستې دینه

مسافري په بې غمۍ کړه
ترله دې خپله په نامه دې ناسته یمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د متن لنډیز:

لنډۍ د منظومو شفاهي ادبیاتو یو مشهور ډول دی چې ویونکي یې معلوم نه دي او د ټول ولس ګډ مال دی. لنډۍ د شفاهي ادبیاتو په عامو سندرو کې راځي چې د ښځو برخه پکې ډېره زیاته ده. لنډۍ دوې مسرې لري چې لومړۍ یې لنډه نهه سیلابه او دویمه یې اوږده دیارلس سیلابه ده.

په لنډیو کې ټول پښتانه او په ټبره بیا ښځې د خپل ژوندانه خوښۍ او ناخوالې یو په یو بیانوي.

د ژوندانه ډېر هغه اړخونه چې دوی یې د ویلو حق نه لري په لنډیو کې څرګندوي. لنډۍ د ښځو لپاره د تسکین یوه وسیله ده چې خپل دردونه، احساسات او خپلې غوښتنې پکې بیانوي. په عامه توګه د ټولو پښتنو ژوند او په ټبره د ښځو د ژوندانه داسې کوم اړخ به نه وي چې په لنډیو کې نه وي څرګند شوی. انساني مینه، خواري، مزدوري، مسافري او جلا وطني، پښتني عنعنات، وطن ساتنه او مېرانه، تاریخ او تاریخي پېښې، ګودر او ریبار، ستاینه او غندنه او د ورځني ژوند ټول اړخونه د لنډیو موضوعات دي.

لنډۍ په مختلفو سیمو کې په مختلفو نومونو یادېږي، لکه: لنډۍ، ټپه، مسره، ټیکۍ او نور... لنډۍ د ښځو د اظهار یوازینۍ وسیله ده چې خپل هر ډول احساسات پکې په رښتیني ډول څرګندوي او وجه یې داده چې د لنډیو ویونکي معلوم نه وي او د چا نوم ورپورې ترلې نه وي.

د لنډیو له مطالعې څخه زموږ د خلکو ژوند، تاریخ، دود دستور، کړه وړه او د دوی ځانګړي خصوصیات څرګندېدای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې متن په وار سره ولولي او بیا دې په متن کې راغلې یوه، یوه لنډۍ معنا کړي.

۲ـ زده کوونکي دې د لاندې لنډیو مفهوم په خپلو کتابچو کې ولیکي او بیا دې په ټولګي کې واوروي.

کـه پـه مـیـونـد کـې شـهـیـد نـه شـوې
خـدایـږو لالـیـه بـې ننګۍ تـه دې ساتینه

د خـپـلـه لاســه مـې پــرې مــړ کـړې
چـې ډزې وشــوې زه پـر بـام دروخـتـمـه

زمـــا بـــې بـــې دادا تـــه وایـــه
خـوشـحـالـه نـه یـم لـه نـاکـامـه نـاسـتـه یمه

۳ـ زده کوونکي دې په وار سره یوه یوه لنډۍ له خپله ځانه ووایي، موضوع او مفهوم دې په خپلو خبرو کې څرګند کړي.

٤ـ زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووایي:

- لنډۍ د جوړښت له مخې څه ډول شعر دی؟
- لنډۍ په کومو نومونو یادېږي؟
- لنډۍ په کومو سندرو کې راځي؟
- لنډۍ د چا له خوا څخه ویل کېږي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵ـ په متن کې راغلې لنډې په غور سره ولولئ. په دغو لنډیو کې نومونه، صفتونه او فعلونه په نښه کړئ او په وار سره یې په ټولګي کې ولولئ.

٦ـ زده کوونکي دې په وار سره د لاندې لنډیو مفهوم په خپلو خبرو کې ووایي:

کـــه ســـرنـــي فـــصـــلـــونـــه وشـــول
مـاتـه لالـــي د ســـره ســالـو ویـلـي دیـنـه

ســتـــرګـــې دې وې وتـــلـــې نـــه وې
چې پـه مـالـت دې لـویـدم نـه دې لیدمه

فعل هغه کلمه ده چې له درې ګونو زمانو څخه په یوه کې د یو کار کېدل څرګند کړي.
لکه: خوړل، تلل، کول، کړل.
زه کتاب لولم، هغه ولاړ، ملالۍ تللې وه.

۷ـ زده کوونکي دې د لنډیو موضوعات وليکي او ودې وایي چې لنډۍ زموږ د ژوند کوم موضوعات راچاپېروي، بیا دې په وار سره په ټولګي کې ولولي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په خپل کور کې، له خلکو، (په تېره بیا د کور له مشرو او نجونو څخه) یا له خپل شاوخوا خلکو څخه لس لس لنډۍ چې په دې لوست کې نه وي راغلي، په خپلو کتابچو کې وليکي او بله ورځ دې په ټولګي کې واوروي او خبرې دې پرې وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

افضل خان او تاریخ مرصع

په پښتو ادب کې ډېر نومیالي لیکوال تېر شوي چې په خپل وخت کې يې د قدر وړ آثار لیکلي او پښتو ادب يې پخپلو لیکنو بډای کړی دی.

له روښانیانو نیولی، بیا تر خوشحال کورنی پورې او له دوی راوروسته د پښتو ادب ځلانده او غني دوره ده چې پښتو ادب پرې ښکلی دی.

د خټکو په کورنۍ کې ډېر شاعران او لیکوال تېر شوي چې مونږ ته يې د شعرونو دیوانونه او نور کتابونه پاتې دي. ددغې کورنۍ یو نومیالی لیکوال افضل خان خټک دی چې پخپله يې هم پښتو ادب ته د پاملرنې وړ خدمتونه کړي دي او نور يې هم دغه خدمت ته هڅولي دي. په دې درس کې به تاسو د افضل خان خټک په اړه یو لړ معلومات ولولئ چې د ده له ژوند او کتابونو سره آشنا شئ.

_ د تاریخ مرصع په اړه مو دمخه څه معلومات درلودل؟

_ د افضل خان نوم مو دمخه اوربدلی و، که مو اوربدلی وي په اړه يې خبرې وکړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاریخ مرصع په پښتنو تاریخونو کې یو مهم او ارزښتمن کتاب دی چې افضل خان خټک لیکلی دی. تاریخ مرصع په پښتو ژبه کې د پښتنو لومړنی تاریخ دی چې د پښتنو په اړه ډېر معلومات لري. افضل خان خټک په ۱۰۷۵هـ. کې پیدا شوی او تر ۱۱۶۱ یا ۱۱۶٤ پورې یې ژوند اټکل شوی دی.

افضل خان خټک د اشرف خان هجري زوی او د خوشحال خان خټک لمسی دی. له کوچنیوالي څخه هوښیار او بیدار و. خوشحال خان هم پخپله کورنۍ کې ده ته زیاته پاملرنه کوله او زیاته هیله یې ورته لرله. دی هم له خپل نیکه سره په ځینو سفرونو او کله کله د ښکار کولو په وخت کې ملګری و. خوشحال خان په خپل ژوند کې د قوم مشري د ده پلار اشرف خان هجري ته وسپارله، خو اشرف خان د خپل ورور بهرام په اختلاف کې د مغلو د حکومت په لاس کې ولوېد او هند ته زنداني ولېږل شو چې له څوارلس کاله زندان څخه وروسته په هند کې مړ شو.

کله چې اشرف خان هجري د بهرام خان په لمسه د اورنګ زیب حکومت بندي کړ، نو بهرام خان د قوم د مشرتابه واک پخپل لاس کې واخیست او د خوشحال خان له خوا هم مشري افضل خان ته وسپارله شوه.

د بهرام خان تر مړینې وروسته افضل خان په مستقله توګه د خپل قوم سردار شو. ویل کېږي چې یو شپېته کاله یې د خپل قوم مشري وکړه.

افضل خان د قوم د مشرۍ تر څنګه پښتو ادب ته هم ډېر خدمتونه وکړل. ښه شاعر و او په تاریخ لیکلو کې یې لوی لاس درلود. همدارنګه یو ښه ژباړونکی و. د شعرونو دیوان یې نه دی راپاتې.

د افضل خان خټک له مهمو آثارو څخه یو هم (تاریخ مرصع) دی چې قلمي نسخې یې په (برټش) موزیم، هند، بنګال او لاهور کې شته.

د تاریخ مرصع په لومړۍ برخه کې د ملک طالوت او خالد بن ولید بیان راغلی دی. ورپسې اووه دفترونه په دې ډول دي:

لومړی دفتر د لودي پاچاهانو حالات بیانوي. دویم دفتر د سوریانو په باره کې دی. دریم

(c) ketabton.com: The Digital Library

دفتر د لويو پښتنو اميرانو حالات بيانوي. څلورم دفتر د کابل د صوبې پېښې څرګندوي.

په پنځم دفتر کې د سړيني او نورو پښتنو قومونو بيان راغلی دی. شپږم دفتر د ختڅکو د قبيلې حالات او جګړې بيانوي. په اووم دفتر کې د پښتنو بزرګانو حالات او د ژوند پېښې راغلي دي. د کتاب په وروستۍ برخه کې د پښتني قبايلو نسب نامه راوړل شوې ده.

افضل خان ختڅک د دې تاريخ په ليکلو کې د خواجه نعمت الله هروي د (مخزن افغاني)، د اخوند درويزه له (مخزن الاسلام) او (تذکرة الابرار) او د خوشحال خان له (بياض) څخه ګټه اخيستې ده.

په دې کتاب کې تر ۱۱۳٦هـ.ق. پورې واقعات راغلي دي، خو دا نه ده معلومه چې د کتاب ليکل يې څه وخت پيل کړي او په کومه نېټه پای ته رسېدلی دی. تاريخ مرصع په اصل کې د پښتنو تاريخ دی، خو په ضمني توګه د هندوستان د تاريخ پېښې هم پکې راغلي دي.

د تاريخ مرصع نثر روان او ساده دی. جملې يې لنډې لنډې او د پښتو سوچه کلمات استعمالوي. ځای، ځای پښتو متلونه هم راوړي.

مشکل او نا آشنا لغتونه نه کاروي. ځينې ترکيبونه يې فارسي ژبې ته نژدې دي. تاريخ مرصع د دوست محمد کامل مومند په مقابله او سريزه په ۱۹۷٤م. کال کې خپور شو. د کتاب د مخونو شمېر (۱٤۹٤) ته رسېږي.

د تاريخ مرصع د نثر نمونه:

((ميرزا بله چاره بې له صلحې ونه ليدله، سړي يې تر ميان کړل. راويې بلل، ورته يې وويل چې د ما کور هم ستاسو خپل دی. پښتانه چې په عقل کې سازوار دي ځکه ډېر نفساني دي. په لږ سود مقصود ډېر بهبود تر شا کوي. ورځ په ورځ به مشرانو د اولس ميرزا ته امد و رفت کاوه.

يوه ورځ اته سوه کسه راغلل. همګي بې وسلې. يو محمود د محمد چغرزي زوی يو چړوکی په خپله بڼه وړې وه. چې ورننوتل، د ميرزا بدنيتي يې وليدله.

هغه دې نورو ته ووې چې که وايئ زه به مرزا مړ کړم. هغو نورو منع کړ چې حق د نمک

(c) ketabton.com: The Digital Library

ساتلی بویه. موږه سره بد نه کا. دا چوغلي جنکا ګیګیانې کړې وه چې دا هومره ډېر به یو ځلې بیا نه مومي او له دوی نه په نیکۍ خلاص نه شې. دا وخت غنیمت وګڼه او واړه قتل کا.

واړه یې وترل، یو، یو یې وواژه. په هغه وخت یو لوی ملک د میرزا په خدمت عرض وکړو چې دوه التماس ارزو لرم که قبول شي. میرزا ووې چې قبول دي.

اول یې دا ووې چې وراره زما ملک احمد له قیده خلاص شي. بادشاه یې خون معاف که، بل دې د اولس اطفال بند نه شي. بلکه پربږدئ هر لور ته چې درومي. میرزا قبول کړ. میرزا ورته ووې چې زما ګمان وو چې ته به خپل سر غواړې یا به دوه کسه ځوانان غواړې. ده ورته ووې چې تر دې واړو زه ښه نه یم. که دومره عزیزان مې مري زه به خپل ځان په څه خلاصوم.))

د افضل خان بل کتاب علم خانه دانش دی چې د فارسي د کلیله و دمنه پښتو ژباړه ده. د لرغوني هند د غه کتاب (پنج تنترا) په (۲۰۰ق.م.) کې حکیم بیدیایي په سنسکرت کې لیکلی و. دغه کتاب بیا وروسته په پهلوي، عربي، یوناني، فارسي ژبو وژباړل شو. د اکبر پاچا په وخت کې د هغه یو درباري عالم او لیکوال ابو الفضل دا کیسې په فارسي ژبه د (عیار دانش) په نوم ترجمه کړې وې، چې افضل خان له همدې کتاب څخه د (علم خانۀ دانش) په نوم پښتو ته وژباړه.

افضل خان د دې کتاب د ژباړلو په هکله وایي: ((وپوهېږه چې کتاب د کلیله او دمنه جمع کړی د هندوستان دانشورانو دی. همېشه به دانایان او عالمان د یونان د فارس په دا فکر وو چې یو کتاب د ملوکانو د پاره دستور العمل ساز کړو. اما دا له چا ونه شوه. مګر د هندوستان په حکیمانو ساز شو، لوی لوی خبرې یې د بې زبانو جمع کړې. فایدې یې پکې ملاحظه کړې، حکمت د پند خبرې د حکیمانو چې دارو د رنځ د نادانانو او غذا و قوت د دانایانو دی. په طریق د هزل مطایبې دواړه چې دانایان یې د حکمت نه پند واخلي او نادانان یې رغبت قصې او افسانې ته وکړي. په رغبت په محبت یې یاد کړي او خورد سالان چې په مقام د تحصیل د علم کې دي په ګومان د علم و پند یادول په دوی ګران نه دي چې په عقل

(c) ketabton.com: The Digital Library

تجربه ورسي. هغه چې دوی یاد کړي دي له هغو افسانو نه نفع واخلي او د عقل په خزانه دانشمند شي.

مثال د دې خبرې داسې دی لکه څوک په هلکوالۍ کم عقل وي او په مرتبه د عقل ورسي، په خزانه پېښ شي چې پلار د ده د پاره ساتلی وي. په هغه توانګر شي او باقي عمر له تړده فارغ شي.))

افضل خان خټک سربېره پر دې چې یو مورخ، ژباړونکی، لیکوال او شاعر و، د خپلې ژبې سره یې ډېره مینه درلوده او د همدغې مینې پر بنسټ یې پښتو ژبې او ادب ته ډېر خدمتونه وکړل.

د ده پر غوښتنه له عربي او فارسي څخه پښتو ژبې ته ډېر کتابونه وژباړل شول، لکه: د ګوهر خان خټک (قلب السیر) د محمد مظفر تاریخ اعثم کوفي او د عبدالحلیم اختیارات بدیعي. د فرهنګي زیرمو د غني کولو او خوندي کولو لپاره یې هم کاتبانو ته دنده وسپارله چې د پښتو آثارو څخه څو نقلونه ولیکي. همدارنګه د خپل نیکه خوشحال خان خټک خواره واره آثار یې راټول او ترتیب کړل.

د خوشحال خان د کلیاتو او نورو آثارو یې څو، څو نسخې ترتیب کړې، افضل خان پخپله هم کتابونه ژباړل او نور یې هم هڅول چې د پښتو ژبې د بډایتوب په کار کې ونډه واخلي.

د افضل خان خټک نثر د خوشحال خان خټک او عبدالقادر خان خټک له نثر څخه وروسته د خپل وخت یو ښه او غوره نثر ګڼل شوی دی. د تاریخ مرصع نثر تاریخي نثر دی او د علم خانه دانش نثر قصه یي نثر دی. لکه څرنګه چې مخکې یادونه وشوه د افضل خان خټک د نثر جملې او ترکیبونه آسان او روان دي. وړې او لنډې جملې کاروي چې مطلب ترینه په آسانۍ اخیستل کېږي، خو دغه نثر د هندي او فارسي ځانګړي اصطلاحات او کلمات ډېر لري.

د نثر ادبي ښکلا یې کمه ده او ادبي ارزښت یې لږ دی. یوازې د پښتو په تاریخي نثرونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې د پاملرنې او مطالعې وړ نثر دی ځکه چې د پښتنو لومړنی موجود تاریخ دی. د تاریخ مرصع په نثر لیکنه کې افضل خان د خوشحال خان خټک د نثر لیکنې د سبک پیروي کړې ده.

د خوشحال خان بیاض یې هم کټ مټ په تاریخ مرصع کې را اخیستی دی.

افضل خان خټک شعرونه هم ویل، خو د شعرونو د دیوان څرک یې تراوسه نه دی لګېدلی. د افضل خان د شعرونو یوه نمونه په تاریخ مرصع کې او بله په علم خانه دانش کې راغلې ده:

کاروبار مو همګي راته عیان دی
و عیان ته څه حاجت د بل بیان دی
سیلابونه د خلاف شول و بله جمع
بیا لنډی د آباسیند غوندې روان دی
آئینه چې له زنګاره مصفي وي
که زنګي مخ په کافورو نمایان دی
(له تاریخ مرصع څخه)

صورت مې هر څو که ډېر زبون دی
که مې د ځمکې د لاندې یون دی
زه به په لوري د اشنا خوځم
که یون مې هر څو په شواخون دی
(له عیار دانش څخه)

د متن لنډیز

افضل خان خټک د خټکو د کورنۍ یو روښانه ستوری و. د اشرف خان هجري زوی او د خوشحال خان خټک لمسی دی. په ۱۰۷۵هـ کې زېږېدلی او تر ۱۱۶۱ یا ۱۱۶۴هـ پورې ژوندی و. دی له خپل پلار څخه وروسته د قوم مشر او سردار و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشهور آثار يې (تاريخ مرصع) او (علم خانه دانش) دي. تاريخ مرصع د پښتنو يو لوی او جامع تاريخ دی چې د لوديانو، سوريانو، خټکو، پښتنو اميرانو او پښتنو بزرګانو احوال پکې راغلي دي. د هندوستان د مغليه حکمرانې کورنۍ احوال او پېښې پکې هم راغلي دي.

په تاريخ مرصع کې تر ۱۱۳۶هـ. پورې حالات او پېښې راغلي دي. د افضل خان خټک بل کتاب علم خانه دانش د فارسي (عيار دانش) پښتو ترجمه ده چې په ۱۱۲۸هـ. کې يې کار تمام شوی دی.

د افضل خان د شعر دوې نمونې تر موږه رارسېدلي او نور شعرونه يې لاس ته نه دي راغلي. د افضل خان خټک په غوښتنه ډېر کتابونه له عربي او فارسي څخه ژباړل شوي دي. د خپل نيکه آثار يې راټول او ترتيب کړي دي. د خوشحال کليات او نور آثار يې د کاتبانو په واسطه په خو خو نسخو کې ترتيب کړي دي. په پښتو ژبه او ادب کې د دغه مؤرخ، ژباړونکي، ليکوال او شاعر کارونه د ستاينې وړ دي.

څرګندونه

ميرزا الغ بيګ د تيمور له کورنۍ څخه د کابل والي و. (۸۵۶هـ.)

فعاليتونه

۱ــ زه کوونکي دې يو ځل متن له ځان سره ولولي او بيا دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووايي:

- افضل خان له کومې کورنۍ څخه و پلار او نيکه يې څوک وو؟
- افضل خان د کومو آثارو خاوند دی نومونه يې واخلئ؟
- د افضل خان په کورنۍ کې کوم شاعران پېژنئ نومونه يې واخلئ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د افضل خان له پلار سره څوک مخالف و او څه يې ورسره وکړل؟

۲ـ زده کوونکي دې د تاریخ مرصع د نثر نمونه په وار سره په ټولګي کې په لوړ غږ ولولي او بیا دې د متن مفهوم په خپلو خبرو کې وړاندې کړي.

۳ـ زده کوونکي دې د افضل خان مهم ادبي خدمتونه په یوه پراګراف کې ولیکي او بیا دې په ټولګي کې په وار سره ولولي.

٤ـ زده کوونکي دې په وار سره لاندې پوښتنې ځواب کړي:

- تاریخ مرصع له څه شي څخه بحث کوي؟
- افضل خان د تاریخ مرصع په لیکلو کې له کومو کتابونو څخه ګټه اخیستې وه؟

٥ـ زده کوونکي دې ځواب ووایي چې د افضل خان په غوښتنه کوم کتابونه ترجمه شوي دي؟

٦ـ د علم خانه دانش له ترجمې څخه د افضل خان مقصد څه و؟

۷ـ زده کوونکي دې په وار سره د افضل خان ختګ د شعرونو نمونې په لوړ غږ ولولي او مفهوم دې په خپلو خبرو کې بیان کړي؟

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې هر یو په خپله خوښه د ختګو د کورنۍ په یو تن شاعر څو کرښې ولیکي او په بله ورځ دې په پښتو درسي ساعت کې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو لنډه کیسه

د شلمې پېړۍ په راتګ سره د شعر تر څنګه د پښتو نثر لمن هم پراخه شوه، له پېچلتیا او تکلف څخه ووت او د روانۍ، ساده ګۍ او عام فهمۍ لاره یې غوره کړه. له زړو شکلونو سربېره یې نوي شکلونه هم پخپله غېږه کې ومنل. په دې معنا چې نوي صنفونه او ډولونه یې خپل کړل.

لکه لنډه کیسه، ناول، ډرامه، سفرنامه، تکل او نور ډولونه په پښتو ادب کې رواج شول، وده یې وکړه او پراختیا یې وموندله. ددغو نویو ادبي ژانرونو هر یو یې ځانته ځانګړی جوړښت او چوکاټ لري چې د خپلو ځانګړتیاوو له مخې یو له بله جلا کېږي.

مور په دې لوست کې د لنډې کیسې په تاریخچه باندې لنډې خبرې لرو او د لنډې کیسې د جوړښت او توکو په اړه به هم یو لړ لنډ معلومات ولرو چې تاسې ته بې ګټې نه دي.

_ لنډه کیسه څه ته وایي؟

_ په پښتو کې کوم لیکوال پېژنئ چې لنډې کیسې یې لیکلې دي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

له کومې ورځې څخه چې د انسان ژوند پیل شوی دی، له هماغې ورځې څخه کیسې هم پیل شوي دي. پخپله انسان د ژوند په اوږدو کې کیسې جوړې کړي دي او د ژوند په زړه پورې پېښې یې د کیسو په بڼه یو بل ته لېږدولي دي. دا کیسې په لومړي سر کې په شفاهي ډول وې خو کله چې خط منځته راغی نو ددغو کیسو یو څه برخه په لیکلي بڼه خوندي شوه. د ننني لنډې کیسې فکر هم له دغو فولکلوري کیسو څخه رازېږېدلی دی. ننني لنډه کیسه چې په انګرېزي ژبه کې ورته شارټ سټوري (Short Story) وایي لومړی په غرب کې رامنځته شوه.

په ختیځ کې کیسه ډېره زړه او لرغونې ده. دآریایي کیسو مجموعه د (پنچا تنترا) په نامه له دوه زرو کلونو څخه زیات عمر لري. دا کتاب د نړۍ په ډېرو ژبو ژباړل شوی چې په پښتو کې یې ژباړه درې سوه کاله د مخه افضل خان خټک کړې ده. له لسمې پېړۍ څخه راوروسته په پښتو کې د احمد اخوند لنډ، لنډ حکایتونه هم شته چې اوسنیو لنډو کیسو ته یو څه ورته والی لري؛ خو کومه ننني لنډه کیسه چې په غرب کې یې شارټ سټوري بولي په نولسمه پېړۍ کې پیل شوه. لنډه کیسه په اوسنۍ بڼه امریکایي لیکوال اډګارالن پوه پیل کړه او په ۱۸۴۲م. کال کې یې ورته ځانګړي اصول وټاکل. یو بل امریکایي لیکوال اوکره کتونکي براندر ماتیوز په (۱۸۸۵م.) کال کې په انګلیسي ژبه کې د لنډې کیسې د نوم وړاندیز وکړ. اډګارالن پوه د لنډې کیسې بنسټګر دی او د لنډې کیسې د پلار لقب یې هم ګټلی دی. لنډه کیسه لکه څنګه چې وویل شول په اروپا کې رامنځته شوه او بیا یې د نړۍ ادبیاتو ته لاره پیدا کړه. له انګرېزي ادب څخه په تقلید په اردو ادب کې لنډه کیسه پیل شوه.

په اردو ادب کې لنډه کیسه په (۱۹۰۴ ـ ۱۹۰۷م.) کلونو کې رامنځته شوه او لومړنی لیکوال چې په دغو کلونو کې یې لنډه کیسه ولیکله پریم چند نومېده. د اردو ادب په تقلید په پښتو ادب کې هم لنډه کیسه د لومړي ځل لپاره د شلمې پېړۍ په دویمه لسیزه کې پیل شوه. په پښتو ادب کې سید راحت زاخیلی لومړنی لیکوال و چې په (۱۹۱۷م.) کال کې یې د (کونډې نجلی) په نوم لنډه کیسه ولیکله. په کوزه پښتونخوا کې په راحت پسې بیا نورو لیکوالو د لنډې کیسې په لیکلو پیل وکړ چې د ادب دغه ډول ته یې وده او پراختیا ورکړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په راحت پسې چې کوم لیکوالان د لنډې کیسې په میدان کې ځلېدلي دي، نومونه یې په دې ډول دي: میا ازادګل، سربلند خان، سمندر خان سمندر، عبدالروف نوشهروي، ماسټر عبدالکریم، میر مهدي شاه مهدي، قلندر مومند، ګل افضل خان، زیتون بانو او نور...

په افغانستان کې د لومړي ځل لپاره لنډه کیسه پوهاند عبدالحی حبیبي ولیکله او په (۱۳۱۵هـ.ل.) کال یې د (طلوع افغان) په اخبار کې خپره کړه. دا کیسه (توریالی پښتنه) نومېده. له پوهاند عبدالحی حبیبي څخه وروسته یو شمېر نورو لیکوالو لنډې کیسې ولیکلې او دغه نوي ادبي ژانر ته یې وده ورکړه. هغو لیکوالو چې په دې برخه کې کار کړی دی نومونه یې په دې ډول دي: موسی شفیق، میرا جان سیال، ګلاب ننګرهاری، حبیب الله تږی، ابراهیم عطایي، محمد دین ژواک، امین افغانپور، عبدالمنان ملګری، مصطفی جهاد او نور...

د لنډې کیسې ځانګړتیاوې:

اړګار الن پوه د لنډې کیسې تعریف داسې کوي: لنډه کیسه هغه نثري داستان دی چې لنډ وي او له نیم ساعت څخه تر دوو ساعتونو پورې ختم شي.

خو دا باید په یاد ولرو چې اوس لنډې کیسې له دې څخه هم لنډې شوي دي. د لنډې کیسې د رامنځته کېدو علت په دې کې دی چې څومره بشري ټولنې د پرمختګ پړاوونه وهل، نو په هماغه اندازه د انسانانو ضرورتونه او مصروفیتونه هم زیاتېدل. لکه څنګه چې پرونۍ انسان ډېر وزګار وختونه درلودل او اوږده اوږده رومانونه به یې لوستل، نو ننني انسان د ډېر مصروفیت له کبله دا کار نه شو کولای، خو د دې اړتیا یې هم محسوسوله چې خپله ادبي تنده ماته کړي. همدغه وجه وه چې اوږدو کیسو خپل ځای لنډو کیسو ته پرېښود او په داستاني ادب کې لنډه کیسه خلکو ته ډېره په زړه پورې شوه. د لنډې کیسې یو ستر ارزښت د هغې لنډون دی چې د وخت د ضایع کېدو مخه نیسي.

لنډه کیسه یو پلاټ یا خاکه لري. په پلاټ کې د پېښو تسلسل راغلی وي یا په بله وینا پیل، منځ او پای پکې وي. چې په پای کې د غوټې خلاصېدلو ته رسېږي. د لنډې کیسې پلاټ کېدای شي کومیډي، تراژیدي، رومانتیک او یا طنز ډوله وي. د کیسې روایت به یا په لومړي شخص یا دریم شخص باندې ولاړ وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لنډې کیسې د جوړښت توکي په دې ډول دي: ۱ـ پېښه، ۲ـ پلاټ یا طرحه، ۳ـ د کیسې پیلامه، ٤ـ کرکټرونه، ٥ـ تلوسه یا ذهني هڅونه، ٦ـ مکالمې (خبرې اترې) او د مناظرو انځور، ۷ـ تخیل، ۸ـ د کیسې اوج یا لوړ ټکی، ۹ـ د کیسې پایله.

هره لنډه کیسه پر یوه پېښه باندې ولاړه وي، که پېښه نه وي نو کیسه نه رامنځته کېږي. طرحه د پېښو تسلسل دی چې ټوله کیسه په دغه طرحه یا خاکه باندې درېږي. پیلامه هم په کیسه کې مهمه ده او دا په لیکوال پورې اړه لري چې کیسه له کوم ځای نه پیلوي او څنګه یې پیلوي. دا په لیکوال پورې اړه لري چې کیسه له منځه پیلوي، له پېښې او یا له پایه خو مهمه داده چې منطقي تسلسل او ارتباط یې وساتي او داسې یې پیل کړي چې لوستونکي جذب کړي.

تلوسه هم د لیکوال په مهارت پورې اړه لري چې څنګه لیکوال د پېښو جزئیات داسې ترتیب کړي چې لوستونکي ته تلوسه پیدا شي چې اوس به څه کېږي؟ کرکټرونه د کیسې شخصیتونه دي چې په کیسه کې خوځېږي او عمل کوي. په دې کرکټرونو کې یو اصلي کرکټر یا هیرو وي چې پېښې په هغه پورې اړه لري او له مختلفو حالتونو او پراوونو سره مخامخ کېږي. مکالمې یا خبرې اترې په کیسه کې مهمې دي. د کرکټرونو حالات او د پېښو تداووم ترې څرګندېږي او کیسه مخ پر وړاندې بیایي او خوند یې هم زیاتوي. منظر کشي هم ضروري ده، ځکه چې یوه پېښه په یوه ټاکلي ځای او ټاکلي وخت کې رامنځته کېږي او لیکوال دې ته اړ دی چې د مکان یا ځای سم انځور وړاندې کړي.

له تخیل څخه په کیسه کې د پېښو په انځورولو او د کیسې په بیان کې کار اخیستل کېږي. لیکوال د تخیل په ځواک سره د کیسې پېښې او بیان لوستونکو ته داسې وړاندې کوي چې کټ مټ ورته ریښتیني ښکاري.

د کیسې لوړ ټکی هغه دی چې ستونزې او ربړې د حل پړاو ته رسي او غوټې یو په بل پسې خلاصېږي. دلته کیسه د منطقي پایلې په لور روانېږي. د کیسې پای هغه پړاو دی چې دلته باید د لیکوال هغه ټول مقصد، اغېز یا پیغام چې لیکوال یې لوستونکي ته رسول غواړي، بشپړ شي او بیا لوستونکي په خپله قضاوت وکړي نه دا چې پایله بربنډه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لومړي سر کې چې لنډه کیسه رامنځته شوه، نو موضوعات یې محدود وو، په دې معنا چې یا به کیسه کرداري وه یعنې دا چې ټوله کیسه به د یو مخصوص کردار یا کرکټر په شاوخوا چورلېده. یا به د پېښې کیسه وه چې په دې کې به د کیسې اصلي موضوع پېښه وه. همدارنګه به یا د چاپېریال کیسه وه چې د چاپېریال ژوره عکاسي به په الفاظو کې کېدله او پېښه او کرکټر به پکې ضمني وو، خو په راوروسته وختونو کې د کیسو د موضوعاتو لمن پراخه شوه او د ژوندانه له ټولو موضوعاتو څخه یې غېږه راچاپېره کړه.

د متن لنډیز:

لنډه کیسه په غرب کې په نولسمه پېړۍ کې رامنځته شوه. امریکایي لیکوال اډګارالن پوه لومړنی لیکوال و چې لنډې کیسې یې ولیکلې او هم یې د لنډې کیسې اصول ولیکل. په شلمه پېړۍ کې لنډه کیسه اردو ادب ته رانغوتله او لومړنی لیکوال یې منشي پریم چند و چې لنډه کیسه یې ولیکله. د شلمې پېړۍ په دویمه نیمایي کې په پښتو ادب کې لنډه کیسه پیل شوه. لومړنی لیکوال راحت زاخیلی و چې په (۱۹۱۷م) کال کې یې د کونډې نجلۍ په نوم لنډه کیسه ولیکله.

لنډه کیسه هغه نثري داستان دی چې لنډ وي او له نیم ساعت څخه تر دوو ساعتونو پورې وخت ونیسي. لنډه کیسه هغه نثري داستان دی چې په هغه کې یو چاپېریال یا یو کردار یا یوه کیسه د نورو کردارونو یا پېښو په مرسته داسې بیان شوي وي چې د مکان او زمان پوره یووالی پکې موجود وي. لنډه کیسه منظمه او مشخصه طرحه لري، یو اصلي کرکټر لري، یوه پېښه لري چې کرکټر په پېښه کې وړاندې کېږي. ټولې برخې یو له بل سره متقابلې اړیکې لري، یوه اغېزه په لوستونکو باندې ښندي، پیل او پای لري او څرګنده ده چې لنډه به وي. لنډه کیسه خپل موضوعات له روان ژوند څخه اخلي او د موضوعاتو لمن یې پراخه ده. په پښتو کیسه لیکنې کې یو لړ مشهورې څېرې لرو چې ځینې یې دادي:

راحت زاخیلی، ماسټر عبدالکریم، میر مهدي شاه مهدي، قلندر مومند، موسٰی شفیق، میرا جان سایل، محمد دین ژواک، ګلاب ننګرهاری، امین افغانپور، منان ملګری او نور...

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې متن په چوپه خوله ولولي او بیا دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووایي:

- لومړنۍ پښتو لنډه کیسه چا په کوم وخت او په کوم نامه ولیکله؟
- په افغانستان کې لنډه کیسه چا ولیکله او په کوم نامه وه؟
- د لنډې کیسې کوم لیکوال پېژنئ نومونه یې واخلئ؟
- لنډه کیسه ولې رامنځته شوه؟

۲ـ زده کوونکي دې له ښوونکي څخه وروسته د متن یوه یوه برخه په لوړ آواز ولولي او بیا دې د لنډې کیسې د جوړښت توکي په کتابچه کې ولیکي او په وار سره دې په ټولګي کې واوروي.

۳ـ هغه زده کوونکي چې کومه کیسه یې زده وي، نورو ټولګیوالو ته دې په شفاهي توګه ووایي نور زده کوونکي دې پرې بحث وکړي.

٤ـ زده کوونکي دې په وار سره د هغو کیسو او لیکوالو نومونه واخلي چې دوی لوستي دي او د کیسې لنډیز دې په خپلو خبرو کې وړاندې کړي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د کورنۍ د غړو په مرسته یوه موضوع انتخاب کړي او په خپل قلم دې په هغه موضوع باندې یوه لنډه کیسه ولیکي او بله ورځ دې په ټولګي کې واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ویلیام شکسپیر ۱۵۴۶-۱۶۱۶م.

نړیوال ادبیات په ټوله بشري نړۍ پورې اړه لري. په دې ادبیاتو کې له بېلابېلو هېوادونو څخه مشهورې څېرې او د دوی آثار، سبکونه او ادبي مکتبونه څېړل کېږي.

په تېره بیا هغه لیکوال او آثار چې نړیوال شهرت یې موندلی او د نړۍ په ډېرو ژبو ژباړل شوي دي. د خپلې ژبې او ادب تر څنګه د نړیوالو ادبیاتو مطالعه هم اړینه ده، ځکه چې ادبیات سرحدونه نه پېژني او یو له بل څخه اغېز او اخیستنې قبلوي. لکه څنګه چې خرګنده ده نوي ادبي ژانرونه له نړیوالو ادبیاتو څخه زموږ ژبې او ادب ته راغلي دي. په پښتو ژبه کې هم د نړیوالو ادبیاتو ژباړې شوي دي. همدغه ژباړه ده چې د نورو ادبیاتو سره زموږ اړیکې پیدا کوي، خو څومره چې لازمه ده هغومره د نړیوالو ادبیاتو ژباړه په پښتو کې نه ده شوې. موږ دې ته اړ یو چې د نړۍ له ادبیاتو خبر شو او د نړیوالو ادیبانو له تجربو څخه ګټه واخلو چې د دې ګټه د ادب په غنیتوب کې بې اغېزې نه ده.

_ تاسې د نړیوالو ادبیاتو کومه څېره پېژنئ؟

_ تراوسه مو د نړۍ د ادبیاتو کومه نمونه لوستې ده؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نړۍ نامتو لیکوال او شاعر شکسپیر د بریتانیا د سترانفورد په ښار کې په یوه بزګره کورنۍ کې سترګې وغړولې. د ژوندانه په اړه یې ډېر معلومات په لاس کې نشته. په خپل پلرني کلي کې ښوونځي ته لاړ او لاتیني او یوناني ژبې یې څه ناڅه زده کړې.

څه موده یې د ښوونکي دنده ترسره کړه. شکسپیر په (۱۵۸۲م.) کال کې چې اتلس کلن و، له یوې ښځې سره یې واده وکړ چې تر ده اته کاله مشره وه. له تیاتر سره یې زیاته مینه وه او د همدغې مینې له کبله په (۱۵۸۵م.) کال لندن ته لاړ. په (۱۵۹٤م.) کال کې د تیاتر له یوې مشهورې ډلې سره یوځای شو چې د (لردچمبرلین) په نوم یادېده. زیاتې پیسې لاس ته ورغلې او په (۱۵۹۷م.) کال کې یې د سترانفورد په ښار کې ډېرې ځمکې واخیستلې.

په (۱۵۹۹م.) کال کې د نوي جوړ شوي کلوپ برخه وال شو چې د (لرد چمبرلین) بنسټ و. دغه تیاتر بیا د خپل وخت مشهور تیاتر شو. په همدې تیاتر کې د شکسپیر ډېرې ډرامې وښودل شوې او ډېره ګټه یې ترلاسه کړه.

شکسپیر په (۱۵۹۲م.) کال کې مشهور ډرامه لیکونکی او لوبغاړی شو. خپل لومړني آثار یې چې چاپ کړل، هغه منظوم داستانونه وو.

تر دې وروسته شکسپیر تر (۱٦۱۳م.) پورې په سترانفورد کې پاتې شو. دلته یې یو لړ نندارې ولیکلې چې د نړۍ مشهورې ډرامې شوې. د شکسپیر لومړني آثار تاریخي نندارې وې، لکه: شپږم هانري، دریم ریچارد او دویم ریچارد.

لومړنۍ مشهوره تراژیدي یې (رومیو او ژولیت) وه، دغه داستان چې د یوې غمجنې مینې بیان کوي په ټوله نړۍ کې مشهور شو. په دې داستان کې له دوه دښمنو کورنیو څخه د دوو مینانو مینه ښودل کېږي چې د دوی په مړینه پای ته رسېږي.

شکسپیر یو لړ کومیډي ډرامې هم لیکلي دي چې ډېرې مشهورې دي، لکه: تېروتنې، دوه نجیب زاده، د مینې بېهوده رنځ او نورې...

شکسپیر له (۱٦۰۰م.) څخه تر (۱٦۰۹م.) کلونو پورې مشهورې تراژیدي نندارې ولیکلې چې په لاندې ډول دي:

(هملت) یې په (۱٦۰۱م.) کال کې ولیکله. د شکسپیر دا ننداره د نړۍ له یوه مشهورو نندارو څخه ده. په دې ډرامه کې (هملت) د ډنمارک شهزاده د خپل پلار له مرګه وروسته د سودا په ناروغۍ اخته کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه ګومان کوي چې کاکا يې چې د ده له مور سره واده کړی پاچا شوی دی او د ده د پلار قاتل دی. (هملت) د انتقام په فکر کې لوېږي.

په اندېښنو کې وي او له يو ډول تردید سره مخامخ کېږي. ډېر فکر کوي، خو نه شي کولای چې عمل وکړي. د ډرامې راز د ده په عجیبه طبیعت او اندېښنه کې دی او د ځنګه او ولې پوښتنې دي چې دی ورسره مخامخوي.

(اتللو): دا ډرامه يې په (١٦٠٤م.) کال کې ولیکله. د اتللو د ژوند داستان ښکاره کوي چې يو پوځي قوماندان دی او ښځه يې (دزدمونا) نومېږي. اتللو يو عسکر (کاسیو) ته يوه رتبه ورکوي يو بل سپاهي (یاګو) چې ډېر شریر انسان دی، کینه اخلي. اتللو ته په دروغو وايي چې (کاسیو) او ستا مېرمن نامشروع اړیکې لري. اتللو په غوصه کېږي او خپله مېرمن (دزدمونا) وژني. کله چې په خپله اشتباه پوهېږي، نو له خلکو ځخه غوښتنه کوي چې د بې پامه سخت مین په نوم دې یاد شي.

(مکبث): دا ډرامه يې په (١٦٠٦م.) کال کې ولیکله. د ډرامې اصلي شخصیت (مکبث) دی چې درې جادوګرې ورته په مرموزه توګه وړاندوینه کوي چې ته به په راتلونکې کې د سکاټلنډ پاچا شې. (مکبث) د پادشاهۍ د لاس ته راوړلو لپاره هلې ځلې پیلوي. د خپلې ښځې په مرسته پادشاه په ناځوانه توګه وژني، خو په هېڅ وجه د وینې رنګ د ده او د ده د ښځې له لاسونو ځخه نه ځي. په پای کې همدغه وینه د دوی ګرېوان نیسي او سزا مومي.

(انتوني او کلوپاترا) يې په (١٦٠٧م.) کال کې ولیکله. دا د شکسپیر يوه بله تراژیدي وه چې کیسه يې د روم د سردار انتوني او د مصر د ملکې کلوپاترا په مینه څرخي. له (١٦٠٠م.) ځخه تر (١٦٠٩م.) پورې يې يو لړ طنز ډوله ډرامې هم ولیکلې. وروستۍ نندارې يې دوې کومیډي وې چې د (ژمي داستان) او (توپان) نومېږي. شکسپیر (٣٨) نندارې ولیکلې او په نړۍ کې يې د لوی ډرامه لیکونکي نړیوال شهرت ګټلی دی. د ده شعرونه د انګلیسي ژبې په مشهورو شعرونو کې حسابېږي.

شکسپیر د لویو غنایي شاعرانو له ډلې ځخه دی. د هغه غزلې چې له (١٥٩٣م.) ځخه تر (١٦٠١م.) کال پورې يې ویلي دي، د نړۍ له ښکلو غزلو ځخه دي. له انسان سره د شکسپیر همدردي ژوره وه او دغه احساس د هغه د ډرامو په اشخاصو کې ځلېده. د هغه شعرونو به د نندارو اشخاصو ته تلپاتې ژوند ورکاوه. دلته د شکسپیر د یوې منظومې پښتو ژباړه د بېلګې په توګه راوړو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

اې زما محبوبې!

ډېر ځله د خپل بخت له ستم او رسوايۍ نه د خلکو په منځ کې يوازې پر خپلې بېنوايۍ اوښکې څڅوم او د اسمان کانې غوږونه په خپلو بېهوده فريادونو ځوروم. پر خپلې طالع نفرت وايم چې ولې د فلاني غوندې نه يم چې زړه يې زما له زړه نه هيله من دی او يا مې ولې څېره د هغه بل په شان نه ده چې ټولو ته په زړه پورې او د خوښې وړ دی.

په دغه حال کې له ځانه سخت بېزاره کېږم او هغه څه چې لرم يې، په هغه باندې خوشحاله کېږم، خو کله چې ستا په ياد کې ولوېږم، نو بېدريغه مې روح لکه د مرغۍ غوندې له توپاني ځمکې څخه والوزي او ستا د مينې له يادولو نه يو داسې دولت په لاس راشي چې دغه وخت يې له پادشاهانو سره په بدلېدو راته ننګ درپېږي.

هر کله چې د تېرو ورځو ياد د خپلو افکارو په خاموشۍ باندې راچاپېر ووينم، نو ډېر ځيزونه دي چې د هر يو په غوښتلو زيات رنځېږم. په پای کې ناهيلی شم. پخواني غمونه او ګران ياران چې په يوه بې نښانه شپه کې په مرګ پټ شوي دي، يو ځل بيا زما سترګو ته نېغ ودرپېږي او زما سترګې چې په ژړا نه دي اموخته، يو ځل په اوښکو کې ډوبې شي. بيا د عشق په هغو اندېښنو کې ولوېږم چې کلونه پخوا ما له خپله خاطره ايستلي دي.

هغه ستمونه مې چې په تېر وخت کې ليدلي او هېر کړي دي، له سره ورته په ګيلو شم. د تېر وخت يوه يوه شېبه شمارم او هرې يوې ته اوښکې څڅوم، داسې لکه دا دنده چې مې پخوا سرته نه وه رسولې.

خو اې زما مهربانې محبوبې! که په دغه وخت کې تا ياده کړم، نو هر ستم مې چې ايستلی هغه جبران کېږي او ټول غمونه مې پای ته رسي.

***

مرمر او د شهزادګانو مجسمې به له دې قوي شعر څخه اوږد ژوند ونه کړي او ستا نوم به په دې کرښو کې د تل لپاره ځلېږي. د هرې تېرې نقش به د زمان ناپاک لاسونه سولوي او د هرې قوي مانې بنسټ به په جنګ ويجاړ او له خاورو سره خاورې شي، خو ستا نښان به په دې دفتر کې د جنګ له ګټې او زمان څخه خوندي وي.

مرګ او دښمني چې ټول څېزونه د هېرولو څاه ته غورځوي، ستا نوم ته زيان نه شي رسولای. ټول راتلونکي نسلونه چې د نړۍ تر وروستۍ ساه پورې به په دې جهان کې وي، ستا ستاينه به په

(c) ketabton.com: The Digital Library

شونډو لري.

نو آرامه کېنه! د حشر تر ورځې چې بیا له سره ژوند پیلوې. په دې شعر کې به ژوندۍ پاتې وې او د عاشقانو په سترګو او زړونو کې به ځای ولري.

***

لکه څنګه چې بې اختیاره څپې د ساحل خواته شړل کېږي، زمونږ د عمر شېبې هم د مرګ پر لور منډې وهي. هره شېبه چې د پخوانۍ شېبې ځای نیسي، نو په دې سخت یون او زیار کې هېڅکله ځنډ او پای نه قبلوي.

نوی زېږېدلی ماشوم چې د روښنایۍ له چینې څخه یې ژوند اخیستی، په پرله پسې توګه مخ ته ځي چې بلوغ ته ورسېږي، خو دېر ژر بد زړې تیارې له هغه سره په جګړه پیل کوي چې د ځوانۍ تاج یې له سره وتښتوي.

روزګار د عمر پسرلی په توپاني خزان اخته کوي او د زړورو په ورین تندي ګونځې راپیدا کوي. د طبیعت نادره شیان خپله مړۍ کوي او د مرګ په لور د هستۍ ټول درمندونه لوکوي، خو ته اې زما محبوبې! له هر ډول ضرر څخه په امن کې یې ځکه چې د هغه د ستم لاس زما له شعر څخه لنډ دی. زما کرښې به تر دېره تلپاتې وي لکه ستا د ښکلا ستاینه چې تا تلپاتې ساتي.

د متن لنډیز:

د نړۍ له نامتو څېرو څخه یو هم ویلیام شکسپیر دی چې له (١٥٦٤م.) کال څخه تر (١٦١٦م.) کال پورې ژوندی و. دی د انګلستان د سترانفورد په ښار کې زېږېدلی و. په ښوونځي کې یې لاتیني او یوناني ژبې زده کړې.

کله چې په (١٥٨٥م.) کال لندن ته لاړ، نو بیا د تیاتر له یوې ډلې سره وترل شو او د نندارو په لیکلو یې پیل وکړ. د نړۍ لوی ډرامه لیکونکی شو او ډرامو یې هم نړیوال شهرت وګاټه.

شکسپیر (٣٨) نندارې ولیکلې چې په دې ډرامو کې تاریخي، تراژیدي، کومیډي او طنز ډوله نندارې هم وې. د شکسپیر ټولې نندارې مشهورې دي، خو ډېرې مشهورې یې رومیو او ژولیت، هملت، اتللو، مکبث، انتوني او کلوپاترا او نورې دي.

شکسپیر د انګرېزي ژبې وتلی شاعر هم و چې ډېرې نندارې یې منظومې دي. د ده غزلونه خورا زیات مشهور دي او په لوړو غنایي اشعارو کې حسابېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې د شکسپیر ژباړل شوې منظومه په وار سره ولولي او پر مفهوم دې وغږېږي.

۲ـ زده کوونکي دې د شکسپیر د مشهورو تراژیدیو نومونه واخلي او د هرې نندارې د موضوع لنډیز دې ووایي.

۳ـ د شکسپیر د شعر خوا درنه ده او که د نثر؟ زده کوونکي دې خپل نظر په څو کرښو کې وليکي او په ټولګي کې دې ولولي.

٤ـ زده کوونکي دې د شکسپیر د پېژندګلوی په اړه لاندې پوښتنې ځواب کړي:

- شکسپیر د کوم هېواد و؟
- د شکسپیر ډرامې د مضمون له پلوه په کومو برخو وېشلای شئ؟
- شکسپیر شاعر و که ډرامه لیکونکی؟
- د شکسپیر لومړۍ تراژیدي څه نوم لري؟
- تاسې ته د شکسپیر په تراژیدیو کې کومه یوه په زړه پورې ده؟

په وار سره خپل نظر ټولګیوالو ته څرګند کړئ.

کورنۍ دنده

په کور کې ټول متن په غور سره ولولئ. له لوستلو وروسته د شکسپیر د ژوند او هنر په اړه څو کرښې په خپلو کتابچو کې وليکئ او په بله ورځ یې په پښتو درسي ساعت کې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مېرمن سپينه

ښځې د ټولنې نيمه برخه جوړوي او د تاريخ په اوږدو کې له نارينه وو سره څنګ په څنګ د ژوندانه په بېلابېلو ډګرونو کې ځلېدلې دي. زمونږ تاريخونه ددغسې اتلو مېرمنو په کارنامو ډک دي. د دوی اتلولۍ سرښندنې او له ويارې ډکې کارنامې زمونږ د تاريخ برخې دي. کله چې د هېواد تماميت او استقلال ته خطر پېښ شوی، نو دوی د خپلو غازيانو وروڼو په څنګ کې درېدلي دي او تر سنګرونو د دوی مرستندوی شوي دي.

کله کله يې د زلمو د هڅونې او د دوی د احساساتو راپاروولو لپاره نارې، لنډۍ او شعرونه هم ويلي دي چې په ډېرو حساسو شېبو کې اغېزمنې واقع شوي دي. په ادب کې د ښځو برخه ډېره درنه ده او بيا په ځانګړې توګه د وطني او ملي شعرونو برخه يې ډېره ارزښتمنه ده، ځکه چې له يوې خوا ادبي رنګ لري او له بلې خوا ملي.

زمونږ په ښځينه شاعرانو کې يوه هم سپينه ده چې په دغه کتار کې راځي او ملي وطني اشعار يې تاريخونو ترمونږه رارسولي دي. دادی په دې لوست کې د مېرمن سپينې په اړه لنډ معلومات لولئ.

ـ د سپينې په اړه مو څه اورېدلي يا لوستلي دي؟

ـ کومې ښځينه شاعرانې پېژنئ چې هېوادني شعرونه يې ويلي دي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

مېرمن سپينه يوه پښتنه شاعره وه چې د وزير يار محمد خان الکوزي د حکومت په وخت کې د هرات په شاوخوا کې اوسېدله. دا پښتنه مېرمن د نور محمد خان الکوزي لور وه. هغه وخت چې ايراني لښکرو په (۱۲۵۵هـ.) کال کې هرات کلابند کړ او د هرات پښتنو له دوی سره په مېړانه مقابله کوله، نو زمور د غه پښتنه شاعره ژوندۍ وه. د هرات محاصره يو کال او اته مياشتې اوږده شوه، خو پښتنو ځانونه تسليم نه کړل او هرات يې پرې نه ښود.

په دې جګړو کې د پښتنو سرداران شاه کامران سدوزی او وزير يار محمد خان الکوزی وو. دوی په دې جګړو کې خپل رښتينی مقاومت څرګند کړ. زمور د غه پښتنه شاعره هم په دې ملي جګړو کې ژوندۍ وه او د پښتنو توريالیو د مېړانې په اړه يې د ملي احساساتو ډک شعرونه ويلي دي. له دغو شعرونو څخه د پښتني ښځو حماسي احساسات ښه څرګندېږي. سپينه ددغې کلابندۍ او جګړې په ټولو پېښو ښه خبره وه. د دې له شعرونو څخه څرګندېږي چې دا او د دې کورنۍ په دغه جګړه کې د افغاني اړخ په ځنګ کې ولاړه وه.

سپينې ددغې جګړې ټول واقعات پخپلو سترګو ليدلي دي او پخپلو شعرونو کې يې انځور کړي دي. د نومیالي ليکوال او شاعر عبدالرؤف بېنوا د اټکل له مخې سپينه په دغه وخت کې پخه ښځه وه، ځکه چې افکار او احساسات يې هم پاخه دي، نو د هرات د کلابندۍ په وخت کې به د دې عمر له ۳۵ څخه تر ٤۰ کالو پورې و چې په دې حساب يې د زېږېدو کال د (۱۲۰۰هـ.) په شاوخوا کې اټکل کېدای شي. د سپينې له شعرونو څخه دا هم څرګندېږي چې د دې کورنۍ يا خو د وزير يار محمد خان له کورنۍ سره د خپلوۍ اړيکې درلودې او يا يې ورسره د پېژندګلوۍ اړيکې وې.

دې شاعرې په پښتو ژبه کې مور ته يوه مفصله کيسه پرې ايښې ده چې د هرات د محاصرې منظوم تاريخ ګڼل کېږي.

په دې کيسه کې سپينه د خپلو وروڼو مېړانه ستايي او په ساده او سپېڅلو الفاظو کې د دې جګړې مختلف مناظر ترسيموي. سپينې دغه پېښې د مثنوي په چوکاټ کې راخيستي چې ځينې برخې يې بشپړې نه دي. سپينه د دې مثنوي لومړۍ برخه په حمد او نعت پيل کوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ورپسې د حضرت محمد ﷺ د یارانو ستاینه کوي.

په دویمه برخه کې د پاچا او وزیر ستاینه کوي. په دریمه برخه کې د سدوزو د پاچاهۍ لنډه تاریخي یادونه کوي او په څلورمه برخه کې د کلابندۍ د جګړې حال انځوروي.

دلته مور له هرې برخې څخه ځینې شعرونه غوره کوو:

لومړۍ برخه:

لومړی څښتن د ټول عالم ستایمه — بیا محمد رسول اکرم ستایمه
درود په واړو اصحابانو دې وي — د پاک نبي پر ښو یارانو دې وي

دویمه برخه:

اوس نو شروع کړم د پاچا په صفت — زمور شاهزاده دی ننګیالی په غیرت
دی دی ډیوه د سدوزو د ټبر — په څرګنو کې نن دی دی لکه لمر
د احمد شاه غازي پښتون له کوره — نن دی کامران شهزاده کښلې توره

دریمه برخه:

راسه چې تاته حکایت کومه — د سدوزو د سلطنت کومه
پخوا تر دې وو د هرات پاچاهان — د سدوزو ذوالفقار زمان خان

څلورمه برخه:

د هرات د کلابندۍ حال

غلیم پر ښهر بیا هجوم راوړی
مخ ته یې ولاړ دی یار محمد پیاوړی
زمور پښتانه لکه زمري جنګیږي
ولې د ویښو پر حصار بهیږي
هرات په ویښو د پښتون شو ګلرنګ
پښتون زخمي دی د غلیم په خدنګ

(c) ketabton.com: The Digital Library

یـــار مـحـمـد وایـــي پښتـنـو زمـــا زمـــرو
تـولـــه راووځـــــئ وســلـــه دار لـــه کـــورو
پـــه غـلـیـم وکـــــړئ یـــو هـــجـــوم ګـړنـدی
هـــــرات لـــه لاســـه پـــه ژونـــــدون مـــه بـاسـئ
دا خـــو زمـــوږ کـــور دی زمـــوږ وطـــن دیـنـه
دا زمـــوږ تـاټـوبـی زمـــوږ مـامـن دیـنـه
کـفـن پـــه غـــاړه دا وطـــن وســاتـــئ
زمـــوږ د پـلـرو ښکـلـی مـدفـن وسـاتـئ
دلـتـه پـراتـه دي ننـګـیـالـي نـیـکـه ګـان
دلـتـه بـهـیـرې ویـنـې تـل د افـغـان
هـــرات زمـــوږ دی زمـــوږ کـــور دیـنـه
زمـــوږ نـغـری دی زمـــوږ ګـــور دیـنـه
دښـمـن راغـلـی تـر دیـوالـه د کـور
ولاړ ســئ دا دی د پښتـون لـوی پښغـور
کـامـران نـاړي کـړي چـې پښتـون قـامـه
تـوره رابـاسـه مـړه پـر ننـګـه نـامـه
مـه بـایـلـه ځـان اوســه ولاړ پـر حـصـار
د پښتـانـه پـر ننـګـه ځـان کـړه ایـثـار
بـویـه غـیـرت چـې مـو نـامـوس خـونـدي سي
نـوم د پښتـون د ولـس خـونـدي سي
زلـمـو چـې واورې ـــدې نـاړي غـلـبـلـې
لـه یـار مـحـمـده او کـامـرانـه دلـې
لـه کـلا ووات ـــه زمـریـانـو پـه څـپـر
پـر دښـمـنـانـو یـې جـوړ کـړ لـټـپـر

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرونه يې غوځ کړه د دښمن په توره
موريې کړه پر غليمانو بوره
دښمن شو مات راغی دوران د کامران
د يار محمد د بري ستوری ځلان

د متن لنډيز:

سپينه د هرات يوه پښتنه شاعره وه. د يار محمد خان الکوزي په وخت کې يې ژوند کاوه. دا د نور محمد خان الکوزي لور وه. کله چې په (۱۲۵۵هـ.) کې ايرانيانو د هرات ښار محاصره کړ او پښتنو د کامران سدوزي او وزير يار محمد خان الکوزي تر مشرۍ لاندې په مېړانه وجنګېدل، نو دې شاعرې ددغې جګړې حالات د مثنوي په بڼه چې د پښتو ژبې يوه حماسه ده، انځور کړل. دا حماسه په سلګونو بيتونو کې ويل شوې ده، خو موږ ته يې ډېره کمه برخه رارسېدلې ده. د سپينې پښتنې شاعرې حماسي احساسات په دغه حماسه کې ډېر پياوړي دي.

وينا يې د حماست يوه ټوټه ده. د سپينې نور اشعار موږ ته نه دي رارسېدلي. يوازې ددغې منظومې څنې ټوټې تر موږه رارسېدلي دي. د دې د شعرونو له مضامينو څخه داسې ښکاري چې سپينه يوه عالمه او فاضله ښځه وه او هم د پښتنو په حال او تاريخ خبره مېرمن وه. که څه هم اشعار يې ټول تاريخي دي، خو تاريخي پېښې د حماسې په بڼه بيانوي. شعرونه يې روان، خواږه او د پوهېدنې وړ دي.

فعاليتونه

۱ــ زده کوونکي دې د درس له لوستلو څخه وروسته لاندې پوښتنې ځواب کړي:

- سپينې څه وخت او چېرته ژوند کاوه؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د سپينې شعر په کوم شعري چوکاټ کې ويل شوی او موضوع يې څه ده؟
- تاسې د سپينې د شعر په څېر له کوم بل شعر سره آشنا ياست؟ د شاعر نوم او موضوع يې روښانه کړئ.

۲ـ زده کوونکي دې له ښوونکي څخه وروسته شعر په لوړ آواز ولولي او مفهوم دې په خپلو خبرو کې څرګند کړي.

۳ـ زده کوونکي دې دغه پېښه او د شعر مهم ټکي په خو کرښو کې وليکي او بيا دې په ټولګي کې واوروي.

٤ـ زده کوونکي دې لاندې لغتونه معنا او په جملو کې وکاروي:

غليم، هجوم، پياوړی، حصار، ټاټوبی، مامن، مدفن، ايثار، لټير، بوره.

٥ـ په شعر کې خاص نومونه او صفتونه په نښه کړئ.

خاص نوم: هغه دی چې خاص څيز او خاص نوم نوموي لکه رحمان بابا، خوشحال خان خټک، مېرمن ملاله.

صفت: د نوم څرنګوالی څرګندوي. لکه: تور، سپين، ښه، بد او نور...

٦ـ د سپينې له حماسې پرته په پښتو ژبه کې نورې کومې کومې حماسې پېژنئ نومونه يې له ويونکو سره واخلئ؟

۷ـ تاسې له سپينې پرته نورې کومې اتلې مېرمنې پېژنئ، نومونه يې له کارنامو سره بيان کړئ؟

کورنی دنده

زده کوونکي دې په ټولنه کې د ښځو د رول په اړه يوه لنډه ليکنه وکړي او په بله ورځ دې په پښتو درسي ساعت کې خپلو ټولګيوالو ته واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کانې
(لنډه کیسه)

په پښتو ادب کې لنډه کیسه د شلمې پېړۍ په دویمه لسیزه کې پیل شوه. لومړنی بنسټ ایښودونکی یې سید راحت زاخیلی دی. بیا وروسته د لنډې کیسې لیکلو لړۍ وغزېده او ډېرو لیکوالو لنډې کیسې ولیکلې، لکه: ماسټر عبدالکریم، میر مهدي شاه مهدي، قلندر مومند، موسی شفیق، حبیب الله تږی، محمد دین ژواک، امین افغانپور او نور...

اوس په پښتو ادب کې د لنډو کیسو په سلګونو مجموعې شته او له یوې ورځې نه بلې ته وده او پراختیا مومي. لنډه کیسه د هنري نثر یو په زړه پورې ډول دی چې د ژوندانه بېلابېلې پېښې انځوروي. که د کیسو لوستل له یوې خوا د وخت تېرولو سره تړاو لري، نو بنسټیز مقصد یې ښوونیز دی. موږ باید له کیسې لوستلو څخه پند واخلو. ښه اړخونه یې په ژوند کې پلي کړو او له بدو اړخونو څخه یې ځانونه وژغورو. دلته د (کانې) په نوم د میر مهدي شاه مهدي یوه لنډه کیسه تاسو ته وړاندې کوو:

_ تاسې د کوم لیکوال کومه کیسه لوستې ده؟

_ تاسې کولای شئ د خپل ژوند یوه کیسه ټولګیوالو ته په شفاهي ډول وواياۍ!؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

دومره مې یاد شي چې ډاکټر وویل: د ده محرقه ده.

نور بیا هغه وخت پوه شوم چې زما نظر بې انتها تېز شو. د لیدو او اورېدو طاقت مې له اول نه یو په لس زیات شو. خو حیران په دغه وم چې ګېرچاپېره په کوټه کې د ښځو ژړا وه. څوک خو لا په ما راپرېوتی و او په ساندو کې به یې ویل: خدای دې وبخښه!

تا له دې خدای اته واړه جنتونه درکړي.

ما به ورسره په زوره امین وکړو، خو ما به داسې محسوسه کړه لکه چې دوی زما امین نه وي اورېدلی.

خدای خبر چې دغه سلسله به څومره جاري وه چې په دې کې زما د کورنۍ یو څوکسان زما کټ ته مخامخ کېناستل او هغه یو کس پکې وویل:

ـ هسې د غورځولو سړی نه دی، ښه یاد سړی دی چې مړی درنه سپک نه شي.

یو بل پکې آواز وکړو: ده هم ډېره موده د خلکو خورلې ده. نن به ورله دا ټول بدل په یو ځل خلاصوو.

همدغه شان په لږ ساعت کې ټولې جرګې دا فیصله وکړه چې څومره کېدای شي، نو مړی به یې درنوو.

دغلته زما په زړه نوره نه ځائیده. په اوچت آواز مې دغې جرګې ته وویل:

ـ اې زما خپلو خپلوانو مسلمانانو تاسو ته معلومه ده چې زما په کور کې یوه پیسه هم نشته. په قرضونو کې تر سره ډوب یم. بچي مې ماشومان دي. ښځه مې کونډه شوه. زما غوندې غریب د پاره چې څنګه د اسلام فیصله ده، هغه شان وکړئ او هغه دا چې په کفن ضروري کې مې ښخ کړئ چې زما جامې دي. د قرضونو له وجې تاسې زما لازمه فدیه نه شئ اداکولی نو خیرات خو لا لویه خبره ده. زه لا لګیا وم نورې خبرې مې هم کولې، خو په دغه کې د یوې زنانه په ژړغوني اواز کې وویل شو: لالا هر چا چې پیسې ولګولې نو یوازې دا کور یې پاتې دی. دا به په قرض کې ورپسې ولیکم. خو اوس درنه مړی بې عزته نه شي.

ما خپل اواز نور هم په زوره کړ چې د وړو مور یې واورې، خو زما دا خیال راغلو چې دا ټول کاڼه دي. زما جنازه چې اوچتېده، نو دومره مې واورېدل چې د حلوا او وریژو دېګونه پاخه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه وخت هم ما یوه چیغه ووهله چې: دغه هر څه حرام دي.

خو دغه خلک هم ټول کاڼه وو.

کوم وخت چې جنازه وشوه، نو سخات ته خلک کښناستل او کله چې سخات وښل کېده نو ما آواز وکړو:

ـ زه مرض وصیت ته نه یم پرېښی او که لږه موقع راته په لاس راغلې وای نو ما به د قرضونو په رڼا کې وصیت کولو. خو اوس تاسې څه کوئ!

ولې زما بچي خواروئ؟

خو دلته هم زه پوه شوم چې دا ټول خلک کاڼه وو. ځکه چې ما خبرې کولې او هغوی یو بل ته سخات بخښلو او کوم وخت یې چې سخات تقسیمولو نو عجیبه خبره پکې دا وه چې غریبانو ته لس روپۍ او مالدارو ته پکې پنځوس روپۍ وې. د سخات د تقسیم نه وروسته چې زما جنازه اوچته کړی شوه او د قبر په څنډه کښېنودل شوم، نو ماته خپله تور سرې او واړه بچي او د دوی غریبي رامخکې شوه. ما لا د دوی په غریبۍ او بې‌وسۍ ژړا کوله چې په دې کې زه په قبر کې کوز کړی شوم او په لږ ساعت کې راباندې د خاورو غر جوړ کړای شو. خو زه حیران په دغه وم چې ماته په قبر باندې ببل ببل سړي ښکاربدو. د هغوی خبرې مې اورېدې. ما باالکل خپل ځان د هغوی په منځ کې ولاړ لیدو. کوم وخت چې په قبر د قرآن کریم تلاوت شروع شو نو زما زړه خوشحاله شو.

ما ویل اوس به دغه ټول مسلمانان د قرآن کریم د هدایاتو په رڼا کې زما د غریبانو بچو او تور سرې لپاره څه بندوبست وکړي او هغه وخت، خو نور هم ډېر خوشحاله شوم چې په ټولو کې یو مشر عالم مسئلې ته پاڅېده. په دغه وخت کې دا اواز هم وشو چې: تاسو خدای وبخښه! فاتحه به د خیرات په ځای کې اخیستل کېږي.

خدای خبر چې ما به د دغه تقریر په هکله نور څومره سوچ کولو چې په دې کې ملا صاحب د میراث په مسئله شروع وکړه او وې ویل:

ـ که چېرې مال یې پاتې نه وي نو تجهیز تکفین د مړي اول د ده په نژدې خپلوانو دی، که خپلوان یې نه وي او یا یې وسه او غریبان وي، نو په بیت المال باندې او که بیت المال نه وي، نو بیا په ټولو مسلمانانو دی.

هغه لا خپل تقریر کولو چې زما زړه را ډک شو. صبر مې ختم شو او چې په ځان

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوهېدم، نو هغه مې د مرۍ نه نيولی و او ما ورته په غوصه کې ويل چې: ولې دا زه درته مومن مسلمان نه ښکارېدم څه؟

گور کفن مې په تاسو کېدو او کور مو زما لوټ کړو.

زه هم لګيا وم او هغه هم لګيا و، خو زما خبره نه هغه اورېده او نه نورو خلکو.

او چې يو څو ورځې پس زه خبر شوم چې زمونږ د کلي غريب الله کاکا مړ شو او بچو ته يې په غير د قرضونو او لوږو نور څه پرې نښودل، نو د نورو خلکو غوندې زه هم د هغه په قبر کوڼ ولاړ وم.

د ليکوال پېژندګلوي:

سيد مير مهدي شاه مهدي د پښتو ژبې له نومياليو کيسه ليکوالو څخه دی. دی د پښتونخوا د داودزو د سيمې کنکوله نومې کلي کې په درنې علمي کورنۍ کې وزېرېد. د زېرېدو نېټه يې ۱۹۲۶م. کال دی او په (۱۹۹٤م.) کال يې له نړۍ سترګې پټې کړې. د پلار نوم يې سيد عبدالتواب شاه دی چې د خپلې سيمې مشهور عالم و. مهدي شاه د خپل وخت مروجه علوم ولوستل او له ليکوالۍ سره يې د ژورنالیزم په ډګر کې کار پيل کړ. مهدي شاه د ژوند تر وروستيو شېبو پورې په مختلفو جريدو او مجلو کې د ليکوال او مدير په توګه کار وکړ. دی د خدايي خدمتګارانو د غورځنګ يو فعال غړی و او د مبارزې په لړ کې يې ډېر زندانونه ګاللي دي. د ده د کار اصلي برخه کيسه ليکنه وه، خو د دې تر څنګه شاعر هم و. د ده داستانونه د پښتنو د سياسي او تاريخي ژوند عکاسي کوي چې ټولې کيسې يې د انګرېزي ښکېلاک او په راوروسته کې د جابرو حکومتونو په وړاندې د پښتنو د مبارزو او قربانيو څرګندونه کوي.

د مهدي شاه مهدي د لنډو کيسو يو شمېر کتابونه چاپ شوي دي، چې په لاندې ډول دي: نشان، د بوډۍ ټال، پت، لاله ګلونه، تور داغونه. د شعرونو مجموعه يې د (رونې سحر) په نوم ده. مظلوم امام يې د کربلا د پېښې تاريخي بيان دی. د قرآن کريم د فاتحې د سورې ژباړه يې هم په پښتو کې چاپ شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د متن لنډيز:

د مهدي شاه مهدي په دغه لنډه کيسه کې هغه دودونه غندل شوي چې اسلامي شرعي بڼه نه لري او په خلکو کې د يوه دود په ډول راروان دي. له دغو دودونو څخه يو هم هغه بې ځايه او اضافي لګښتونه دي چې د مړي په وخت کې يې خلک د سيالۍ له مخې کوي. په دغه وخت کې د مړي خپلوان خپله غريبي او بې وسي له پامه غورځوي، خو په زياتو لګښتونو غواړي چې خپل مړی دروند وښيي او په سيالۍ کې له چا نه وروستو نه شي. په داسې حال کې چې د مړي درنښت د هغه په اعمالو پورې اړه لري.

په دې وخت کې د کورنۍ غړي يا وارثان که غريب هم وي ځانونه پوروړي کوي او د مړي سخات او خيراتونه په لوړ شان کوي. پايله يې دا وي چې بچي يې خوار و زار کېږي او تر عمره له پوره نه خلاصېږي. مهدي شاه هم دې خبرې ته ګوته نيولې او ويلي يې دي چې د مړي په مراسمو کې د اسلامي شريعت سره سم عمل وکړئ او بې ځايه دودونو ته غاړه مه ږدئ.

دا کيسه په فني لحاظ هم يوه بشپړه کيسه ده چې پېښه يې زموږ د روان ژوند نماينده ګي کوي. د ويلو ژبه يې خوږه او روانه ده. کرکټرونه يې هم بېګانه نه دي او تلوسه هم پکې شته.

فعاليتونه

۱ــ زده کوونکي دې په وار سره کيسه په لوړ غږ ولولي او د کيسې مفهوم دې په خپلو خبرو کې څرګند کړي.

۲ــ که زده کوونکو ته ورته کومه کيسه معلومه وي او يا يې په چم او ګاونډ کې تېره شوي وي، په ډېر لنډيز سره دې په خپلو کتابچو کې وليکي او په ټولګي کې دې واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ـ زده کوونکي دې د کيسې متن په غور سره ولولي او نومځري دې په نښه کړي. بيا دې په ټولګي کې ولولي.

ضمير: هغه کلمه ده چې د نوم پر ځای استعمالېږي يا د نوم د تکرار مخه نيسي، لکه: زه، ته، هغه.

ملکي ضميرونه: هغه دي چې د ملکيت څرګندونه کوي، لکه: ستا، زما، د دوی.

استفهامي ضميرونه: هغه دي چې پوښتنه کوي، لکه: څوک، چېرې، کوم او نور...

٤ـ زده کوونکي دې لاندې پوښتنې ځواب کړي:

- په پښتو ژبه کې کوم کيسه ليکونکي پېژنئ، نومونه يې واخلئ؟
- د کيسو لوستل څه ګټه لري؟
- تاريخ او کيسه څه توپير لري؟
- د مهدي شاه د لنډو کيسو د ټولګو نومونه کوم دي؟

۵ـ د مهدي شاه ددغې کيسې په اړه خپل نظر څرګند کړئ او ستاسې د خوښې ور ټکی خپلو ټولګيوالو ته ووياياست.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د کورنۍ له غړو يو کيسه واوري او بيا دې په خپل قلم وليکي. په بله ورځ دې په پښتو درسي ساعت کې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لفظي صنعتونه

د بديع علم د عباسيانو په وخت کې رامنځ ته شو چې بيا له عربي نه فارسي، پښتو او نورو ژبو ته راغی. له همدې کبله ټولې اصطلاحګانې يې هم عربي دي. لومړنی سړی چې بديعي صنعتونه يې راټول کړل او کتابي بڼه يې ورکړه عبدالله بن معتز و. تر ده د مخه د عربو شاعرانو دا علم نه پېژانده. عبدالله بن معتز په (٢٨٤ هـ) کې په دې کار لاس پورې کړ او د (البديع) په نوم يې د بديع د علم کتاب تاليف کړ. وروسته بيا نورو ليکوالو هم په دې برخه کې کتابونه وليکل او دا علم دود شو. په پښتو ژبه کې هم په دې اړه ډېر کتابونه ليکل شوي دي. لکه د عبدالرؤف بېنوا ادبي فنون، د سيد تسنيم الحق کاکاخيل روح ادب، د عبدالحليم اثر سالارزي پښتو ادب، د سمندر خان سمندر د ادب مناره، د نور احمد شاکر بديع او بيان او نور. دا دی په دې درس کې به د بديع د علم او صنعتونو په اړه يو لړ معلومات ولولئ.

_ د بديع علم څه ته وايي؟

_ د شعر لفظي او معنوي ښکلاوې څه ډول وي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

بديع عربي کلمه ده. په لغت کې نوي شي ته وايي. په اصطلاح کې هغه علم دی چې د هغه په واسطه د کلام د ښه والي وجه څرګندېږي. بديع دوه ډوله صنعتونه لري: لفظي او معنوي. لفظي ښکلاوې هغه دي چې له لفظ سره سروکار لري او معنوي هغه دي چې د معنا رعايت پکې کېږي. لفظي صنايع په لاندې ډول دي:

۱ـ توشيح: هغه ادبي صنعت ته ويل کېږي چې د شعر د بيتونو يا مسرو لومړي توري سره يوځای شي، له هغه څخه نوم، مسره، بيت يا کومه جمله جوړه شي، لکه په دې لاندې شعر کې:

ګمراهانو سره مه ګډوه ځان　　فرمايلي دي نبي اخر زمان
له فضولو بدکارانو صحبت مه کړه　　بل خبرې ته غوږ مه ږده د نادان
مدام ګرځه په مجلس کې د نيکانو　　قايم اوسه په خپل دين کې مسلمان
له ګناه به منزه وي هغه څوک　　چې ثنا صفت تل وايي په زبان
ورکول بل ته د خدای په نامه ښه دي　　په قرآن کې داسې وايي پاک سبحان
که دې ګنج لکه قارون په دنيا ډېر شي
بې کفنه توښه نشې وړی د ځان

پورتنی شعر ګل ملوک پخپل نامه ويلی دی، که د ټولو بيتونو لومړي توري سره يوځای شي، ګل ملوک ځنې جوړېږي.

۳ـ تجنيس: هغه صنعت ته وايي چې شاعر په خپل کلام کې داسې کلمې راوړي چې شکل يې يو او معنا يې بېله وي، لکه داود خان چې وايي:

چې د چا په زړه کې اور د مينې بل شي　　په وربل يې لمبې ګډې حال يې بل شي
اور د مينې کله مري د زړه له مينې　　د وربل مينه که تل د زړه په تل شي

د لومړي بيت په لومړۍ مسره کې (بل) د اور د لګېدلو په معنا دی او په دويمه مسره کې (بل) د بدل په معنا دی. دواړه کلمې په شکل کې يو ډول دي خو معنا ګانې يې بېلې دي. د دويم بيت په دويمه مسره کې لومړی (تل) د همېشه او دويم (تل) د ښخ په معنا دی.

تجنيس په اووه ډوله دی لکه: تام، ناقص، زايد، مرکب، مکرر، مطرف او خطي تجنيس. دلته يې د ځينو ډولونو مثالونه راوړو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

تام تجنیس: هغه تجنیس دی چې شاعر په خپل کلام کې داسې دوې کلمې راوړي چې شکل یې یو او معنا یې بېله وي لکه پیر محمد کاکړ چې وایي:

فراق په ما خوري د زړګي وینې آشنا مې نشـــته الله مې وینې

په لومړۍ مسره کې (وینې) د وینو په معنا او په دویمه مسره کې (وینې) د لیدلو په معنا دی.

ناقص تجنیس: هغه تجنیس دی چې د متجانسو کلمو شکل یو او معنا یې بېله وي، خو په حرکاتو کې توپیر ولري، لکه:

د یار غم راسره څه وایم چې څه کړي تـــل مې وینې د زړه روي لکه روپۍ

چې پـــخوا تر قضا خپله رضا غواړي بېهوده په لـــوټو ولې آســـمان ولې

د لومړي بیت په دویمه مسره کې لومړی (روي) د رودلو په معنا او دویمه (روپۍ) د یو ډول کوچني حیوان په معنا دی چې دا کلمې په حرکاتو کې توپیر لري. په دویم بیت دویمه مسره کې لومړی (ولې) د پوښتنې ضمیر دی او دویم (ولې) د ویشتلو معنا ورکوي چې دواړه کلمې په حرکاتو کې توپیر لري.

مرکب تجنیس: هغه تجنیس دی چې د متجانسو کلمو څخه یوه کلمه بسیطه او بله یې مرکبه وي. مرکب تجنیس په دوه ډوله دی. متشابه مرکب او مفروق مرکب.

الف: متشابه مرکب: هغه دی چې بسیطه او مرکبه کلمه دواړه یو ډول شکل ولري.

لکه احمد شاه بابا چې وایي:

ســـتا پرمـــخ باندې اوربل دی څکه اور بل مې په ګوګل دی

په لومړۍ مسره کې (اوربل) د تندي وېښتانو یا پیکي ته وایي او یوه بسیطه کلمه ده خو په دویمه مسره کې (اور بل) له (اور) او (بل) څخه یوه مرکبه کلمه ده چې (اور) او (بل) بېلې معناګانې لري.

ب: مفروق مرکب: هغه تجنیس دی چې بسیطه کلمه د بسیطې او مرکبه د مرکبې شکل ولري، لکه په لاندې بیت کې:

چې پـــه ســـترګو څراغ ووینې پتنګ څو ونه مري له ژوندونه وي په تنګ

په پورتني بیت کې پتنګ بسیطه کلمه او (په تنګ) مرکبه کلمه ده.

قلب: قلب په لغت کې سرچپه کولو ته وایي، په اصطلاح کې د دوو یا زیاتو داسې

(c) ketabton.com: The Digital Library

کلمو راوړل دي چې توري يې په بڼه (ډول) او عدد کې يو ډول او په ترتيب کې اوښتي وي، لکه:

د دوران لــه انــقلابه لا بقا شي اعتماد به دانا څه په دا اقبال کا

په پورته بيت کې د ((لا بقا)) کلمه په ((اقبال)) اوښتې ده.

ترصيع: عربي کلمه ده. په لغت کې د جواهرو ايښودلو ته وايي، په اصطلاح کې که يو شاعر خپل يو بيت په څو برخو ووېشي او هره برخه يې د بلې په مقابل کې راوړي او په وزن کې سره يو وي، ترصيع بلل کېږي.

دلــبــران يــې خــادمــان خــرقــه بــدوش شــول

ســـــروران يــې غــلامــان حــلــقــه بــگــوش شــول

* * *

څــوک چــې دنــيــا غــــواړي هــغــه رنــځــور دی

څــوک چــې عــقــبــا غــــواړي هــغــه مــــزدور دی

په پورته مثالونو کې گورو چې شاعر خپله وينا په متناظرو کلمو يا فقرو باندې ويشلې او يوه برخه يې د بلې په مقابل کې راوړې ده.

سجع: سجع په لغت کې د کوترې موزون اواز ته ويل کېږي او په اصطلاح کې د جملو يا فقرو وروستۍ هم اهنگ ته سجع ويل کېږي. سجع په نثر کې راځي او دغه ډول نثر ته مسجع نثر ويل کېږي.

د خوار يا ژړا ده يا ښېرا

تضمين: هغه صنعت ته وايي چې شاعر د سند او مثال په توګه يا د خپل کلام د تقويې لپاره د مضمون اړوند د بل چا د نظم يوه ټوټه، نيم بيتي، يو بيت يا څو بيتونه راوړي، لکه:

دا دنــيــا ده خــــدای لــه عــشــقــه پــيــدا کــړې

دې چــمــن پــه دې نــسـيــم ده پــــرده سـپـړې

په پورته بيت کې لومړۍ مسره د رحمان بابا او دويمه مسره د حميد مومند ده. حميد پخپل دغه بيت کې د رحمان بابا نيم بيتي راخيستې او تضمين کړی يې دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رحمان بابا اصلي بيت دادی:

دا دنيا ده خدای له عشقه پيدا کړې
د جمله و مخلوقاتو پلار دی دا

د متن لنډيز:

د بديع علم د عباسيانو په وخت کې دود شو. د دې علم بنسټ ايښودونکی عبدالله بن معتز و. نومورې د لومړي ځل لپاره ادبي صنعتونه راټول کړل او يو کتاب يې د (البديع) په نامه تاليف کړ.

له ده نه وروسته نورو کسانو هم په دې برخه کې کتابونه وليکل. بديع هغه علم دی چې د هغه په واسطه د کلام د ښه والي وجه څرګندېږي. په بديع کې دوه ډوله ادبي صنعتونه څېړل کېږي چې يو ډول يې لفظي صنايع دي او بل ډول يې معنوي صنايع. په لفظي صنايعو کې د لفظ رعايت کېږي او په معنوي کې له معنا سره سروکار لري.

په لفظي صنايعو کې مو ځينې ډولونه وپېژندل او معنوي صنايع به په جلا لوست کې ولولئ. لفظي او معنوي صنايع د منځنی دورې شاعرانو پخپلو شعرونو کې ډېرې راوړي دي او د پښتو کلاسيک ديوانونه پرې ډک دي. د ادبي فنونو په برخه کې پښتنو ليکوالو او څېړونکو هم يو شمېر کتابونه ليکلي او د شعر د فنونو په برخه کې يې څېړنې کړي دي. لکه عبدالرؤف بېنوا، سمندر خان سمندر، سيد تسنيم الحق کاکاخيل، عبدالحليم اثر سالارزی، نور احمد شاکر او نورو... په اوسني معاصر شعر کې اوس دغو صنعتونو ته دومره پاملرنه نه کېږي او په شعر کې په تخيل، انځور، وزن، اهنګ، مفکوره او عاطفه باندې حساب کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې له ښوونکي څخه وروسته په وار سره متن په لوړ غږ ولولي او بیا دې لاندې پوښتنې ځواب کړي:

- د بدیع د علم بنسټ ایښودونکی څوک و؟
- د بدیع علم څه ته وایي او له څه شي نه بحث کوي؟
- لفظي صنایع څه ته وایي؟
- معنوي صنایع څه ته وایي؟

۲ـ زده کوونکي دې لاندې شعر په غور ولولي او په هغه کې دې ادبي صنعت پیدا کړي چې په کومو کلمو کې راغلی دی:

پلو واخله له سپوږمی مخه مېرمنې ستا بې مخه راته شپې دي ورځې سپینې
ستا له وره تللای نه شوای هوري دوري درته ناست یم په دربار پرې مې دي سپینې
درست بدن مې د بېلتون په اور کې وریت شو په ګوګل کې مې ویلېږي تورې سپینې
زه پښتون یم نه وېرېږم له رقیبه ورته وبه کړم بیا ښې سپینې سپینې

مشرقي دې په تیاره د بېلتون ژاړي
ورته لمر د مخ ښکاره کړه په مخ سپینې

۳ـ زده کوونکي دې متن په چوپه خوله ولولي او په متن کې دې خاص نومونه، صفتونه او ضمیرونه په نښه کړي. بیا دې پې په وار سره په ټولګي کې واوروي.

٤ـ زده کوونکي دې د تجنیس تعریف وکړي او ودې وایي چې تجنیس څو ډوله دی؟

کورنی دنده

زده کوونکي دې په خپله خوښه له یوه دیوان څخه یو شعر ولیکي او په هغه کې دې لفظي صنعتونه پیدا کړي، په بله ورځ دې په پښتو درسي ساعت کې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هجري او د هغه حبسيات

حبسيات يا حبسيه شعرونه په ادبياتو کې هغو شعرونو ته ويل کېږي چې شاعر په زندان کې ويلي وي. په دې شعرونو کې د زندان کړاوونه، سختۍ او له کور کلي نه د لرېوالي ستونزې انعکاس مومي.

په پښتو کلاسيک شعر کې دا لړۍ خوشحال خان خټک هغه وخت پيل کړه چې د مغلي پاچا اورنگزيب له خوا د هند د رنتبور په زندان کې بندي شو. بيا ورپسې د ده زوی اشرف خان هجري چې د همدغه پاچا په حکم د ګوالیار او بيجاپور په زندانونو کې څوارلس کاله زنداني شو، نو د حبسياتو دغه لړۍ يې پسې پراخه او غني کړه. اوس مور په پښتو ادبياتو کې د حبسياتو درنه برخه د هجري په ديوان کې مومو چې د څوارلسو کالو د زندان سوې نارې دي. يو خوا د زندان کړاوونه او بل خوا له وطن او کورنۍ نه لرېوالی د هجري د شعر عامه موضوع ده. په دې لوست کې به د اشرف خان هجري د ژوند او د ده د حبسيه شعرونو په اړه معلومات ترلاسه کړئ.

_ تاسې ته د حبسيه شعرونو کومه نمونه زده ده؟

_ حبسيه شعرونه له نورو شعرونو څه توپير لري؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

اشرف خان هجري د خوشحال خان مشر زوی دی. په (۱۰٤٤هـ.ق.) کال د روژې په میاشت کې زېږېدلی دی. کله چې خوشحال خان زنداني شو، نو اشرف خان د خپلې قبیلې سردار و. د اشرف خان بل ورور بهرام خان غوښتل چې د قبیلې سردار شي، نو په دې توګه یې په دسیسو لاس پورې کړ. دا وخت خوشحال خان د مغلو له بند نه خلاص شوی و. بهرام خان له مغلو سره لاس یو کړ او د خپل پلار او ورور په وړاندې یې سازشونه او دسیسې پیل کړې. څرنګه چې له یوې خوا د بهرام خان سازشونه وو، نو له بل پلوه د کابل صوبیدار امیر خان هم له اشرف خان نه خوابدی و. د امیر خان د خوابدۍ دوه علتونه څرګند دي، یو دا چې امیر خان چې کله کابل ته روان و، نو له اشرف خان نه یې غوښتنه وکړه چې له ده سره لاړ شي، خو اشرف خان یې غوښتنه ونه منله او ورسره لاړ نه شو. بله وجه دا وه چې د اشرف خان یو خپښ ازاد ګګیانې د امیر خان له حکم نه سرغړونه کړې وه او اشرف خان هجري دی په لاس ورنه کړ، بلکې دی یې سوات ته ولېږه او د ده کورنۍ یې له ځان سره وساتله.

بل دا چې د مغلو د حکومت اوامرو ته بهرام خان لاس په نامه ولاړ و، نو په دې توګه صوبیدار له پاچا نه د اشرف خان د بندي کېدو اجازه وغوښتله. پاچا اجازه ورکړه او صوبیدار اشرف خان هجري په ډېر نیرنګ د سید بهولا په کور کې په (۱۰۹۲هـ.) کال کې ونیو او هند ته یې بندي واستاوه. اشرف خان هجري لومړی په ګوالیار او بیا په بیجاپور کې څوارلس کاله زنداني شو. هجري له دیارلسو کالو زیاته موده په زندانونو کې تېره کړه او هماغلته په (۱۱۰٦هـ.) کې وفات شو.

اشرف خان هجري د خپل وخت منلی شاعر و. په پښتو او فارسي کې د شعرونو دیوانونه لري چې چاپ شوي دي. د ده په اشعارو کې د عشقي، اخلاقي او اجتماعي مضامینو تر څنګه د وطن یاد او له هېواده د جلاوالي حسرتونه او نارې تر بلې هرې موضوع ډېر دي. هغه وخت چې دی نیول کېږي او د هند پر لورې یې بیایي، نو کله چې یې پر اټک اړوي دا چیغه کوي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

مـا هـالـه مـــاتم د ځـان وکـــــړو پـه وينو
چـې اټـک وتـــه مـې شـــاه کـــړه پـــه ژړا شـوم

اشرف خان هجري پخپلو شعرونو کې خپل تخلص، هجري، روهي او اکرم راوړی دی. د هجري شعرونه له درده ډک دي، د وطن یاد، د زندان مشقت او له خپلوانو لرې والي د ده شعر ته ځانګړی خوند ورکړی دی چې همدا رنګ یې په قصیدو کې هم تر سترګو کېږي. په قصیده ویلو کې ډېر غښتلی دی او په پښتو ادب کې یې ساری لږ لیدل کېږي.

د حبسیاتو برخه یې ډېره درنه ده او د ځوارلس کلن زندان یو بشپړ انځور وړاندې کوي.

د ده حبسیات له سوزه ډک دي او هر لوستونکی یې په لوستلو غمجن کېږي. دلته یې د حبسیه شعرونو څخه یو یو بیت رااخلو چې څومره له درد او سوز نه ډک دي:

نـــن اغـــاز د لـسـم کـــال دی بـــاور وکـــړه
چـې پـــه بـنـد کـــې يـــې زېـــرېـــږم بـــې ګـنـاه

* * *

هـجـري تـش صـورت نصيب پـه دکـن بند کړو
پـه خـدمـت يـې د يـار زړه دايـم حـضـور وي

* * *

د مـاهـي پـه نـس کـې پـروت لـکـه يـونـس يم
مـګـر خـــلاص مـې پـه کـــرم حـق تـعـالـی کا

* * *

هـجـري تـه خـو تـل هـــوس د ولايـــت کـړې
ولـــې سـتـا ورتـلـــه مـحـال مـګـر نـصـيـب وي

* * *

د ځـيـګـر ويـنـــې مـــې وځـښـلـې غـمـونـو
مـرګـه جـګـې جـګـې راشـــه اوس رضـــا يم

* * *

(c) ketabton.com: The Digital Library

قـاصـدان لـه روه نـه راځـي مـدت وشـو
سـلام بـاد رارسـوي مـنـت يـې تـم دی

د اشرف خان هجري د اشعارو درنه برخه حبسیات دي چې د ګوالیار او بیجاپور په زندانونو کې یې ویلې دي:

دغه شعر یې د کلام د نمونې په توګه راوړو:

څـو د یـار د مـسـتـو سـتـرګـو نـه جـدا یم
لاهـو کـړی د حـیـرت خـونـي دریـا یـم
د ځـیـګـر ویـنـې مـې وخـوړې غـمـونـو
مـرګـه جـګـې جـګـې راشـه اوس رضـا یم
کـه زمـا پـه خـون مـیـن یـې نـن دې وار دی
د یـار غـم مـې سـبـا وژنـي درتـه وایـم
د کـفـن حـاجـت یـې نـشـتـه شـهـیـدان دي
چـې پـه تـېـغ د هـجـر مـړه دي زه ګـویـا یم
زه پـه بند د اورنـګ نـه یـم چـې بـه خـلاص شم
بـنـدي کـړی شـیـخ رحـکـار زیـړي بـابـا یم
پـه دکـن کـې پـاړو نـشـتـه چـې مـې دم کا
زه خـوړلـی اژدهـا تـوري بـلا یـم
یـا دکـن د غـم وطـن ښـادي یـې نـشـتـه
یـا پـه مـا غـمـونـو شـپـه کـړه مـبـتـلا یـم
هـر نـفـس پـه مـا عـشـور کـا یـزیـدانـو
ګـویـا زه حـسـیـن د وخـت پـه کـربـلا یم
هـسـې رنـګ جـدایـي مـه شـه لـه مـراده
لـکـه زه فـلـک بـېـل کـړی پـه جـفـا یـم

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اورنـــګ جـــور دا شـــان چې پـــه صـــورت دی
پـــه فـــريـــاد د فـــرقـــتـــونـــو لـــه غـــوغـــا يـــم
جـــودانـــه صـــبـــر مـــې کـــلـــه دی پـــه زړه کې
زه روهـــــي د يـــار پـــه مـــخ پـــسـې تـــالا يم

د متن لنډيز:

د وطن ياد، د زندان کړاوونه، له کورنۍ لرې والی او فريادونه د اشرف خان هجري د شاعرۍ عامه موضوع ده. د عشقي مضامينو تر څنګه اخلاقي مضامين هم لري. په پورتني شعر کې هم د وطن ياد او له خپلوانو د جلا والي فريادونه کوي. اشرف خان هجري په دې شعر کې هغې مهمې پېښې ته اشاره کوي چې د شېخ رحمکار کاکا صاحب زوی يې له لاسه وژل شوی دی. له بهرام خان سره د قبيلې د سرداری په جګړو کې خپل اخښی شيخ ضياء الدين د شيخ رحمکار زوی له دې کبله بندي کوي چې هغه د بهرام خان په خوا وي. اشرف خان هجري چې کله شيخ ضياء الدين بندي کوي، بيا يې د زهرو په واسطه وژني.

کاکا صاحب د خپل زوی په وژل کېدو خپه کېږي، نو په دې توګه اشرف خان هجري وايي چې زه اورنګزېب نه يم بندي کړی. زه شيخ رحمکار بندي کړی يم، ځکه چې هغه ماته ښېرې کړي دي، ځکه له زندانه نه خلاصېږم.

اشرف په ځينو شعرونو کې په دغه پېښه خپله پښېماني څرګندوي او وايي:

هـــجـــري مـــه شـــه نـــا امـــيـــد کـــه ګـــنـــاهـــګـــار يې
الـــبـــتـــه بـــه انـــعـــام وکـــا مـــهـــربـــان دی
لـــه عـــطـــا دې ډېـــر امـــيـــد لـــرم غـــفـــوره
زه هـــجـــري ځـــکـــه دايـــم پـــه اســـتـــغـــفـــار يم

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې د لوست له لوستلو څخه وروسته دغو پوښتنو ته ځوابونه ووايي:

- هجري څه وخت بندي شو؟
- هجري په کومو زندانونو کې بندي و؟
- هجري چېرته او په کوم حالت کې وفات شو؟
- په پښتو کې د حبسيه شعرونو ويونکي څوک دي؟

۲ـ زده کوونکي دې له ښوونکي وروسته شعر په لوړ اواز ولولي او مفهوم دې په خپلو خبرو کې څرګند کړي.

۳ـ زده کوونکي دې په يوه يا دوه پاراګرافه کې د هجري د زنداني کېدو عوامل په ګوته کړي او په ټولګي کې دې په وار سره واوروي.

٤ـ زده کوونکي دې ووايي چې په لاندې بيت کې کوم ادبي صنعت شته:

هر نفس په ما عشور کا يزيدانو

ګويا زه حسين د وخت په کربلا يم

٥ـ زده کوونکي دې لاندې بيتونه ولولي او په مفهوم دې خبرې وکړي:

زه په بند د اورنګ نه يم چې به خلاص شم

بندي کړی شيخ رحمکار زيړي بابا يم

په دکن کې پاڼو نشته چې مې دم کا

زه خوړلی اژدها تورې بلا يم

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې لوست په کور کې په غور سره ولولي او د اشرف خان د ژوند او شاعرۍ په اړه دې دوه مخه ليکنه وکړي. بله ورځ دې په پښتو درسي ساعت کې خپلو ټولګيوالو ته ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو سفرنامې

سفرنامه لکه د نورو ادبي ډولونو يا ژانرونو په څېر يو ادبي ډول دی. په پښتو ادب کې د سفرنامې ليکل په شلمه پېړۍ کې پيل شول.

په سفرنامه کې د سفر ټول حالات ليکل کېږي او ليکوال د هغو سيمو يادونه کوي چې دی يې د سفر په لړ کې وينې. سفر نامې منظومې هم وي او منثورې هم.

پښتو ادب هم ډېرې په زړه پورې سفرنامې لري چې په دې لوست کې به يې دروپېژنو.

ـ سفرنامه څه ته وايي او له څه شي څخه بحث کوي؟

ـ تاسې د پښتو کومه سفرنامه پېژنئ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

سفرنامه د داستاني ادبياتو يو ژانر (ډول) دی چې داستان ته ورته دی. سفرنامه هم لکه د داستان په څېر پېښه او يا پېښې لري. ژبه يې هم لکه د داستان د ژبې غوندې ادبي وي.

لکه د داستان غوندې پکې تلوسه هم وي چې سفر کوونکی به د سفر له ستونزو څخه څنګه بريالی وځي. په سفر نامه کې ليکوال د خپل سفر حالات او پېښې بيانوي. ليکوال چې له کومو ځايونو څخه تېرېږي، د هغو ځايونو او اوسېدونکو په هکله يې هم معلومات ورکوي. په سفر کې چې له چا سره مخ کېږي، د هغه يادونه هم کوي. کله کله د سفر په اوږدو کې د تاريخي ځايونو په هکله هم رڼا اچوي. د سيمې د خلکو د روايتو او عنعناتو سره هم په ليکنه کې اړيکې نيسي. سفرنامه داستاني رنګ لري، خو د معلوماتو په اړه کله کله تاريخي، جغرافيايي او ټولنپوهنې په اړه هم معلومات ورکوي.

په پښتو ادبياتو کې د سفرنامو ليکل په معاصره دوره کې پيل شوي دي. په پښتو ادب کې لومړنۍ سفرنامه د ميا اکبر شاه ده چې د (آزادۍ تلاش) نومېږي. ميا اکبر شاه چې دغه وخت د پېښور د اسلاميه کالج زده کوونکی و او په ټوله پښتونخوا کې د انګرېزانو په وړاندې سياسي تحريکونه پيل شوي وو، نو دی هم د نورو زلميانو سره په دغه نهضت کې ملګری شو او د آزادۍ په تلاش د ده سفر ډېر وغځېد او له ډېرو ملکونو تېر شو. ميا اکبر شاه د خپل سفر دغه سختې او کړاوونه په خپله سفرنامه کې وليکل او د آزادۍ تلاش نوم يې پرې کېښود. ميا اکبر شاه خپل دغه سفر په ۱۹۲۰م. کال کې له پېښور څخه پيل کړ او له دوو کالو څخه يې زيات وخت ونيو.

ميا اکبر شاه په دغه سفر کې له کابل، بلخ، بخارا، سمرقند، تاشکند، مسکو، باکو، قفقاز او ايران نه تېر شو او په ۱۹۲۲م. کې بېرته راوګرځېد، خو د انګرېزانو حکومت ونيو او دوه کاله او اوولس ورځې يې په زندان کې تېرې کړلې. ميا اکبر شاه په زندان کې خپله سفرنامه وليکله، خو د چاپ اجازه نه د انګرېز حکومت ورکړه او نه د پاکستان له آزادۍ څخه راوروسته حکومتونو.

دغه سفر نامه څلوېښت کاله وروسته په ۱۹٦٤م. کال کې چاپ شوه. ميا اکبر شاه د خپلې سفرنامې په هکله داسې ليکي:

((په دغو ورځو کې افغانستان د خپل استقلال لپاره د انګرېز پر خلاف په جنګ کې مشغول و. زمونږ کالج د انګرېزانو د ظالمانه رويې پر خلاف متواتره جلسې کولې. مونږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

موقع غنيمت وګڼله، صلاح مو وکړه چې د وطن د آزادولو ښه موقع ده. موږ ځلور ملګري د خپل وطن د آزادۍ په تلاش کې ووتو. زموږ خيال و چې موږ به د افغانستان د حمله ور پوځ په ملګرتيا کې د آزادۍ په جنګ کې برخه واخلو، خو موږ ته نه وه معلومه چې زموږ د آزادۍ تلاش به تر افغانستانه محدود نه وي او د کابل، بلخ، سمرقند، تاشکند، مسکو، باکو، قفقاز او ايران کې د مصيبتونو برداشت کولو څخه وروسته به زه خپل وطن ته په ١٦ اګسټ ١٩٢٢م. راستون شم.))

په پښتو سفرنامو کې دويمه سفرنامه د عبدالاکبر خان اکبر ده چې د ((روسي ترکستان او افغانستان سفر)) نومېږي. د عبدالاکبر خان سفر هم د ميا اکبر شاه سفر ته ورته دی چې د آزادۍ د تحريک په لړ کې له پېښور څخه راوتلی او سفر يې تر تاشکند پورې اوږد شوی دی.

د عبدالاکبر خان دا سفر د افغانستان ځينې سيمې، تاشکند او د لارې په اوږدو کې مختلفې سيمې راچاپېروي. د ده سفر هم لکه د ميا اکبر شاه غوندې له حيرانوونکو پېښو څخه ډک دی.

دا دواړه سفرونه په يوه وخت کې پيل شوي او يو مقصد لري. له همدې کبله ورته ټکي لري، ځکه چې د سفر تګلوری يو خواته او مقصد يې هم يو دی. خو دومره توپير لري چې د عبدالاکبر خان سفر تر ميا اکبر شاه لنډ دی. همدارنګه د ميا اکبر شاه د سفرنامې ژبه د عبدالاکبر خان تر سفر نامې خوږه او روانه ده.

عبدالخالق خليق د عبدالاکبر خان اکبر د سفر په هکله وايي:

((اکبر صاحب په کالج کې سبق ويلو چې په ملک کې سياسي بيداري پيدا شوه. د انګرېزي حکومت خلاف زلمي د عمل ميدان ته راووتل او چا فيصله وکړه چې د ملک نه هجرت وکړي او له بهر نه په يو منظم طاقت سره د غاصب حکومت نه ملک آزاد کړي. په هغه ډله کې اکبر صاحب هم له خپل خوږ وطن نه هجرت وکړ. افغانستان ته لاړ او له هغه ځای نه روسي ترکستان ته لاړو))

عبدالاکبر خان هم چې کله له سفر نه راستون شو، د انګرېزي حکومت له خوا ونيول شو، خو د خپلوانو په مرسته زنداني نه شو.

عبدالاکبر خان اکبر هم څلوېښت کاله وروسته دغه سفر نامه له خپلو يادښتونو څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولیکله او چاپ شوه.

په پښتو سفرنامو کې بله سفر نامه د پوهاند صدیق الله رښتین ده چې د (هند سفر) نومېږي. د رښتین دا سفر د ۱۳۲۹ هـ. ش. کال د قوس په شلمه پیلېږي او د ۱۳۳۰هـ.ش. کال د حمل په لومړۍ نېټه پای ته رسېږي. دا سفر درې میاشتې او درې ورځې وخت نیسي. سفر د موټر، ریل، الوتکې او کښتۍ په واسطه ترسره کېږي او د هند، ایران او عراق د مختلفو سیمو او ځایونو یادونه کوي.

پوهاند صدیق الله رښتین دغه سفر نامه په خواږه، روان نثر لیکلې او د سفر د لیدنې، کتنې او ټولو کړاوونو انځور یې په ډېره ښه توګه کړی دی.

د پوهاند رښتین سفرنامه په پښتو سفرنامو کې لومړنۍ چاپ شوې سفرنامه ده، خو لومړنۍ دوې سفرنامې تر دې پخوا لیکل شوي دي.

په پښتو سفرنامو کې بل د پام وړ لیکوال امیر حمزه شینواری دی.

شینواري د خپلو سفرونو په لړ کې درې سفرنامې لیکلي چې یوه یې (د کابل منظومه سفرنامه) نومېږي او په ۱۹٤۸م. کال کې چې کابل ته راغلی و، دغه سفرنامه یې لیکلې وه. د حمزه شینواري دغه سفرنامه منظومه ده او د شعر بڼه یې ترکیب بند دی. له چاپ څخه وروسته سانسور شوه. کابل ته په دویم سفر کې یې بله سفر نامه (د نوي پښتون) په نامه ولیکله. په دغه سفر نامه کې حمزه شینواري د کابل د لیکوالو لکه محمد ګل خان مومند، غلام حسن خان ساپي، عبدالرؤف بېنوا، صدیق الله رښتین، قیام الدین خادم، ملک الشعرا بیتاب، نیک محمد پکتیاني او دوست شینواري سره د لیدلو کتنو یادونه کوي. همدارنګه د افغانستان په بدلون او پرمختګ هم بحثونه لري.

د حمزه شینواري بله سفرنامه د (حجاز په لور) نومېږي او د ده د حج د سفر حالات پکې راغلي دي. حمزه شینواری په ۱۹٦۹م. کال کې حج ته لاړ او د خپل دغه سفر ټولې خاطرې او د ایران او عربستان د ښارونو، زیارتونو او د حج مراسم یې په دغه سفرنامه کې انځور کړي دي. دا سفرنامه د اسلام د تاریخ په اړه هم یو لړ معلومات لري. د چاپ کال یې ۱۹۷۰م. دی.

له دغو سفرنامو راوروسته په پښتو کې ډېرې سفرنامې ولیکل شوې، لکه نالیدلی سوات د محمد نواز طایر، سفر په خیر د طاهر اثر اپریدي او نورې...

(c) ketabton.com: The Digital Library

نن سبا په پښتو ادب کې د سفرنامو ليکوال زيات شوي دي او ډېرې سفرنامې ليکل شوي او هم چاپ شوي دي.

د متن لنډيز:

په پښتو ادب کې سفرنامه په شلمه پېړۍ کې رامنځته شوه. لومړنۍ سفرنامه د ميا اکبر شاه وه چې د (آزادۍ تلاش) نومېده. لومړنۍ سفرنامه په پښتونخوا کې د سياسي تحريکونو د پيل پر بنسټ وليکل شوه. په دغه سفرنامه کې څو تنه زلميان د آزادۍ په تلاش له خپل کور کلي څخه وځي او ډېر ملکونه په دې نيت ګوري چې مرسته ترلاسه کړي او د انګرېزانو پر خلاف وجنګېږي. دويمه سفرنامه د عبدالاکبر خان اکبر ده چې د روسي ترکستان او افغانستان سفر نومېږي او لومړنۍ سفرنامې ته ورته مقصد لري. سفرنامه يو داستاني ژانر دی چې ليکوال پکې د خپل سفر حالات ليکي. په سفر پورې اړوند ټول مسايل په سفرنامه کې راځي. تاريخي، جغرافيايي او د ټولنپوهنې په اړه هم معلومات لري. سفرنامه لکه د داستان غوندې پېښې هم لري. ژبه يې هم داستاني وي خو داستان نه وي. په پښتو ادب کې ډېرې سفرنامې ليکل شوي دي، خو لومړني ليکوال يې ميا اکبر شاه، عبدالاکبر خان اکبر، امير حمزه شينواری او پوهاند صديق الله رښتين دي. د سفر نامو اوږدوالی او لنډوالی د سفرونو په لنډوالي او اوږدوالي پورې اړه لري.

سفرنامه د يوې ورځې پر سفر هم ليکل کېږي او د څو ورځو او مياشتو پر سفر هم خو دا په ليکوال پورې اړه لري چې سفرنامه ليکي او که رپوټ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې لاندې پوښتنې ځواب کړي:

- په سفرنامه کې کوم شیان راځي؟
- د پښتو ژبې لومړنۍ سفرنامه کومه ده؟
- د پښتو سفرنامو د څو تنو لیکوالو نومونه واخلئ؟
- کومې سفرنامې پېژنئ په اړه یې معلومات ورکړئ؟

۲ـ لومړنۍ سفرنامې کومې او په څه ډول حالاتو کې رامنځته شوې؟

په اړه یې په خپلو کتابچو کې معلومات ولیکئ او بیا یې په وار سره په ټولګي کې ولولئ.

۳ـ که تاسې کوم سفر کړی وي، د خپل سفر حال له جزئیاتو سره په ټولګي کې نورو ته ووایئ.

٤ـ لاندې لغتونه معنا او په جملو کې وکاروئ:

ټولنپوهنه، تحریک، عنعنات، غاصب

٥ـ څو تنه زده کوونکي دې خپل نظر څرګند کړي چې د سفرنامو لوستل څه ګټې لري؟

٦ـ څو تنه زده کوونکي دې په وار سره د هغو سیمو یادونه وکړي چې د آزادۍ تلاش په سفرنامه کې لیکوال لیدلي دي.

۷ـ زده کوونکي دې په وار سره د متن ځینې ټوټې ولولي او بیا دې د ویل شوې ټوټې مقصد او مفهوم په خپلو خبرو کې ټولګیوالو ته ووایي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د خپلو، خپلو سفرونو په اړه لیکنې وکړي چې کوم ځای ته تللي دي؟ څه یې لیدلي دي؟ د ځای، خلکو او لارې په اړه دې معلومات ولیکي او بله ورځ دې په درسي ساعت کې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

معنوي صنعتونه

په تېر لوست کې تاسې د بدیع د علم په اړه ولوستل چې د بدیع د علم بنسټ ایښودونکی عبدالله بن معتز دی او د بدیع په نامه یې د لومړي ځل لپاره کتاب هم لیکلی دی. دا مو هم ولوستل چې بدیع دوه ډوله صنایع لري: لفظي او معنوي. د لفظي صنایعو ځینې ډولونه مو په تېر لوست کې ولوستل. په دې لوست کې به معنوي صنایع ولولئ. معنوي صنایع هغه دي چې له معنا سره سرو کار لري.

زموږ په کلاسیکه شاعرۍ کې د لفظي صنایعو تر څنګه د معنوي صنایعو ټول ډولونه شته او څرنګه چې هغه وخت د صنایعو کارولو دود و، نو هر شاعر هڅه کوله چې په خپل شعر کې لفظي او معنوي صنایع راوړي او په دې توګه د خپل شعر ښکلا زیاته کړي. په معنوي صنایعو کې ډېر ډولونه راځي، لکه: سوال او ځواب، ارسال المثل، طباق، مراعات النظیر، حسن تعلیل، لف و نشر، مبالغه، تجاهل العارف، کیسې، حسن مطلع، حسن مقطع او نور... په دې لوست کې یې ځینې نمونې ولولو.

_ تاسې کوم معنوي صنعت پېژنئ؟

_ معنوي صنعتونه څه ته وایي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ـ سوال او ځواب: هغه صنعت ته ویل کېږي چې شاعر په خپل شعر کې پوښتنې او جوابونه سره یوځای کړي. په یوه مسره کې پوښتنه وکړي او په بله کې ځواب ورکړي، لکه پیر محمد کاکړ چې وایي:

وې مې زلفې دې پرمخ ولې تاویږي وې نوروز دی شپه او ورځ سره سمېږي
وې مې وروځې دې لیندۍ باښه دې غشي وې ناوک دی د عاشق په زړه څرخېږي
وې مې سترګې دې تر کومه خونخواري کا وې دا باز د ښکار په وینو نه مړېږي
وې مې ماته ستا د غاښو تعریف وکړه وې ږلی ده په لاله کې چې ویلېږي
وې مې ووایه علاج د ژړا څه کړم وې باران د رحمت ښه دی چې ورېږي

وې مې خوار شو پیر محمد په عاشقۍ کې
وې پر ما چې مینه کړي هغه خوارېږي

۲ـ ارسال المثل: که شاعر په خپل کلام کې کوم مشهور متل راوړي، هغه ته ارسال المثل وایي، لکه:

چې اوربشې کړې کله غنم کېږي
دي ربښتیا چې څه کړي هغه به اخلې

* *

وصل و هجر د یار دواړه ورور خور دي
په دنیا کې بې زحمته راحت نه وي

۳ـ طباق: دې صنعت ته تضاد یا تقابل هم وایي. که شاعر په خپل کلام کې داسې کلمې راوړي چې یو د بل ضد وي، لکه: تور او سپین، شپه او ورځ، هجران او وصال، نو دې صنعت ته طباق وایي، لکه:

مرګ له تندې په مذهب زما بهتر دی
نه ژوندون د دون همتو په اوبو

* *

هر سهار سترګې دګل په اوښکو ډکې
په دا باغ کې بې ژړلو خندا نشته

(c) ketabton.com: The Digital Library

٤_ مراعات النظير: دې صنعت ته تناسب او تلفيق هم وايي او هغه دادی چې شاعر په خپل شعر کې داسې کلمې سره يوځای کړي چې يو له بله سره تناسب او نژدېوالی ولري، مثالونه يې دادي:

ستا چشمان به څه نگاه کا په خاکسارو
چې له کبره دې بانه گوري آسمان ته

* *

که هر څو يې په تندي ږدي اړې زلفې
شانه نه پرېږدي د مستې خورې زلفې

٥_ حسن تعليل: هغه صنعت دی چې شاعر د کوم وصف لپاره يو مناسب علت راوړي، لکه:

په غرور د حسن لمر وخوت آسمان ته
زر راپرېوت چې يې ستا ښه بشر وليد

* *

کعبې تور کميس اغوستی دی له غمه
مظلومان قربانی کېږي بې حسابه

لمر سهار راخېژي او ماښام پرېوزي خو شاعر د لمر پرېوتل له دې څخه ګڼي چې زما د محبوب په ليدو راپرېوت. په دا بل بيت کې شاعر دا دليل راوړي چې کعبې د مظلومانو د وژلو له غمه تور کميس اغوستی دی.

٦_ لف و نشر: هغه صنعت ته وايي چې شاعر په خپل شعر کې لومړی څو شيان ذکر کړي او وروسته بيا د هغوی تعريف او بيان وکړي، لکه:

په ځان او په جهان کې ما دوه خيزه دي وکښلي
په ځان کې دواړه سترګې په جهان کې واړه ښکلي

* *

يا به دد يا به لرم يا به منګور يې
که داړل کړې يا چيچل يا په چا نېش يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لومړي بيت په لومړۍ مسره کې ځان او جهان ذکر شوی دی. په دويمه مسره کې په ترتيب سره د هغوی بيان شوی دی. د دوهم بيت په لومړۍ مسره کې دد، لړم او منګور راغلی دی. بيا په ترتيب سره د هر يو تعريف شوی دی. په لومړي بيت کې مرتب او په دويم بيت کې غير مرتب لف او نشر راغلی دی.

۷ـ مبالغه: که شاعر په خپل شعر کې د يو شي وصف تر اندازې زيات بيان کړي او يا يې تصديق او تکذيب ته شدت او قوت ورکړي، مبالغه ورته وايي. مبالغه په درې ډوله ده:

الف: تبليغ: چې مدعا او مقصد د عقل او هم د عادت له مخې امکان ولري، لکه:

له خوشحال سره کېنې يو څوکاله
دا د غره خټک به واړه شاعران شي

ب: اغراق: چې مدعا د عقل له مخې امکان ولري، خو د عادت له مخې ناشونی وي، لکه:

زه رحمان په زړه نری کړم هغو نجونو
چې يې ملا ده د ويښته په دود نرۍ

ج: غلو: چې مدعا او مقصد هم د عقل له مخې او هم د عادت له مخې ناشونې وي، لکه:

بې له تا هسې ضعيف يم گلرخساره
پر حباب باندې که پښه ږدم نه ماتېږي

* *

و آسمان ته به د شعر زينې کېږدي
که حميد د غم له سره زنګون وکېښې

۸ـ تجاهل العارف: هغه صنعت ته وايي چې شاعر يو معلوم او څرګند شی مجهول وګڼي او سره له دې چې په مطلب ښه پوه وي د کوم نزاکت له مخې خپل ځان ناپامه اچوي، لکه:

دا د کوم گلرخ له غمه په گلشن کې
دي گلان په وينو سره لکه سالو

* *

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا بـــورا دی چـې پـر پـانـه د ګـل نـاسـت دی
کـــه پـرمـخ د ګـل رخـســار ده تـــوره زخـه

۹_ کیسی (لغز) چې د یوه شي خواص، صفات او نورې نښې وښودل شي او ددغو خواصو او نښو له مخې له مخاطب څخه د هغه شي د ښودلو پوښتنه وشي، لکه:

له پاسه راغی سور بلوڅ اغوستی یې پنځه پنځوس
ســور دی صندوقک دی له ســرو غـــمیو ډک دی

له لومړۍ کیسی څخه مقصد پیاز او له دویمې څخه انار دی.

۱۰_ تلمیح: دا هغه صنعت دی چې شاعر په خپل کلام کې یوې مشهورې کیسې یا پیښې ته اشاره وکړي، نو که لوستونکی په هغه کیسه او یا پیښې باندې پوه نه وي د شعر معنا ورته ګرانېږي، لکه:

د دنـیـا پـه دښـمـنـۍ کـې عـیـسٰی وخـوت و آسمان ته
پـه دوسـتـۍ کـې یـې لا ځـي تحت الـثـرا تـه قـارون هسې

* * *

د مـاهـي پـه نـس کـې پـــروت لـکـه یـونـس یم
مـګـر خـــلاص مـــې پـــه کـــرم حـق تـعـالـی کـا

په لومړي بیت کې د عیسٰی علیه السلام او قارون او په دویم بیت کې د یونس علیه السلام کیسې ته اشاره شوی ده.

۱۱_ تکرار حسن: هغه صنعت ته وایي چې شاعر په خپل کلام کې کومه کلمه د تدریج، تاکید، ډېروالي یا داسې نورو اغراضو له امله تکرار کړي، لکه:

ستا مـــلالو سترګو زړه له ما نه یووړ اهـــو چشمه ګلـــرخساره راشه راشه
چې همېش دې د اغیار په لور سفر دی یو ځـــــل یار ته له اغیاره راشه راشه

***

بیا راتلـــه دې و جهان ته بل وار نشته بل وار نشته بل وار نـشته وار دی دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

د متن لنډيز

د بديع علم د عباسيانو په زمانه کې رامنځته شو. بنسټ ايښودونکی يې عبدالله بن معتز و چې کتاب البديع په نامه يې کتاب تاليف کړ. وروسته نورو ليکوالو هم په دې برخه کې کتابونه وليکل. پښتنو ليکوالو هم په دې برخه کې بېلابېل کتابونه وليکل. په افغانستان کې عبدالرؤف بېنوا د ادبي فنون يو کتاب وليکو او بيا وروسته نورو ليکوالو دا لړۍ پراخه کړه. بديع هغه علم دی چې د هغه په واسطه د شعر د ښکلا وجه څرګندېږي.

بديع دوه ډوله صنعتونه لري، لفظي او معنوي. لفظي له لفظ سره سر و کار لري او معنوي له معنا سره. په دې لوست کې تاسې معنوي صنايع وپېژندل، ځينې نمونې يې لکه سوال و ځواب، ارسال المثل، طباق، مراعات النظير، حسن تعليل، لف و نشر، مبالغه، تجاهل العارف مو ولوستل. د بديع د صنايعو په پېژندنې سره تاسې کولای شئ چې د پښتو ژبې د کلاسيکو شاعرانو شعرونه په آسانۍ ولولئ او معنا يې کړئ.

فعاليتونه

۱ــ زده کوونکي دې له ښوونکي وروسته د لوست يوه يوه برخه په وار سره ولولي او بيا دې لاندې پوښتنې ځواب کړي:

- د بديع په برخه کې د لومړي ځل لپاره چا کتاب تاليف کړ؟
- په پښتو ژبه کې د بديع په برخه کې چا کتاب وليکه؟
- معنوي صنايع څه ته وايي؟
- د څو لفظي صنايعو نومونه واخلئ؟

۲ــ زده کوونکي دې په متن کې راغلي شعرونه په وار سره ولولي او بيا دې معنا کړي.

۳ــ په لاندې بيتونو کې کوم ادبي صنعتونه شته؟

وې مې زه د رقيب ظلم په عذاب کړم
وې پاداش د خپل عمل درته رسېږي

* *

(c) ketabton.com: The Digital Library

بې زحمته راحت نشته زما وروره
که راحت غواړې زحمت درلره بويه

* *

ښه متل دی څه کړې هغه به ربې
د عمل جزا مونډی شي لاس په لاس

٤ـ زده کوونکي دې لاندې بيتونه په غور سره ولولي او ادبي صنعتونه دې په نښه او په خپلو کتابچو کې وليکي چې کوم ډول صنعتونه دي بيا دې په ټولګي کې ولولي:

زه په سرو سترګو ژړا کړم چې ته درومې
ته له ما چې رخصتېږې په خندا ځې

* *

هر ساعت شمه راکښې دار و سنګسار ته
محبت قايم مقام کړم د منصور

* *

تورې سترګې، تورې وروځې تورې زلفې
دا همه تورې بلا دي زه يې خوار کړم

* *

چې نظر يې د ګلرخ ساقي په مخ شو
د نرګس له لاسه جام پرېوت نسکور شو

٥ـ په لاندې بيتونو کې د لف و نشر، مبالغه، تجاهل العارف او طباق صنعتونه په نښه کړئ:

ستا له زلفو له رخساره له سرو شونډو
پيدا شوي شام، شفق و صبح دم دي

* *

دا د ګلو په مخ وينم که د ښکلو
ملغلرې که خولې که شبنمونه

* *

(c) ketabton.com: The Digital Library

په خندا خندا چې تلمه يې ديدار ته
اوس يې دروم په ژړا ژړا مزار ته

* *

ستا له غمه مې په سر کې هومره شور دی
چې به نه وي هرګز شور د لاهور هومره

٦ـ زده کوونکي دې لاندې شعرونه ولولي او ودې وايي چې کوم ادبي صنعتونه پکې راغلي دي:

هر کله راشه تازه بهاره تا دي راوړي ګلان بې شماره
نری شمال دې دم د عيسی دی سحر چې راشي له جګ کهساره

* *

نشته بوی ستا د کميس په درست جهان کې
څه امکان لري په مصر او کنعان کې

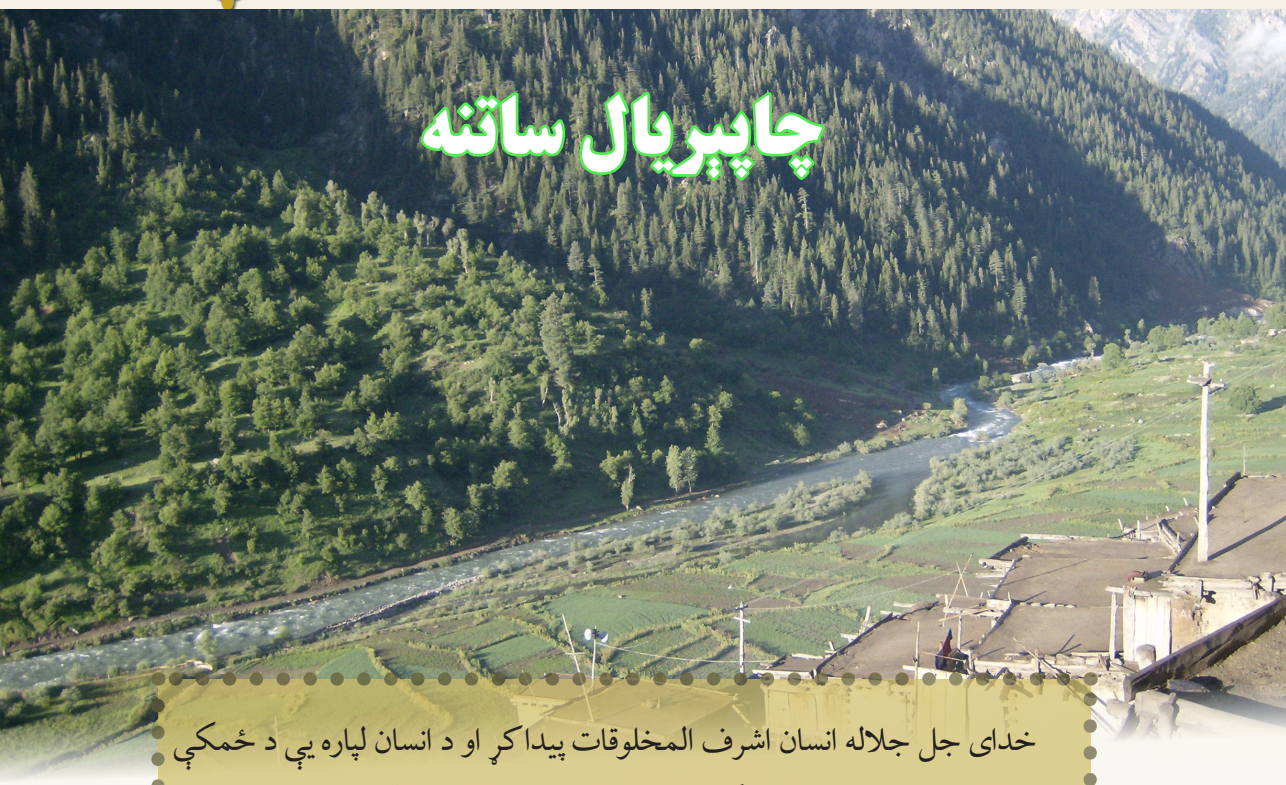
* *

لار د محبت ده تل روغ سلامت نه يم
زه چې په دا هسې لارې تلمه تلمه تلم
څه وايي و ماته حال دې څه و په هجران کې
نور خبردار نه يم په زړه سومه، سومه سوم
خلق راته وايي رنګ دې بيا زېړ شو عاشق شوې
هېڅ منکري نه کړم خلقه شومه شومه شوم
دود د عاشق دادی چې په عشق کې ملامت وړي
ځکه زه خوشحال ملامت وړمه، وړمه وړم

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په خپله خوښه يو شعر له کوم ديوان څخه وليکي او په هغه کې دې معنوي صنعتونه په نښه او په بل پښتو درسي ساعت کې دې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

چاپېريال ساتنه

خداى جل جلاله انسان اشرف المخلوقات پيدا کړ او د انسان لپاره يې د ځمکې پرمخ ډول، ډول موجودات پيدا کړل چې د انسان ژوند ورسره ترلى دى. زمونږ شاوخوا چې څه وينو لکه ځمکه، اوبه، حيوانات، نباتات، تيږې، غرونه، ځنګلونه، ژوي او نور هر څه د چاپېريال توکي دي چې ټول په مجموع کې د چاپېريال په نامه يادېږي.

مونږ په چاپېريال کې ژوند کوو او د ژوند ضرورتونه هم له چاپېريال څخه پوره کوو. د چاپېريال ساتنه چې يوه ډېره جدي موضوع ده، زمونږ په ژوند پورې ترلې ده. د چاپېريال ساتنه په ټولو انسانانو پورې اړه لري، بلکې د دوى دنده ده چې چاپېريال ته پاملرنه وکړي او چاپېريال له هر ډول ناوړه اغېزو څخه وساتي.

_ چاپېريال څه ته وايي؟

_ د چاپېريال ارزښت په څه کې دى؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

زمونږ د شاوخوا ټولو موجوداتو ته چاپېريال ويل کېږي. چاپېريال په درې ډوله دی لکه ژوندی چاپېريال چې په هغه کې انسانان، حيوانات او نباتات راځي. دويم غير ژوندی چاپېريال لکه هوا، تيږې او اوبه. دريم فرهنګي چاپېريال چې د انساني اړيکو او فرهنګي اړيکو څخه بحث کوي.

انسان خواړه، کالي او کور له چاپېريال څخه لاس ته راوړي. څښتن تعالی د طبيعت د نظام د اجزاوو په منځ کې يو طبيعي تعادل رامنځ ته کړی دی، که دغه تعادل له منځه لاړ شي، نو په چاپېريال ناوړه اغېزه کوي. ژوندي موجودات لکه نباتات او حيوانات د غذايي موادو په توليد سره د تعادل په ساتنه کې او د انساني نسل په پايښت کې مهم ځای لري. نباتات د طبيعي اقتصاد اصلي بنسټ جوړوي. حيوانات له نباتاتو څخه او انسانان له ژويو او نباتاتو څخه ګټه اخلي.

له نباتاتو پرته وابنه خوړونکي حيوانات او هم انسانان ژوند نشي کولی. ځکه چې حيوانات پر نباتاتو او انسانان پر دواړو ژوند تېروي.

د چاپېريال ساتنې لپاره پر چاپېريال باندې پوهېدنه ډېره ضروري ده. د چاپېريال د تخريب يو عامل د چاپېريال له اهميت څخه د خلکو بې خبري ده. د چاپېريال ساتنه د نېکمرغۍ دوام دی او تخريب يې د بشري تمدن پای ته رسېدنه ده. د چاپېريال د اجزاو ترمنځ اړيکې د زنځير کړيو ته ورته دي چې د يوې کړۍ له منځه تګ پر ټولو کړيو اغېزه کوي. د مثال په ډول که الوتونکي له منځه لاړ شي حشرات او موږکان زياتېږي. ډېر الوتونکي مرغان ملخان خوري. بازونه موږکان خوري او په دې توګه کرنيزه ځمکه ترې په امن کې پاتې کېږي او د حاصلاتو د زياتېدو سبب کېږي.

همدارنګه که څړ ځايونه له منځه لاړ شي مالداري کمېږي او يا يې په محصولاتو کې کموالی راځي. د کرنيزو ځمکو او حيواني محصولاتو کمښت د انسانانو ژوند په خطر کې اچوي.

ځنګلونه چې يوه طبعي شتمني ده او د ټولو انسانانو طبعي ميراث ګڼل کېږي، که له منځه لاړ شي او يا تخريب شي، نو په چاپېريال ناوړه اغېزه کوي. ځکه چې له ځنګلونو څخه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اړتیا وړ لرګي لاس ته راځي. همدارنګه هوا تصفیه کوي. د سیلابونو مخه نیسي، طبیعي ښکلا رامنځته کوي. د ونو ریښې ځمکه ټینګه ساتي او د سختو بارانونو مخه نیسي.

له بل پلوه د وحشي حیواناتو ځای دی چې د نشتوالي له امله له مرګ سره مخامخ کېږي. ځنګلونه له دغو ګټو سره د هوا او تودوخې د درجې په تغییر کې هم زیاته اغېزه لري.

د چاپېریال مهم توکی چې پرته له هغه ځخه ژوند امکان نه لري هوا ده. د انسانانو او ژوندیو موجوداتو لپاره د لوی خدای جل جلاله ستر نعمت پاکه او صافه هوا ده. د انسانانو په نه پاملرنې سره هوا ککړېږي او په ټولنه کې د ډول، ډول خطرناکو ناروغیو لکه ساه لنډې، د هډوکو درد، سرطان او نورو لامل کېږي. ځومره چې صنعت پرمختګ کوي په هماغه اندازه هوا ککړېږي. د خاورو ذرې، لوګي، بویونه او ډول ډول کیمیاوي مواد، زهري ګازونه هوا ککړوي، چې بیا دغه ککړه هوا د انسانانو، حیواناتو او نباتاتو ژوند له خطر سره مخامخ کوي. د ځنګلونو سوځېدل، قوي بادونه، کارخانې، موټرې، د ډبرو سکرو سوځېدل، د سګرټ څکول هوا ککړوي. د هوا ککړتیا د ځمکې د تودوخې درجه هم زیاتوي.

د چاپېریال بل مهم توکی چې پرته له هغه هم ژوند نشي کېدای اوبه دي. په اوبو کې د عضوي او غیر عضوي موادو زیاتوالی د اوبو فزیکي او کیمیاوي ځانګړتیاوو ته بدلون ورکوي چې بیا د خاصو ضرورتونو د استعمال لپاره وړ نه دي چې دې ته د اوبو ککړتیا وایي.

په اوبو کې د فضله موادو اچول اوبه ککړوي. د ښارونو ناولتیا د کرنیزو ځمکو فضله مواد او د صنعتي موادو زیاتوالی د اوبو د اکسیجن اندازه کموي. د چاپېریال بل مهم توکی خاوره ده چې د کاني موادو، عضوي موادو، هوا او اوبو څخه جوړه شوې ده. د کیمیاوي سرو، حشره وژونکو داروګانو زیات استعمال د خاورې په خواصو باندې اثر کوي چې په پای کې د نباتاتو په وده اثر پرېباسي. د کانونو، سرکونو او ودانیو د جوړولو لپاره د خاورې کیندل هم په خاوره ناوړه اغېزه کوي. چاودنې او د فضله موادو زیاتېدل هم پر چاپېریال باندې ناوړه اغېزه کوي. کثافات د جامد، مایع او نیمه جامد موادو پاتې شوني دي لکه ډول،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډول پلاستیکونه، کاغذونه، د اوسپنې ټوټې، شیشه یي بوتلونه، د مېوو، سبزیجاتو، خوراکي توکو، هوټلونو، ساختماني او صنعتي فابریکو د موادو پاتې شوني په هوا، اوبو او خاورې باندې ناوړه اغېزې لري. که چېرې دغه کثافات په مناسب ځای کې وانه چول شي په پایله کې به چاپېریال ته خطرناکې ستونزې پیدا کړي.

د چاپېریال په وړاندې مهم خطرونه د نفوسو ډېروالی، د طبیعي سرچینو، څرې ځایونو، ځنګلونو، وحشي حیواناتو، د خاورې تخریب او نباتاتو له منځه تګ دی. د چاپېریال ساتنې لپاره باید د چاپېریال سازمانونه او قوانین جوړ شي. خلکو ته د چاپېریال د ارزښت په اړه پوهه او خبرتیا ورکړي.

د ښوونځیو، پوهنتونونو، ورځپاڼو، جریدو، رادیو، تلویزیون، پوسټرونو او اعلانونو په واسطه د خلکو په خبرتیا او پوهاوي کې کار واخیستل شي.

له طبیعي منابعو څخه معقوله ګټه اخیستل د چاپېریال د ساتنې معنا لري، نه دا چې په خپل حال پرېښودل شي. له طبیعي زیرمو څخه باید ناوړه ګټه وانه خیستل شي. ټول شیان یو له بل سره اړیکې لري که په یو جز کې لاسوهنه وشي نورې برخې متاثره کوي. په طبیعت کې هر شی یوه دنده لري، یو شي ته مضر او یا مفید ویل د انسانانو دګټې له مخې ټاکل کېږي.

د دې لپاره چې خپل چاپېریال او خپل ژوند له خطره وژغورو نو اړ یو چې چاپېریال ته د ورپېښو خطرونو مخه ونیسو او هم د چاپېریال په پاک ساتلو کې زیار وباسو. د چاپېریال پاک ساتل د هر انسان دنده ده چې په ټولو پورې اړه لري. موږ هر یو باید له خپل کور او کوڅې، ښوونځي او لارو څخه د چاپېریال په پاک ساتلو کې خپلې دندې په پام کې ونیسو. خپل کور پاک وساتو، د کور کوڅه پاکه وساتو، کثافات په خپل مناسب ځای کې واچوو. په سړک او لارو باندې د مېوو پوټکي او د پلاستیک کڅوړې ونه غورځوو. که بل څوک داسې کوي باید پاملرنه یې راوګرځوو. له طبیعي زیرمو او نورو منابعو څخه باید په معقوله او په مسلکي ډول ګټه واخیستل شي او له بې ځایه لاسوهنې څخه زموږ چاپېریال وژغورل

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي. د استوګنې چاپېريال چې موږ او تاسې پکې ژوند کوو که پاک ونه ساتل شي، نو له ډول، ډول خطرناکو ناروغيو سره مخامخ کېږو.

د متن لنډيز:

زمونږ چاپېره ټولو موجوداتو ته چاپېريال ويل کېږي. د چاپېريال مهم توکي هوا، اوبه او خاوره ده. د طبيعت د نظام د اجزاو په منځ کې خدای جل جلاله يو طبيعي تعادل رامنځته کړی دی. که دغه تعادل له منځه ولاړ شي، نو په چاپېريال ناوړه اغېزه کوي.

زمونږ په شاوخوا کې د چاپېريال ټول توکي لکه اوبه، هوا، خاوره، نباتات، حيوانات، وحشي ژوي، ځنګلونه او نورې زيرمې او طبيعي منابع يو له بل سره داسې اړيکې لري چې که په يو توکي کې ناوړه لاس وهل کېږي په نورو توکو تاثير کوي او چاپېريال متضرر کېږي. د مثال په توګه که هوا، اوبه يا خاوره متضرره شي نو ژوند ستونزمن کېږي او يا امکان نه لري.

موږ په چاپېريال کې ژوند کوو، که چاپېريال ته پاملرنه ونه کړو، نو ژوند ته مو خطرونه پېښېږي. د بېلګې په توګه که ځنګلونه ووهل شي نو سېلابونه زياتېږي. ځمکه د بارانونو او سېلابونو له کبله خرابېږي، هوا تودېږي، ځکه چې ځنګلونه هوا تصفيه کوي او د سيلابونو مخه نيسي. موږ ته لازمه ده چې په چاپېريال کې په ناوړه توګه لاسوهنه ونه کړو، خو په معقوله او مسلکي ډول په چاپېريال کې لاسوهنه بې ګټې نه ده.

همدارنګه موږ ته لازمه ده چې د استوګنې چاپېريال پاک وساتو او له ډول، ډول مرضونو څخه ځانونه وساتو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې متن په چوپه خوله ولولي او بيا دې لاندې پوښتنې ځواب کړي:

- د چاپېريال مهم توکي کوم دي؟
- د چاپېريال د توکو ترمنځ څه ډول اړيکې دي؟
- که ځنګلونه ووهل شي څه زيانونه رامنځته کېږي؟
- له طبيعي موادو څخه څه ډول ګټه اخيستل په کار ده؟

۲ـ څو زده کوونکي دې په وار سره د استوګنې د چاپېريال د پاکۍ په اړه خبرې وکړي.

۳ـ څو زده کوونکي دې چاپېريال ته د ورېښمو خطرونو په اړه خبرې وکړي.

٤ـ چاپېريال څنګه پاک وساتو؟ زده کوونکي دې په دې اړه يو پراګراف وليکي او په ټولګي کې دې واوروي.

٥ـ د طبيعت د اجزاو ترمنځ يو تعادل موجود دی دا خبره دې زده کوونکي وڅېړي او بحث دې پرې وکړي.

٦ـ مورِ د چاپېريال په وړاندې څه مسؤوليتونه لرو؟

۷ـ زده کوونکي دې په وار سره په لاندينيو موضوعاتو باندې خبرې وکړي خپل کور، کوڅه، ښوونځی او ښار څنګه پاک وساتو؟

کورنی دنده

زده کوونکي دې د خپل ښار د چاپېريال په اړه په کور کې يوه ليکنه وکړي چې زمورِ د کلي يا ښار چاپېريال څه ډول دی؟ بله ورځ دې په ټولګي کې واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هوتکو ادبي دربار

د دولسمې هجري پېړۍ د دويمې لسيزې په پای کې په کندهار کې ګرګين د صفوي حکومت استازی حکمران و. داسې ظلمونه او ناروا وې يې کولې چې ددغې سيمې ټول خلک يې له ظلمه نارامه وو. تاسې په تېرو ټولګيو کې لوستي چې ميرويس نيکه خپل خلک پر خان راټول کړل او د کوکران او مانجې له جرګو وروسته يې د ګرګين پر ضد ملي قيام وکړ او په (۱۱۱۹هـ ق) کال يې کندهار د ده له ظلمه خلاص کړ.

د ميرويس له مړينې وروسته د ده زوی شاه محمود پاچا شو. کله چې شاه محمود اصفهان ونيو، نو پخپله په اصفهان کې پاتې شو او په کندهار کې يې خپل ورور شاه حسين پاچا کړ. د هوتکو د دولت حدود له ملتان څخه پيل او د اوسني ايران د دجلې تر سينده پورې رسېده. ديره جات، اوسنی بلوچستان، غزنی، کندهار، ګومل، هرات هم د دوی په حکمرانۍ کې وو. شاه حسين چې پخپله يوې فرهنګپالې کورنۍ ته منسوب و او له ژبې او ادب سره يې زياته علاقه وه، نو فرهنګي کارونو ته يې خپله زياته پاملرنه واړوله. په دې لوست کې د شاه حسين په وخت کې تاسې ته د فرهنګي کارونو په اړه لنډې خبرې لرو.

_ شاه حسين هوتک خپلې ژبې او ادب ته کوم کارونه کړي دي؟

_ د ميرويس خان هوتک په کورنۍ کې کوم شاعران پېژنئ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هوتکو د پاچاهۍ په دوران کې ډېر پښتانه شاعران او ادیبان پالل شوي او روزل شوي دي.

د هوتکو کورنۍ د علم او پښتو ژبې او ادب د پاللو لپاره ډېر خدمتونه کړي دي. حاجي میرویس خان هم د پښتو ژبې او ادب سره ډېره مینه درلوده. د رحمان بابا اشعار به یې لوستل او زیاته عقیده یې ورته لرله.

په سختو حالاتو کې به یې د رحمان بابا دیوان ته مخه کوله. سیدال خان ناصر، ملا پیر محمد، بابو جان بابي، داود خان او ملا نور محمد د ده د دربار عالمان وو.

شاه حسین هوتک پخپله یوې ملي او فرهنګي کورنۍ ته منسوب و. د میرویس نیکه مور نازو انا پخپله د پښتو ژبې ښه شاعره وه چې د شعرونو دیوان یې دوه زره بیته درلودل، خو موږ ته یې یوه څلوریزه پاتې ده.

سحرګه وه د نرګس لپمه لانده څاڅکي څاڅکي یې له سترګو څڅېده
ما ویل څه دي کښلی ګله ولې ژاړې ده ویل ژوند مې دی یوه خوله خندېده

د میرویس نیکه په اولادونو کې د ده یو زوی شاه حسین او یوه لور زینبه د پښتو ژبې شاعران وو. د زینب یوه مرثیه چې د خپل ورور شاه محمود هوتک په مړینه یې ویلی موږ ته راپاتې ده:

ډغ سو چې ورور تېر له دنیا سونا
کندهار واړه په ژړا سونا
دا روڼ جهان راته تورتم دی نا
زړه د ببلتون په تېغ کړم دی نا
هوتک غمجن په دې ماتم دی نا
د پاچاهۍ تاج مو برهم دی نا
چې شاه محمود تېر له دنیا سونا
کندهار واړه په ژړا سونا

دغه مرثیه تاسې په تېرو ټولګیو کې لوستلې ده، شاه حسین چې کله پاچا شو نو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هوتکیانو دولت یې ترګومله او کویټې پورې پراخه کړ. دی یو عادل او مدبر پاچا و. دربار یې له عالمانو، شاعرانو او فاضلانو ډک و. پخپله د پښتو ژبې شاعر و. محمد هوتک د پټې خزانې کتاب په ۱۱٤۱هـ.ق. کې د ده په سپارښتنه تالیف کړ او د پښتو د لرغونو شاعرانو شعرونه یې پکې خوندي کړل. پټې خزانې د شاه حسین یوه غزله خوندي کړې چې څو بیتونه یې په دې ډول دي:

بېلتانه دې د غمو په چپاو چور کړم په تیارو کې د هجران یې له تا دور کړم
بېلتانه دې هسې اوښکې راڅېرې کړې ستا د فکر په ګرداب کې تل عبور کړم
د فراق پرې مې کېښود ومرې ته په جهان کې یې رسوا لکه منصور کړم
په وصال دې هم ناښاد یمه دلبرې د بېلتون فکر په زړه کې ناصبور کړم
د بنو غشی مې وخوړ په ځیګر کې غمازانو په غمزو غمزو مهجور کړم

خلق یاد زما د عشق په لیونو کا
زه حسین محبت هسې مشهور کړم

د هوتکو له کورنۍ سربېره نور شاعران هم په دغه وخت کې وو چې شعرونه یې ویل. په دغه وخت کې د پښتو ادبیاتو د ودې لپاره ښه زمینه برابره وه. شاه حسین پاچا به په خپل دربار کې عالمان او شاعران پالل، دوی به یې په انعامونو او جوایزو لمانځل. د نارنج په مانۍ کې یې د ادبي دربار بنسټ کېښود. د کندهار په پاچاهي ارګ کې چې د نارنج مانۍ یې بلله په اونۍ کې به یو ځل په شاهي کتابتون کې دا ادبي دربار جوړېده. پخپله پاچا او نورو شاعرانو به پکې ګډون کاوه. محمد هوتک به د دې دربار د منشي په توګه هم حاضر و. پښتو حماسې هم په دغه وخت کې په منظم او بشپړ ډول رامنځته شوې. حماسه د ادبیاتو یو موضوعي ډول دی چې په دې ډول کې جنګي مسایل په حکایتي او داستاني ډول بیانېږي. په حماسه کې کله کله د رزم د خبرو ترڅنګه د بزم خبرې هم څرګندېږي. حماسه کېدای شي په نظم کې وي او یا هم په نثر کې وي. هغه اشعار چې جنګي او رزمي خبرې پکې راغلي وي او داستاني شکل ونه لري په حماسو کې نه حسابېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حماسې په درې ډوله دي: تاريخي حماسې، عشقي حماسې او مذهبي حماسې.

په پښتو کې د حماسو ليکل د هوتکو د پاچاهۍ په دوران کې پيل شوي دي. په دغه دوران کې ډېره مهمه حماسه د ريدي خان مومند نظم کړې (محمود نامه) ده، په دې حماسه کې د ميرويس نيکه او شاه محمود هوتک د جنګونو کيسې راغلې دي. داکتاب ريدي خان مومند تر (١١٣٦هـ.ق.) وروسته په خواږه نظم کښلی دی او شاه حسين ورته زر طلاوې د انعام په توګه ورکړي دي.

د ريدي خان مومند د حماسې بشپړ متن په لاس کې نشته. يوازې د ګرګين د وژلو کيسه يې پټې خزانې تر موږه رارسولې ده. د دې وخت بله حماسه (جګړه د محمود افغان او نيول د اصفهان) ده. د دې حماسې ليکوال محمد امين سر پرېکړی نومېږي. محمد امين په (١١٣٥هـ.ق.) کال له شاه محمود هوتک سره د اصفهان د نيولو په جګړه کې شامل و. په دې حماسه کې د اصفهان د نيولو د جګړې ټوله کيسه راغلې ده.

د هوتکو په دوران پورې اړوند دريمه حماسه (قصه د برېښنا يا خدی) ده چې د محمد امين سرپرېکړي د زوی حافظ نور محمد ده.

دا حماسه په خواږه نثر کې ليکل شوې ده. د هوتکو په دربار پورې نور ترلې يو شمېر شاعران وو چې دلته يې په لنډيز يادونه کوو.

داود هوتک د قادر خان هوتک زوی د ميرويس نيکه د لښکرو مشر و. په (١١٣٦هـ.ق.) کې وفات شوی دی. شعرونه يې ويل او د تجنيس په صنعت کې لوی لاس درلود. په پټه خزانه کې يې دوې رباعيانې راغلي دي چې يوه يې په دې ډول ده:

چې د چا په زړه کې اور د مينې بل سي په وربل يې لمبې ګډې حال يې بل سي
اور د مينې کله مري د زړه له مينې د وربل مينه که تل د زړه په تل سي

د دغه دربار بل شاعر ملا محمد يونس توخي د ملا محمد اکبر زوی دی. د شاه حسين پاچا په وخت کې د کندهار د جامع جومات امام و. د شاه حسين په دربار کې بل عالم ملا زعفران تره کی و چې په طب او حکمت کې يې د (ګلدسته زعفراني) په نامه يو کتاب ليکلی دی. دی د پښتو ډېر ښه شاعر و. کله چې د شال او ژوب سيمې فتحې شوې نو شاه

(c) ketabton.com: The Digital Library

حسین پاچا ته یې دغه زیری په دې ډول وکړ:

د حسین بادشاه د بخت نندارهٔ ګـوري چې یې فتح په لښکرو بروب و شال کا
چې دا زیری یې راوړی دی حضور ته نو زعفـران انعام پر سر زعفراني شال کا

شاه حسین پاچا د دې شعر په اوربدلو سره ډېر ژر زعفراني شال ورکړ او په مجلس کې یې ټول حاضرین په یو یو زعفراني شال ونمانځل.

بابوجان بابي د کرم خان زوی چې د کلات حاکم و او د اصفهان په جنګونو کې د شاه محمود هوتک ملګری و د دغه ادبي دربار بل شاعر و چې د پښتو ملي نکل (شها اوګلان) یې په پښتو نظم کړ چې دوه بیته یې په دې ډول دي:

عشـــق یو هسې توریالی دی چې پر هر ځای یې بری دی
د عشق اور هسې سوزان دی چې ســوځلی یې جهان دی

د دغه ادبي دربار بل غړی ستر سپه سالار شاعر سیدال خان ناصر و چې د هوتکو د پاچاهۍ په ټوله دوره کې د لښکرو مشر و. په ټولو جنګونو کې یې برخه درلوده او د نادر افشار په وړاندې د کندهار په دفاع کې په مېړانه وجنګېده.

سیدال خان ناصر د نادر افشار په امر ړوند کړای شو او پاتې عمر یې تر مړینې پورې د کابل په شکر دره کې تېر کړ. د شکر دري د سیاه سنګ په هدیره کې دفن دی. پټې خزانې د ده یوه ښکلې بدله خوندي کړې ده چې د سر بیتونه یې دادي:

یار ماله هسې ګران سو راتېر تر ټول جهـــان سو
نور نه وینم په سترګـو جهان ټول راته جانان سو

ملا نور محمد غلجی د ملا یار محمد توخي زوی د هوتکو د کورنۍ د ښځو او نجونو استاد او لوی عالم و. یو کتاب یې د نافع المسلمین په نامه لیکلی دی. دغه کتاب په کابل کې چاپ شوی دی. یو مخمس یې چې پټې خزانې راوړی دی په دې ډول پیلېږي:

ته مؤمن ژوندی په دین یې زما یاره ته ژړا فریاد کـــوه په څوکـــو کاره
اســـــتغفار توبه کـــوه د ځان د پاره ته هم ځان ساته پناه غواړه له ناره
بیداري کړه په سهار زما دلداره

بهادر خان د شاه حسین د لښکرو لوی سالار و. د شال او بروب فتح د ده په لاس شوې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاه حسین به ده ته د ورور خطاب کاوه. بهادر خان هم د پښتو شاعر و. یوه بدله یې پټې خزانې ثبت کړې ده.

بېلـــتون دې زور دی تـر لېمو مې سهار نم ځاځي
لکـه شبنم ځاځي
دا ســـره یاقوت مې په لـــمن کې ستا په غم ځاځي
په غـــم الم ځاځي
گـــوره لیلی باران د اوښـــو ســـــتا په چم ځاځي
څنگه پر چم ځاځي

د هوتکو د ادبي دربار بله مشهوره څېره محمد هوتک د داود خان زوی دی. د هوتکو د دربار منشي او کاتب و. د شاه حسین په هڅونه یې د پښتنو شاعرانو تذکره (پټه خزانه) ولیکله. بل کتاب یې د خلاصة الطب په نامه ولیکو چې پاچا ورته سل طلاوې انعام ورکړې. یو بل کتاب یې د خلاصة الفصاحت په نامه هم لیکلی و. محمد هوتک د هوتکو د پاچاهۍ له سقوط څخه وروسته د کلات سیوري ته راغی. هلته یې کارښ ووایه او کلی یې جوړ کړ. په پټه خزانه کې یې د شعرونو نمونې راغلي دي. د یوې غزلې مطلع یې داده:

ساقي پاڅه د سرو میو ډک یو جام را ستـا لـه غـمـه نـا ارام یـمـه ارام را
بـې لـه میو د بهار نـنـدارې څـه کړم پسرلی سـو د خـوښـۍ ښـه پیغام را
د بېلتون په تاریکۍ کې مې زړه شین سو رڼـا لمر د جـان د میو پـه ظـلام را
ناکامیو د دنـیـا مـې کـام را تـریـخ کا چې مې خوږ کا کام ترخه و ما ناکام را
نه نشاط سته نه مستي سته نه رندي سته چې سم رند هغه اوبه علی الـدوام را
په اوبو مې سوړ زړګی لږ څه راتود کا محمد ته د اور ډک یو هسې جام را

پیر محمد میاجي چې د پیر افغان په لقب ستایل شوی و. دی هم د هوتکو د دورې عالم او شاعر و. دوه کتابونه یې لیکلي چې یو یې د (افضل الطرایق) په نامه د اخلاقو او عقایدو په بیان کې لیکلی دی. بل کتاب یې د (القرایض في رد الروافض) په نامه دی. د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیر محمد د شعر نمونه هم په پټه خزانه کې راغلې ده. بل شاعر نصر الدین خان اندړ دی چې د (پلار ویلي) په نامه یې یو کتاب په پښتو نثر کې لیکلی دی. په پټه خزانه کې یې نمونه راغلې ده:

د خـوار عـاشـق ژړا مـدام وي دا څـه کـار دی نا
کـه وي پـه پټه خـولـه، همدغه یـې گفتار دی نا
د خـــوار عـاشـق مـدعـا داده کـه ژړا کـي نا
چـې ورښـکـاره خپـلـه زیـبـا مـخ دلـربـا کـي نا
پـه خپل وصـال کـه یـې خوشحاله محبوبا کـي نا
بـل څـه نـه غـــواړي هـمـدغـه امـیـدوار دی نا

د متن لنډیز:

د هوتکو د پاچاهۍ دوران (۱۱۱۹ ـ ۱۱۵۰هـ.ق.) د پښتو ادبیاتو د منځنۍ دورې یو غوره پړاو دی. په دغه دوره کې ادبي دربار ایجاد شو. عالمان او شاعران راټول شول. عالمان او شاعران به په انعامونو نمانځل کېدل.

تحریري حماسي آثار په همدغه مهال کې رامنځته شول. تاریخي بشپړې حماسې او عشقي حماسې د دغه دوران لاسته راوړنې دي. د دې دوران نمونې د ولسي ادب ډېرې ښکلې نمونې دي. د دغه دوران د آثارو روحیه هېواد پالنه ده. د هنري ارزښتونو له پلوه د دغه دوران شعرونه په لوړه سطحه کې نه دي.

په دې دوران کې له نظم سربېره نثري کتابونه هم کښل شوي دي. لکه پټه خزانه، جگړه د محمود افغان او نیول د اصفهان او ځینې کیسې او نکلونه چې د پښتو د نثر په تاریخ کې خاص ځای لري.

د دغه وخت بله مهمه حماسه د ریدي خان مومند نظم کړې (محمود نامه) ده. قصه د برښنا یا خدۍ عشقي حماسه ده چې په نثر لیکل شوې ده. د هوتکو په شاهي کورنۍ کې ښځو هم شاعري کوله. د هوتکو د پاچاهۍ په وخت کې په لسګونو نور شاعران او عالمان هم وو چې له دغه دربار څخه لرې وو او ادبي هستونې یې کولې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې متن په چوپه خوله ولولي او لاندې پوښتنې دې ځواب کړي:

- میرویس نیکه په څه ډول هېواد له پردیو اشغالګرو څخه خلاص کړ؟
- ادبي دربار د چا په وخت کې جوړ شو او څه کارونه یې سرته رسول؟
- د ادبي دربار کوم عالمان او شاعران پېژنئ نومونه یې واخلئ؟
- د هوتکو په کورنۍ کې کومې ښځې شاعرانې پېژنئ؟

۲ـ زده کوونکي دې د دغه دوران مهم ادبي کارونه په یو پراګراف کې ولیکي او بیا دې په ټولګي کې واوروي.

۳ـ څو زده کوونکي دې د هوتکیانو هغه خدمتونه په شفاهي ډول ووایي چې ژبې او ادب ته کړي دي.

٤ـ زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. یوه ډله دې د دغه وخت د شاعرانو نومونه واخلي او بله ډله دې د دغه وخت د کتابونو نومونه ووایي.

۵ـ د هوتکو د پاچاهۍ په وخت کې کومې حماسې د کومو شاعرانو له خوا رامنځته شوې نومونه یې واخلئ.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په کور کې متن په غور سره ولولي او بیا دې د هوتکو د پاچاهۍ د وخت مهم ادبي کارونه په یوه یا دوه مخونو کې وليکي او په بله ورځ دې په پښتو درسي ساعت کې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ماین خطرونه

افغانستان د نړۍ له هغو هېوادونو څخه دی چې زیات ماینونه او ناچاودي توکي پکې موجود دي، په افغانستان کې اوږد مهاله جګړه تېره شوې او د جګړې په دوران کې له مختلفو ماینونو څخه کار اخیستل شوی دی. څومره چې ماینونه زیات کارول شوي، هماغومره د ماین د قربانیانو شمېره هم زیاته ده. اوس هم ډېر ماینونه تر خاورو لاندې دي او په هره میاشت کې له پنځوسو څخه زیات کسان د ماین قرباني کېږي.

ماینونه هغه چاودېدونکي توکي دي چې له لرګیو، اوسپنې او پلاستیک څخه جوړ او دننه یې ناچاودي توکي ځای پر ځای شوي وي. دا وسله هغه وخت چوي چې د انسان لاس یا پښه ورسره ولګي. دغه چاودېدنه د انسان د تېپي کېدو او یا مړینې سبب کېږي. مختلف ډولونه او شکلونه لري چې د انسانانو او لېږدېدونکو وسیلو د له منځه وړلو لپاره تړې کار اخیستل کېږي.

- که تاسې له ماین سره مخامخ شئ نو څه باید وکړئ؟
- که په یو ځای کې څوک په ماین والوزي نو تاسې باید څه وکړئ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماینونه او ناچاودي توکي په هر ځای کې پیدا کېدای شي. ماینونه د ځانګړو سیمو د ساتنې لپاره لکه نظامي پوستو ته د تلو د مخنیوي لپاره او یا د ډار او وحشت د رامنځته کولو لپاره کارول کېږي.

د جګړو په اوږدو کې زمونږ په هېواد کې ډول، ډول وسلې استعمال شوي دي چې یو له دغو څخه ماین او ناچاودي توکي دي. د ماینونو پېژندل سخت کار دی، ځکه چې زیات ماینونه په ځمکه کې ښخ شوي دي.

د ناچاودو توکو پېژندنه دومره ستونزمنه نه ده، ځکه چې ناچاودي توکي د ځمکې پر سر پراته وي، په دې توګه امکان لري چې یو وخت تاسې د ماین پر سیمه وربرابر شئ. که چېرې داسې پېښه شوه، نو تاسې باید وارخطا نه شئ او یو خوا بلې خواته ونه تښتئ. په دغه وخت کې باید دا لاندې لارښوونې عملي کړئ او تل یې په نظر کې ولرئ:

- په خپل ځای ودرېږئ.
- نورو خلکو ته ووایاست چې حرکت ونه کړي، ځکه چې دا سیمه خطرناکه ده.
- له هغه کس یا کسانو څخه چې په خوندي ساحه کې موقعیت لري، مرسته وغواړئ

چې هغوی د ماین پاکۍ دفتر یا سیمه ییزو مقاماتو (پولیسو، سپین ږیرو، مشرانو...) ته خبر ورکړي.

- د مرستې تر رسېدو پورې باید صبر وکړئ، له خپل ځای څخه ونه خوځېږئ.

همدارنګه که چېرې په کوم ځای کې د ماین پېښه رامنځته کېږي او تاسې د ماین قرباني وینئ نو هڅه وکړئ چې قرباني ته نژدې نه شئ، ځکه د دې امکان شته چې د یوه قرباني پر ځای دوه تنه قرباني شي.

- کله چې له داسې پېښې سره مخامخ کېږئ، نو لاندې لارښوونو ته پاملرنه وکړئ:
- هېڅکله د خطر سیمې ته د ننوتلو کوښښ مه کوئ، ځکه ستاسې ننوتل دې سیمې ته د نورو چاودنو سبب کېږي. تاسو او قرباني ته نور زیان رسېدلی شي. دا مو باید په یاد وي چې په کومه سیمه کې چې د یوه ماین پېښه رامنځته کېږي هلته د نورو ماینونو د شتون احتمال هم شته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- قرباني يا د ماين ټپي ته ډاډ ورکړئ، له هغه سره خبرې وکړئ چې د ده روحي حالت بيخي خراب نه شي.
- د مسلکي مرستو لپاره ماين پاکانو، پوليسو، کلنيکونو او روغتونونو ته خبر ورکړئ چې د ماين له ټپي سره لازمه مرسته وکړي.
- تر هغه چې مسلکي مرسته نه وي ترلاسه شوې د خطر سيمې ته مه داخلېږئ، له قرباني سره خبرې وکړئ او هغه ته ووايئ چې له خپل ځای څخه ونه ښورېږي. هېڅکله کوم شی د هغه پر لور مه غورځوئ.
- که چېرې يې له بدن څخه وينه بهېږي مشوره ورکړئ چې د وينې بهېدل د لاس، پټکي او يا دستمال په واسطه بند کړي.

په دې توګه لازمه ده چې زده کوونکي دغه معلومات له خپلو خپلوانو او دوستانو سره هم شريک کړي چې هغوی هم د ماين له خطرونو څخه په امن کې پاتې شي.

همدارنګه لازمه ده چې د ماين لرونکو او ناچاودو توکو سيمې چې د ماين پاکانو له خوا په سره رنګ نښه شوي دي هلته داخل نه شي، ځکه په سره رنګ نښه شوې تيرې دا معنا لري چې دلته ماينونه شته. که کوم ځای په سپين رنګه تيرو نښه شوي وي نو دا معنا لري چې دغه ځای د ماين پاکانو په واسطه له ماينونو څخه پاک شوی دی. همدارنګه په آبي رنګ نښه شوې تيرې د هغه ځای څرګندونه کوي چې دلته ناچاودي توکي شته. دلته هم بايد د ننوتلو څخه مخنيوی وشي.

د سفر په وخت کې بايد په شاړو لارو تګ ونه شي ځکه هغه لارې چې تګ راتګ پرې نه کېږي هم د دې معنا لري چې دلته ماينونه شته.

که چېرې د سفر په وخت کې ياست او نه پوهېږئ چې په کومه لاره لاړ شئ، نو د محل له خلکو څخه پوښتنه وکړئ او کومه لاره چې هغوی درته ښايي په هغه لاره لاړ شئ. زړې کلاګانې او هم هغه سيمې چې جګړه پکې تېره شوي وي لکه پخوانی نظامي مورچې او يا هغه ځايونه چې په اغزي لرونکو سيمونو پوښل شوي، هلته مه داخلېږئ، ځکه چې دلته د ماينونو خطر شته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماشومان پوه کړئ چې د اوسپنې توټې او د وسلو خولونه ټول نه کړي، ځکه چې په دې کې ناچاودي توکي وي او د ژوند په بیه یې تمامېږي.

ماینونه مختلف شکلونه لري، که تاسې له یوه نا آشنا شي سره مخامخ کېږئ، لاس مه ورووړئ خپل مشران یا چارواکي او یا د ماین پاکانو ډلې ته خبر ورکړئ.

ماین پټ دښمن دی دوست او دښمن نه پېژني، کوښښ وکړئ چې د ماین له خطرونو څخه ځانونه وژغورئ.

د متن لنډیز:

زمونږ هېواد په تېرو دېرش کلنو جګړو کې له ماینونو څخه ډک شوی دی. د اړوندو موسسو له خوا دغه ماینونه ایستل شوي او څه یې شنډ شوي دي، خو اوس هم تر ځمکې لاندې ډېر ماینونه ښخ دي چې مرګ او ژوبلې رامنځته کوي. که چېرې تاسې د ماین پر سیمه وربرابر شئ، نو پر خپل ځای ودرېږئ او د سیمې له خلکو څخه مرسته وغواړئ چې ماین پاکانو ته خبر ورکړي.

د هغې سیمې پولیس راخبر کړئ، د مرستې تر رارسېدو پورې باید پر خپل ځای ولاړ واوسئ او مه ښورېږئ. کله چې د مرستې ټیم راورسېد، د هغو په لارښوونو باندې عمل وکړئ. داسې سیمې چې د ماین له کبله شکمنې وي، هلته مه داخلېږئ او یا د سیمې له اصلي اوسېدونکو څخه د دغه ځای په هکله پوښتنه وکړئ.

که چېرې د ماین یوه پېښه رامنځته کېږي او یو څوک د ماین په واسطه ټپي یا وژل کېږي، هلته مه ورځئ. په دغه وخت کې هم باید د ماین پاکانو ټیم ته خبر ورکړئ. که چېرې تاسې وغواړئ چې د ماین ټپي ته ورنژدې شئ، نو په حقیقت کې له هغه سره مرسته نه کوئ، بلکې د خپل ځان او د هغه ژوند له نور خطر سره مخامخ کوئ، ځکه چې په کوم ځای کې یو ماین انفجار کوي، هلته کېدای شي نور ماینونه هم وي او ستاسو په ورتګ سره نورې چاودنې رامنځته شي. غوره به دا وي چې له ټپي سره خبرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکړئ، هغه ته ډاډ ورکړئ او ژر تر ژره د ماین پاکانو ډله راخبره کړئ.

زده کوونکو ته لازمه ده چې هېڅ یو نا آشنا شي ته لاس ورنه وړي، ځکه کېدای شي هغه ماین وي او ستاسې ژوند له خطر سره مخامخ کړي. همدارنګه زده کوونکو ته لازمه ده چې د ماین په اړه معلومات له خپلو نورو دوستانو سره هم شریک کړي چې د ماین له خطر څخه وژغورل شي.

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې متن په وار سره په لوړ غږ ولولي او بیا دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووایي:

- ماین څه ته وایي؟
- که چېرې ماین ووینئ نو څه باید وکړئ؟
- که چېرې په کوم ځای کې ماین انفجار وکړي، نو موږ ته څه کول په کار دي؟
- که په کومه نا آشنا سیمه وربرابر شئ نو هلته باید څه وکړئ؟

۲ـ که چېرې تاسې د ماین او یا ناچاودو توکو له قرباني سره مخامخ کېږئ نو څه ډول غبرګون ښکاره کوئ؟

- آیا تاسو د مرستې لپاره د ماین سیمې ته ننوځئ؟
- آیا تاسې د ماین قرباني همداسې پرېږدئ او خپله تښتئ؟
- آیا تاسې ښه ګڼئ چې قرباني ته د مرستې لپاره څه شی ورګوزار کړئ او که همداسې یې پرېږدئ او که د ماین پاکانو ټیم ته به خبر ورکوئ؟

۳ـ زده کوونکي دې د مسلکي مرستو او غیر مسلکي مرستو په هکله نیم مخ لیکنه وکړي او بیا دې په ټولګي کې واوروي. ښوونکی دې د زده کوونکو نیمګړتیاوې سمې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

٤ـ زده کوونکي دې د ماين د ډولونو او د ماين د ساحو په هکله په وار سره خبرې وکړي.

٥ـ که چېرې له کوم نا آشنا شي سره مخامخ شئ نو بايد څه وکړئ؟

الف: را اوچت يې کړئ؟

ب: په پښه يې ووهئ؟

ج: په تيږه يې وولئ؟

د: ماين پاکانو ته خبر ورکړئ؟

کورنۍ دنده

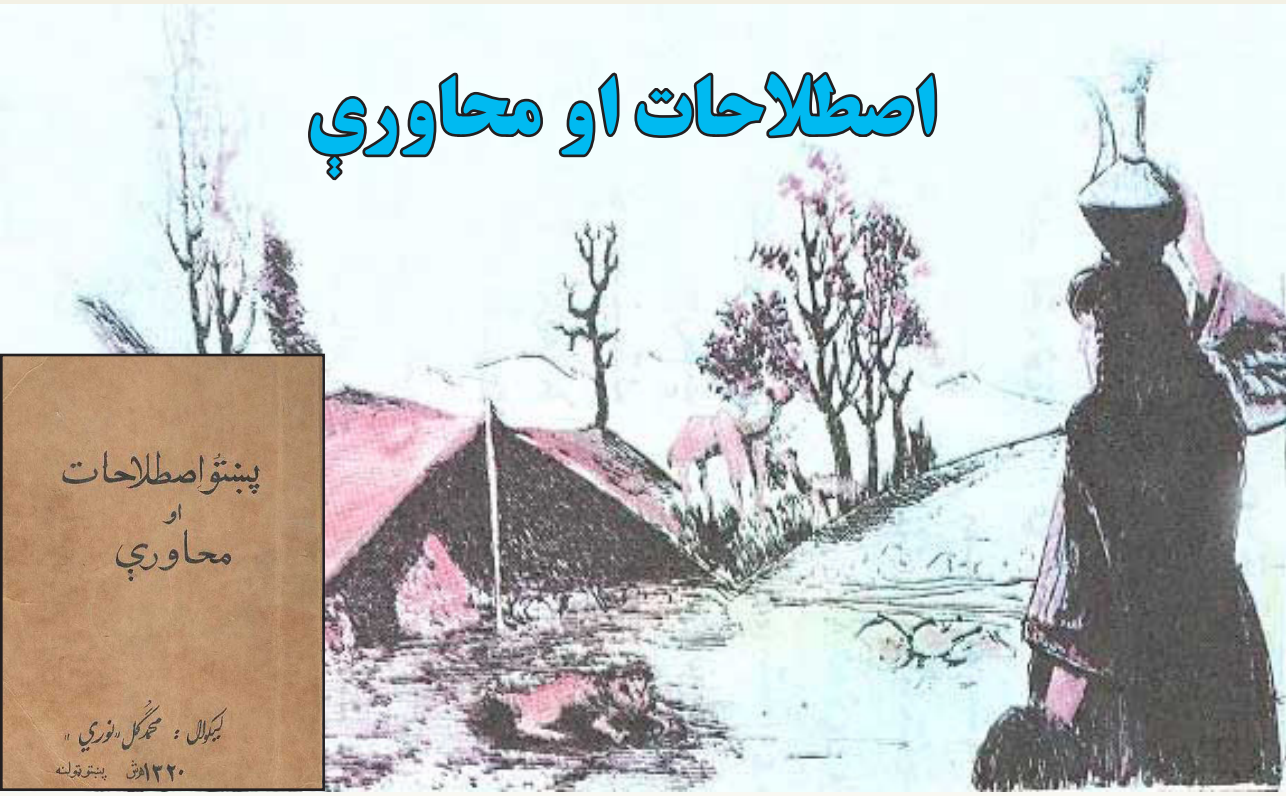
زده کوونکي دې په خپله سيمه کې د ماين د هغه قرباني په هکله يوه کيسه وليکي چې دوی يې پېژني او په بله ورځ دې په درسي ساعت کې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصطلاحات او محاورې

- محاوره څه ته وايي؟
- محاوره له متل سره څه توپير لري؟

محاوره هم لکه د متل په څېر د شفاهي ادبياتو يوه مهمه برخه ده چې د خبرو اترو په وخت کې يې ويونکي د خپل مقصد لپاره استعمالوي. اصطلاحات او متلونه که له يوه پلوه د يوې ژبې غنا څرګندوي، نو له بل پلوه ژبه ښکلې کوي.

تاسې په تېرو ټولګيو کې د متل په اړه معلومات ترلاسه کړي دي. په دې لوست کې به د محاورې يا اصطلاح په هکله معلومات ترلاسه کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصطلاحات او محاورې هغه تعبيرونه دي چې هر ملت يې د خپل ژوند چاپېريال، عنعناتو، اخلاقو، دود دستور او روحياتو مطابق پخپله ژبه کې خلق کوي او د خپلو مقاصدو د اظهار لپاره يې استعاره کوي. د محاورې په ويلو سره د اورېدونکي فکر ډېر ژر اصل مقصد ته رسېږي، پرته له دې چې ويونکی خپل مقصد په عبارت ووايي.

اصطلاحات او محاورې د ژبې او ادب او د ورځنيو خبرو اترو يوه قوي برخه ده چې د ژبې معنوي لطافت او خوند زياتوي. محاوره د کلماتو داسې يوه مجموعه ده چې په خبرو اترو کې د حقيقي معنا پر ځای په مجازي معنا کې استعمالېږي لکه د سترګو تور يعنې ډېر خوږ او ګران.

محاوره په لغت کې خبرو اترو ته وايي او په اصطلاح کې د ويونکو د ورځنيو خبرو اترو يا د اسلوب د بيان نوم دی.

محاوره په دوو کلمو يا له دوو په زياتو کلمو کې وي. محاورې د يوه قام، مزاج، طبيعت، دود دستور، کړو وړو، ذهن او فکر عکاسي وي. که څوک د يوه قوم مطالعه غواړي نو ضرور ده چې د دغه قام د ادب د مطالعې تر څنګه محاورې او متلونه هم مطالعه کړي.

متل هم لکه د محاورې په شان د حقيقي معنا پر ځای د مجازي معنا په توګه د استعارې او کنايې په ډول استعمالېږي، لکه: ځنګل د زمرو څخه خالي نه دی.

متل يو بشپړ عبارت يا بشپړه جمله وي چې مطلب او مفهوم يې هم بشپړ او پوره وي. محاوره د متل برعکس بشپړ عبارت او بشپړه جمله نه وي، بلکې په خبرو کې د استعمال په وجه ترې مطلب اخيستل کېږي، لکه په لاندې بېلګو کې:

د متل بېلګه: لمر په ګوته نه پټېږي. دا يوه بشپړه جمله ده او مطلب يې هم واضح دی.

د محاورې بېلګې: لور په لوټه تېره کول، له عقل سره ډزې کول، د زړه وينې څښل، د مرچو په څټه کېناستل، د بوسو لاندې اوبه تېرول. په دغو مثالونو کې وينو چې بشپړې جملې نه دي او مطلب يې هم په ښکاره توګه څرګند نه دی. که دغه محاورې په نورو عبارتونو کې استعمال شي، نو مطلب يې هم واضح کېږي، لکه: زلمی لور په لوټه تېره کوي يعنې وخت

(c) ketabton.com: The Digital Library

ضایع کوي. نسیم له عقل سره ډزې کړي دي. یعنې له عقل څخه کار نه اخلي او هر کار په بې عقلۍ سره کوي. له عزیز سره بحث کول د زړه د وینو څښل دي. یعنې خبرې ته غوږ نه ږدي. خبره نه مني. اکبر نن د مرچو په څټه ناست دی، یعنې ډېر غوسه دی.

تورګل د بوسو لاندې اوبه بیایي، یعنې اصلي خبره نه کوي چل او فریب کوي.

د متل او محاورې ترمنځ توپیر همدادی چې په متل کې د کلماتو د یوې مجموعې مفهوم واضح وي او نورو کلماتو ته ضرورت نه لري.

متل په خپله جمله او عبارت کې واضح وي. په محاوره کې مفهوم واضح نه وي او د مفهوم د واضح کولو لپاره نورو کلماتو ته اړتیا لري. لکه په دې متل کې (څه چې کړې هغه به ږېږې) مفهوم واضح دی او نورو کلماتو ته اړتیا نه لیدل کېږي، خو په دې محاوره کې (اوږه ورکول) واضح معنا نه لري، خو که نور کلمات ورسره یوځای شي نو معنا ورکوي، لکه: احمد خپل ورور ته اوږه ورکړه. یعنې مرسته یې ورسره وکړه. یا لکه: (له خوږې ګوتې نیول) دا محاوره ځانته معنا نه لري، خو کله چې ورسره نور کلمات یوځای شي نو معنا ورکوي، لکه: ستار وحید له خوږې ګوتې نیولی. یعنې مجبور کړی یې دی.

یا تر لمن لاندې کول چې ځانته معنا نه لري، خو که ووایو زلیخا ترور خپل لمسیان تر لمن لاندې کړل. نو دا معنا چې د لمسیانو ساتنه او پالنه یې په غاړه واخیستله.

محاوره په ژبه کې یو ځانګړی مقام لري او د ژبې او ادب یوه مهمه پانګه ګڼل کېږي. محاورې د سپین ږیرو له خولې وتلي دي او د ولس په تهذیب، تمدن او ثقافت باندې رڼا اچوي. محاوره هم لکه د متل په څېر ډېر خواږه لري. محاوره هم د متل په څېر لنډه وي. د متل غوندې د محاورو ویونکي هم معلوم نه دي او سینه په سینه له یوه نسل څخه بل ته لېږدېدلي دي.

متل او محاوره په پښتو شاعرۍ کې د استعمال ځای لري او کلام ښکلی کوي. په شعر کې فصاحت او بلاغت پیدا کوي او ورځنې ژوند ته یې نژدې کوي. په لاندې بیتونو کې د محاورو بېلګې وینئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هسې شـان مـې تـر دوه سترګو بـاران اوري
چې مـې سپين شـول پـه ژړا د کـسـو تـوري
(معز الله مومند)

ويـنـې سپينې شـوې د خلقو لـکـه اوښـکـې
خـپـل اجـــزا دي لـــه جـگـره گـــرېـــزان هم
(کاظم خان شيدا)

د اصطلاحاتو ځينې بېلګې:

ـ په خوله کې لويدل.
ـ په غوږ وهل.
ـ اوبه خړول.
ـ په سر ګرځېدل.
ـ سترګې درنول.
ـ سترګې سپينول.
ـ غاړه ايښودل.
ـ لاس تنګېدل.

د متن لنډيز:

محاوره په خبرو اترو کې د حقيقي معنا پر ځای په مجازي معنا استعمالېږي. محاوره له دوه او يا له دوو څخه له زياتو کلمو څخه جوړه وي. محاوره بشپړ عبارت او بشپړه جمله نه وي، بلکې په خبرو کې د استعمال په وجه ترې مطلب اخيستل کېږي.

متل په خپله جمله او عبارت کې واضح وي، خو په محاوره او اصطلاح کې مفهوم

(c) ketabton.com: The Digital Library

واضح نه وي. محاوره د مفهوم د واضح کولو لپاره نورو کلماتو ته اړتيا پيدا کوي. متل بيا نورو کلماتو ته اړتيا نه لري.

محاوره هم لکه د متل په څېر د خپل مقصد لپاره په خبرو کې استعمالېږي. محاوره هم لکه د متل په څېر د يوه ولس د ټولنيز ژوند عکاسي کوي. د محاورې ويونکي هم معلوم نه وي او له يوه نسل څخه بل ته لېږدېدلي وي. محاوره هم د ژبې يوه پانګه ده چې ژبه خوندوره کوي. په پښتو شاعرۍ کې هم لکه د متل په څېر محاورې راغلي دي. شعر يې خوږ او روان کړی دی او ورځني ژوند ته يې نژدې کړی دی. محاوره هم لکه د متل په شان په ورځنيو خبرو کې ډېره کارول کېږي.

فعاليتونه

۱ـ زده کوونکي دې د ښوونکي له لوستلو څخه وروسته د متن يو، يو پراګراف ولولي او مفهوم دې په خپلو خبرو کې ووايي.

۲ـ ښوونکی دې څو زده کوونکي په وار سره د تختې مخ ته راولي او په متن کې راغلي محاورې دې يوه، يوه په تختې وليکي او بيا دې په وار سره معنا کړي.

۳ـ زده کوونکي دې له ځانه يوه، يوه محاوره وليکي، د محاورې مقصد دې په ګوته کړي او ټولګيوالو ته دې په وار سره واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

٤ـ زده کوونکي دې لاندې پوښتنې ځواب کړي:

- متل څه ته وايي؟
- محاوره څه ته وايي؟
- د متل او محاورې توپير څه دی؟
- د متل او محاورې استعمال په ژبه کې څه ګټې لري؟

٥ـ زده کوونکي دې د لاندې محاورې په اړه خپل نظر په وار سره څرګند کړي.
(په پېچه ختل)

٦ـ زده کوونکي دې په وار سره يو يو متل له ځانه ووايي او د متل مقصد او د استعمال ځای دې څرګند کړي.

٧ـ زده کوونکي دې د لاندې اصطلاحاتو پر مفهوم او مقصد خبرې وکړي او د هرې اصطلاح د استعمال ځای دې څرګند کړي:

- لاس په سر کول
- وينه سپينېدل
- آسمان ته کتل

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په کور کې د کورنۍ د غړو په مرسته پنځه، پنځه محاورې له معنا او مفهوم سره وليکي او په بله ورځ دې په پښتو درسي ساعت کې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رونړديوالي لاملونه

رونړديوالی (اعتياد) يو پرله پسې مسموميت دی چې د نشه يي توکو له استعمال څخه په بدن کې راپيدا کېږي. رونړديوالی د ځاني او روحي زيانونو سبب کېږي او ټولنيزې ستونزې رامنځته کوي. په نشه يي توکو اخته کېدل او عادت يا د نشه يي توکو سره ځاني او روحي تړاو چې پرېښودل يې ستونزمن او ناشونی دی، رونړديوالی بلل کېږي.

په نشه يي توکو عادت کېدل هغه وخت رامنځته کېږي، کله چې څوک په پرله پسې توګه نشه يي توکي استعمال کړي. هغه کسان چې نشه يي توکي کاروي او ورځنی عادت يې ګرځېدلی وي، دغه کسان د رونړدو کسانو (معتادينو) په نامه يادېږي. له بده مرغه زمونږ په ګران هېواد کې هم يو شمېر معتادان شته چې ځوانان دي او عمرونه يې د ۱۸ او ۳۰ کلونو ترمنځ وي. دغه کسان په کورنۍ او ټولنه کې هېڅ عزت نه لري. له ټولنې څخه جلا کړی شوي دي او د ټولنې د اوږو بار دي. په دې لوست کې به تاسې ولولئ چې رونړديوالی څنګه پيدا کېږي او لاملونه يې څه دي؟

_ تاسې کوم نشه يي پېژنئ، ووايئ چې هغه ولې په نشه اخته شوی دی؟

_ څنګه وکړو چې له نشو څخه ځان وژغورو؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

روږديوالی هغه متناوب او پرله پسې مسمومیت دی چې د ځینو مخدره توکو کیمیاوي او یا مصنوعي ترکیباتو د تدریجي مصرفولو له وجې په مصرف کوونکي شخص کې پیدا کېږي. د ځاني او روحي دواړو د زیانونو سبب کېږي. دا روږديوالی په پایله کې ځانګړې او ټولنیزې ستونزې رامنځته کوي.

په بله وینا د یوه شخص عادت کېدل او یا له نشه یي توکو سره د ده ځاني او روحي تړاو چې ترک کول یې ورته ستونزمن او یا بیخي ناشونی کار وي روږديوالی (اعتیاد) بلل کېږي.

په نشه یي توکو عادت کېدل هغه وخت منځ ته راځي کله چې روږدی شخص په پرله پسې توګه مخدره مواد لکه: اپین، چرس، هیروین او یا مورفین استعمال کړي او د وخت په تېرېدو سره یې ورته علاقه زیاته شي. په تدریجي توګه د مخدره توکو په استعمال کې زیاتوالی راولي.

کله چې د مخدره توکو مصرف کوونکی داسې یو حالت ته ورسېږي چې په جبري توګه د نشه یي توکو مصرف ته اړوي، نو هغه ته معتاد ویل کېږي.

که څه هم په نشه یي توکو اخته کسان هېڅکله دا نه مني چې هغه دې ګواکې معتاد وي، خو دا یو حقیقت دی چې هغه روږدی دی. یو مشهور متل دی چې ((هېڅ معتاد خپل د اعتیاد لومړۍ ورځ په یاد نه لري)).

دا یو څرګند حقیقت دی چې هېڅوک دا نه غواړي چې د اعتیاد په لومو کې دې راګیر شي او هېڅکله دا اراده هم نه لري چې په مخدره توکو دې اخته شي او خلک دې د یو نشه یي په توګه یاد کړي.

هغه کسان چې معتاد کېږي په لومړي سر کې د یو ازمایښت په توګه نشه یي توکي استعمالوي او یا د ناوړه دوستانو او ملګرو له خوا نه ورته بلنه ورکول کېږي چې په دغسې کوچنۍ تېروتنې سره د نشه یي توکو په لومو کې راګیر شي چې بیا ورځخه د ځان ژغورل مشکل او یا ناشونی وي.

په حقیقت کې همدغه حالت ته روږديوالی یا اعتیاد ویل کېږي. روږديوالی هغه یوه لویه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنیزه، روغتیایي او اقتصادي ستونزه ده چې بشري ټولنه یې له یوه جدي خطر او تهدید سره مخامخ کړې ده چې د ټولنې د وروسته والي، اخلاقي انحطاط او ټولنیز فساد سبب کېږي.

د نشه یي توکو استعمال او پر هغو باندې روږدېدل بېلابېل لاملونه لري، لکه ځانګړي لاملونه، ټولنیز، سیاسي، فرهنګي، اقتصادي، جګړې، مهاجرتونه او داسې نور... د دغو یاد شویو لاملونو په منځ کې دوه لاملونه د انسانانو په روږدېدنه کې خورا زیات اغېزمن دي، چې یوه ډله یې ځانګړي لاملونه دي او بله ډله یې ټولنیز.

ځانګړي لاملونه: ټول هغه اسباب او علتونه چې په خپله په شخص پورې اړه لري او د هغه د معتاد کېدو سبب کېږي، د ځانګړو لاملونو په نامه یادېږي، لکه:

ـ د ځلمیتوب دوره: د نوې ځوانۍ دوره هغه مرحله ده چې د روحي ناورین سره یوځای پیلېږي او د هر شخص په ژوندانه کې یوه ډېره مهمه دوره بلل کېږي. دغه د زلمیتوب دوره چې له ناورین سره پیلېږي یو عمده لامل دی چې ځوان په مخدره توکو باندې اخته شي. ځکه چې ځوانان په دغه دوره کې له سالمې روزنې څخه بې برخې وي. تل غواړي چې خپلواک واوسي. خپل احساسات بیان کړي، کله ناکله د خپل پلار او مور په وړاندې هم په مخالف دریځ کې درېږي، د هغو د نظریو او خبرو مخالفت کوي.

د دې لپاره چې خپل شتون ثابت کړي، ځینې وختونه د کورنۍ ارزښتونه هم تر پوښتنې لاندې نیسي. همدارنګه د کنجکاوۍ حس چې د دغې دورې یوه ځانګړتیا ده، د دې سبب کېږي چې نوي ځوانان د نشه یي توکو په هکله فکر او کنجکاوي وکړي او دغه کنجکاوي او فکر کول یې د نشه یي توکو تر استعماله ورسوي.

په ځان باور نه درلودل: په ځان باور نه درلودل او ځینې نور شخصي لاملونه له روږدیوالي سره اړیکې لري. په هره کچه چې د یوه شخص اراده کمزورې وي او په ژوند باندې د کنترول لرلو احساس یې غښتلی نه وي، یا په ځان هېڅ باور ونه لري یا پر ځان یې د باور احساس کمزورې وي، نو په هماغه اندازه یې په مخدره توکو باندې د اخته کېدلو خطر زیات وي.

ـ روحي پرېشانۍ (ژور خپګان): په نشه باندې د اخته کېدلو یو لامل روحي او نفسیاتي

(c) ketabton.com: The Digital Library

علتونه دي، لکه خپګان، ځاني کمزورۍ او روحي تشويشونه.

دا لامل په سلوکې (۷۰) دی، يا په بله وينا په سلوکې (۷۰) کسان د روحي پريشانۍ له کبله په نشه يي توکو اخته کېږي.

ـ د سرپرست نه درلودل: ځينې ځوانان کله ناکله په داسې حالاتو او ځايونو کې ژوند کوي چې که خوښه يې وي او که نه په نشه يي توکو اخته کېږي. له بله پلوه د پالونکي نه درلودل او يا د بېلابېلو لاملونو له کبله کور پرېښودل، په هوټلونو او رستورانتونو کې شاګردي کول او داسې نور لاملونه سبب کېږي چې د نشه يي توکو په لومو کې ونښلي او ټول ژوند يې قرباني شي.

د مخدره توکو په هکله مثبت ليد:

د نشه يي توکو د اخته کېدو (اعتياد) په لاملونو کې يو ډېر مهم لامل دادی چې ځوان د نشه يي توکو په هکله مثبت ليد لري او خوشبينانه قضاوت کوي. ځينې روږدي کسان فکر کوي چې ګواکې د مخدره توکو استعمال د هغوی جسمي قوه پياوړې کوي او د ځاني سترې په لرې کولو کې اغېزمن دي، روحي سکون او ارامتيا رامنځته کوي. دغه ډول قضاوتونه د دې سبب کېږي چې ناپوهه او بې تجربې کسان نشه يي توکو ته وهڅوي او روږدي شي.

د نشه يي توکو موقت تاثيرات: ټول نشه يي توکي لکه هيروئين، الکول، کوکاين، چرس، اپين او داسې نور په لومړي سر کې يوه غولوونکې ارامتيا او خوشحالي رامنځته کوي چې د نشه يي توکو استعمالوونکی هڅوي چې بيا دغه توکي استعمال کړي او هماغه لومړنی خوند ترې واخلي، خو وروسته په سترو بدمرغيو اخته کېږي.

ټولنيز لاملونه: ټول هغه اسباب او علتونه چې په ټولنه او يا کورنۍ کې موجود وي او د روږدېدو سبب کېږي د ټولنيزو لاملونو په نامه يادېږي لکه:

- بې بندو باره کورنۍ.
- د ماشومانو په هکله د مينډو او پلرونو بې پروايي.
- د ناوړه او بدو دوستانو لرل.
- په ټولنه کې د قانون او مقرراتو نشتوالی او يا نه تطبيق کېدل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د مخدره توکو د خرڅلاو د بازارونو شتون.
- بې کاري او د يوه سالم کار نه درلودل.
- د نشه يي توکو د ضررونو د خبرتيا د پروګرامونو نشتوالی.
- ټولنيز محروميتونه.
- اقتصادي بې وزلي او يا زياته بډاينه.
- د اسلامي لارښوونو او احکامو څخه بې خبري.
- د مخدره موادو له ضررونو بې خبري په تېره بيا هغه ضررونه چې په اوږده وخت کې راڅرګندېږي.

د متن لنډيز:

په نشه يي توکو باندې اخته کېدل ډېر علتونه لري چې دوه يې خورا مهم دي، ټولنيز عوامل او ځانګړي عوامل. ځانګړي عوامل هغه دي چې پخپله په شخص پورې اړه لري لکه د زلميتوب دوره، په ځان باور نه لرل، روحي پرېشانۍ، د پالونکي نه لرل، نشه يي توکو ته په مثبت نظر کتل.

په ټولنيزو عواملو کې د کورنيو انظباط نه درلودل، د مور و پلار بې پروايي، له بدو دوستانو سره راشه درشه، په ټولنه او کورنۍ کې د قانون نشتوالی او يا نه تطبيق کېدل، د نشه يي توکو د خرڅلاو د بازارونو شتون، بې کاري، بې وزلي، د نشه يي توکو پر ضد د پروګرامونو نشتوالی، ټولنيز محروميتونه، د اسلامي لارښوونو څخه بې خبري، دا ټول هغه عوامل دي چې يو شخص نشه يي توکو ته مخه کوي.

په دې توګه موږ ټولو او په تېره ځوانانو ته لازمه ده چې له نشه يي توکو څخه ځانونه لرې وساتو او له نورو سره هم مرسته وکړو چې نشې ته مخه نه کړي، ځکه چې نشه په کورنۍ او ټولنه کې د انسان اعتبار ختموي او په ورو، ورو يې د ژوند له ښکلي نعمت څخه هم بې برخې کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ یو زده کوونکی دې وروسته له ښوونکي څخه متن په لوړ غږ ولولي، نور زده کوونکي دې غوږ ونیسي او بیا دې لاندې پوښتنې ځواب کړي:

- اعتیاد څه ته وایي؟
- ولې یو شخص په مخدره موادو اخته کیږي؟
- ټولنیز عوامل کوم دي؟
- ځانګړي عوامل کوم دي؟

۲ـ زده کوونکي دې د ښو دوستانو او بدو دوستانو په هکله څو کرښې په کتابچه کې وليکي او بیا دې په وار سره په ټولګي کې واوروي.

۳ـ زده کوونکي دې په وار سره د نشې په ضررونو خبرې وکړي او د خپلې سیمې د یوه نشه یي د ژوند حال دې بیان کړي.

٤ـ زده کوونکي دې په څلورو ډلو ووېشل شي. هره ډله دې په خپلو منځو کې بحث وکړي او د روږدېدنې نور عوامل دې لست کړي، بیا دې د هرې ډلې استازي په ټولګي کې خپل لست واوروي.

۵ـ زده کوونکي دې په وار سره پر دې موضوع (په ځان باور نه درلودل) خبرې وکړي او زیانونه دې څرګند کړي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د زلمیتوب د مرحلې په اړه دوه، دوه مخونه وليکي چې ځوانان څه مسؤولیت لري، ځوان باید څنګه وي او د ټولنې د خدمت لپاره څه ډول وروزل شي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو لهجې

مور خبرې په ژبه کوو. ژبه د پوهولو او راپوهولو یوه وسیله ده چې په ټولنه کې اجتماعي مناسبات رامنځته کوي. لکه څنګه چې په نړۍ کې ژبې ډېرې دي، همدغسې ځینې ژبې د زیاتو لهجو لرونکي دي.

لهجه له ژبې څخه راوتلې او په یوه ټاکلي ټبر او یا ځانګړي جغرافیایي چاپېریال پورې اړه لري. لهجې د ځینو کلماتو په تلفظ او ویلو کې له اصلي ژبې سره توپیر لري. پښتو ژبه هم یوه لرغونې تاریخي آریایي ژبه ده، چې ډېرې لهجې لري.

مور په دې لوست کې د پښتو ژبې په ځینو لهجو بحث کړی دی چې یو له بل سره څه توپیرونه لري او په کومو ځایونو کې کومې لهجې ویل کېږي.

- لهجه څه ته وایي؟
- پښتو ژبې کومې لهجې لري؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبه یوه ټولنیزه کسبي پدیده ده چې د هغې په واسطه ټولنیز مناسبات رامنځته کېږي. ژبه د غږونو یو جوړ شوی سیستم دی چې د یوې ډلې له خوا د پوهولو او راپوهولو لپاره کارول کېږي.

په بله وینا ژبه هغه آوازونه دي چې انسانان یې د خپلو افکارو او خیالاتو د څرګندولو په غرض تر یو خاص سیستم لاندې د صوتي غړو په واسطه له خولې څخه راباسي.

کوم بریدونه چې د یوې ژبې لهجې سره ښلوي، هغه ویبز ګړني، صوتي، ګرامري او لکزیکي توپیرونه دي، ځکه ژبه د یو لړ ویبزو او اوریزو سمبولونو سیستم دی او هر سمبول زموږ د یوه ذهني انځور ښکارندویي کوي او دا انځورونه په خپل وار د انساني چاپېریال او مهال څېړنه، پېښې او کړه وړه را اخلي، نو جوته ده چې دغه انساني چاپېریال، مهالي څېړنه، کړه وړه تل په بدلون کې دي او بیا په خپله د وګړو ترمنځ فزیکي کلتوري، ټولنیزې او وټه ییزې ځانګړتیاوې یوه جوته بڼه نه شي درلودای.

نو همدغه اووښتنه د ژبني اوښتنې یا په بله وینا د ژبې د رنګارنګۍ لامل او سرچینه ده او په یوه ژبه کې دا رنګارنګي د ښلابښلو لهجو معنا لري.

سیمه ییز او قومي وېش، پوهه او ناپوهي، بډاینه، لړ عمر او ډېر عمر، نارینتوب او ښځینه توب او داسې نور لهجوي توپیرونه دي.

ژبه یو سیستم دی کوم ډله ییز توپیرونه چې په دغه سیستم کې لیدل کېږي، هغه لهجه ده. لهجوي اختلافات اجتماعي وي چې د صنف او طبقې په اساس راغلي وي یا ښایي محلي وي چې د جغرافیوي توپیرونو په اساس رامنځته کېږي. کوم ګروپي توپیر چې په ویلو او غږیز سیستم کې لیدل کېږي، لهجه بلل کېږي. لهجه له اصلي ژبې او سیستم څخه په ځینو کلمو او تلفظونو کې بڼه شوي وي. دا بښلتون د قبیلو، سیمو، ښارونو، کلیو، باندو، پوهو او ناپوهو، لوستو او نالوستو ترمنځ د خبرو اترو په وخت کې څرګندېږي او د ژبې عمومي جوړښت ساتي.

پښتو ژبه هم د نورو ژبو په څېر په ښلابښلو سیمو کې د ویونکو د شتون له کبله ډېرې لهجې لري چې د ټولو لهجو څېړل اوږده موضوع ده. دلته په لنډه توګه د پښتو لهجو په یو

(c) ketabton.com: The Digital Library

عام وېش باندې خبرې کوو.

د غربي هېوادونو ختیځ پېژندونکو د پښتو لهجې په دوو لویو ډلو وېشلي دي چې یوه ډله یې لویدیځې لهجې او بله ډله یې ختیځې لهجې دي. دا وېش د دوو تورو (ښ،ږ) د توپیر پر بنسټ شوی دی چې په لویدیځو لهجو کې (ش، ژ) ته نژدې دی او په ختیځو لهجو کې (خ،ګ) تلفظ کېږي.

د وروستنیو څېړنو په پایله کې درېمه ډله د مرکزي لهجې په نوم هم ورزیاته شوه. پښتو لهجې په لومړي سر کې په دوو سترو ډلو اصلي او فرعي وېشل کېږي چې هره ډله یې ځانته ډولونه لري.

اصلي لهجې په درې ډوله دي چې په لنډیز سره ورته اشاره کېږي:

۱ـ لویدیځه لهجه: دا لهجه د کندهارۍ لهجې په نوم هم یادېږي. د هېواد په لویدیځو او جنوبي سیمو کې ویل کېږي. په دغه لهجه کې دوه ځانګړي تورې (ښ،ږ) د (ش،ژ) آواز ته نژدې تلفظ کېږي او بله مهمه ځانګړتیا یې داده چې په کومکي فعلونو کې د (ش) آواز په (س) بدلېږي لکه د (وشو، شوي دي، شته، نشته) کلمې په (وسو، سوي دي، سته، نسته) ویل کېږي.

۲ـ مرکزي لهجه: دا لهجه د منځنۍ لهجې په نوم هم یادېږي او د افغانستان په مرکزي سیمو لکه غزني، وردګ، لوګر، پکتیا، پکتیکا او نورو کې ویل کېږي.

په دغه لهجه کې د پښتو ځانګړي تورې (ښ،ږ) په خپل اصلي آواز تلفظ کېږي او د تلفظ په وخت کې د ژبې منځنۍ برخه له پورتنۍ تالو سره نښلي.

۳ـ ختیځه لهجه: دا لهجه د ننګرهارۍ لهجې په نوم هم یادېږي. د ننګرهار، مومندو، باجوړ، هشنغر او یوسفزو په سیمو کې ویل کېږي. په دې لهجه کې د (ښ،ږ) تورې د (خ،ګ) په څېر ویل کېږي.

فرعي لهجې: فرعي لهجې په پښتو کې زیات ډولونه لري چې ځینې مهمې یې په لاندې ډول دي:

۱ـ وزیرۍ لهجه: وزیرۍ لهجه د (ښ،ږ) تلفظ د لویدیځې لهجې په څېر کوي، خو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځینو کلماتو کې له مرکزي لهجې سره اړیکې او نژدېوالی لري. په وزیرۍ لهجه کې هغه (الف) چې د کلمې په منځ او پای کې راغلی وي په (و) بدلېږي لکه (کال، پلار، کابل) په (کول، پلور، کوبل) اړوي او همدارنګه کله چې (و) د کلمې په منځ کې راشي هغه په (ی) بدلوي لکه (مور، لوند، توت) په (میر، لیند، تیت) تلفظ کوي.

۲ـ د ختڅکو لهجه: د ختڅکو لهجه د (بښ،بږ) په تلفظ کې له لویدیځې لهجې سره سمون لري، خو په لغاتو او اصطلاحاتو کې له ختیځې لهجې سره اړیکې لري.

۳ـ کاکړۍ لهجه: دا لهجه په ځینو کلمو کې لویدیځې لهجې او په ځینو کې له مرکزي لهجې سره نژدېوالی لري. مثلاً (ژ) د مرکزي لهجې په څېر (ز) تلفظ کوي او ژوند، ژبه، ژمی د (زبه، زوند، زمی) په بڼه اړوي او تلفظ کوي.

٤ـ د احمدزو لهجه: په دې لهجه کې (ژ) په (ز) او په ځینو کلمو کې (ش) په (س) بدلوي لکه (ژوند، مشر، میاشت) په (زوند، مسر، میاست) تلفظ کوي.

۵ـ د وردګو لهجه: دا لهجه د اصلي مرکزي لهجې په ډله کې راځي.

٦ـ د پکتیا لهجه: دا لهجه هم د مرکزي لهجې په کتار کې راځي، خو ځینې ځانګړې نښې هم لري، مثلاً ځدران او ځاځي د (راځه، ځي) پر ځای (راڅه، څي) وایي.

۷ـ د اپریدو لهجه: دا لهجه په ځینو کلماتو کې له مرکزي لهجې سره او په ځینو کې له ختیځې لهجې سره اړیکې او نژدېوالی لري. په دې لهجه کې (ا،ی) په (و) بدلېږي او د (راشه، خوږ) پر ځای (روشه، خورو) وایي.

۸ـ د یوسفزو لهجه: دا لهجه په اصلي ختیځه لهجه کې راځي.

۹ـ د باجوړ لهجه: د ختیځو لهجو په ډله کې ده. په دې لهجه کې (غ،ت) په (ګ،خ) بدلېږي. لکه (غوښه، غاښ، تښته) په (ګوښه، ګاښ، خښته) تلفظ کوي.

۱۰ـ د مومندو لهجه: په ختیځه لهجه کې راځي. په درومند او ځیږ غږ سره ویل کېږي.

۱۱ـ د خوګیانو لهجه: په زیاتو کلمو کې له مرکزي لهجې سره اړیکې او نژدېوالی لري خو په ځینو کلماتو کې له ختیځې لهجې سره اړیکې پیدا کوي. (و) په (ی) بدلوي لکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

(غوړي) غېړي او (خولی) ته (خيله) وايي.

۱۲ـ د شينوارو لهجه: دا هم يوه فرعي لهجه ده چې په ځينو کلمو کې زير (کسره) په زور (فتحه) بدلوي لکه (ورمېږ) ته (ورمږ) وايي.

د متن لنډيز:

ژبه هغه آوازونه دي چې انسانان يې د خپلو افکارو د څرګندولو په غرض د يو خاص سيستم لاندې د صوتي غړو په واسطه له خولې څخه راباسي. يا ژبه يوه ټولنيزه پديده ده چې اجتماعي مناسبات رامنځته کوي او د پوهولو راپوهولو لپاره کارول کېږي.

که ژبه يو سيستم وګڼو، نو په دغه سيستم کې ډله ييز توپيرونه د لهجې معنا لري. دا توپيرونه به يا د طبقې او يا يوې ټاکلې جغرافياوي سيمې له کبله وي. لهجه د اصلي ژبې او سيستم څخه د ځينو کلمو په تلفظ کې بېله شوي وي. دا بېلتون د قبيلو، سيمو، ښارونو، کليو، لوستو او نالوستو خلکو ترمنځ د خبرو په وخت کې څرګندېږي.

د پښتو ژبې لهجې په درې ډلو وېشل شوي دي، ختيځه، لويديځه او منځنۍ لهجه چې دا هره ډله ځانته ويونکي او ټاکلی جغرافيايي چاپېريال لري. د پښتو لهجو وېش د (ږ،ښ) د تورو پر بنسټ شوی دی. سربېره پر دغه وېش په پښتو کې ډېرې فرعي لهجې هم شته چې يو څو بېلګې يې په لوست کې ولوستل شوې. همدارنګه معياري ژبه هم له دغو لهجو څخه رامنځته کېږي او بيا د يوه هېواد په مطبوعاتو، راډيو، تلويزيون او نورو خپرونو کې کارول کېږي. د معياري ژبې د ځينو کلماتو په ټاکلو کې پوهان او د ژبې متخصصين سره په يوه ګډ ليکدود فيصله کوي او هغه بيا په ټولو خپرونو کې کارول کېږي. معياري ژبه د ليکدود سره ډېر تړاو لري چې ټولې علمي او ادبي ليکنې بايد په واحد ليکدود وي او همدارنګه په رسمي ټولنو، کنفرانسونو کې په وينا کې هم مراعات کړي.

د يوې ژبې نورې لهجې د وخت په تېرېدو سره معياري ژبه پياوړي کوي او په خپله لهجې ورو، ورو خپله بڼه له لاسه ورکوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې لوست په چوپه خوله ولولي او بیا دې لاندې پوښتنې ځواب کړي:

- ژبه څه ته وایي؟
- لهجه څه ته وایي؟
- د پښتو لهجې د کومو تورو په واسطه بېلېږي؟
- په پښتو کې کومې اصلي لهجې پېژنئ؟

۲ـ زده کوونکي دې په وار سره په خپله خوښه د پښتو په یوې لهجې خبرې وکړي.

۳ـ زده کوونکي دې د خپلې سیمې د لهجې پېژندنه په ځو کرښو کې له مثالونو سره ولیکي او بیا دې خپله لیکنه په ټولګي کې واوروي.

٤ـ زده کوونکي دې په وار سره نظر ورکړي چې د ژبو زده کړه څه ګټه لري؟

٥ـ زده کوونکي دې په ځو ډلو ووېشل شي او په لاندې لهجو کې دې نور مثالونه پیدا کړي.

- په وزیرۍ لهجه کې (الف) په (و) بدلېږي، مثالونه یې ووایاست؟
- د احمدزیو په لهجه کې (ژ) په (ز) او (ش) په (س) بدلېږي مثالونه یې ووایاست؟
- د ځدرانو او ځاځیو په لهجه کې (ځ) په (خ) بدلېږي، مثالونه یې ووایئ.
- د باجوړ په لهجه کې (غ) په (ګ) او (ت) په (څ) بدلېږي، مثالونه یې کوم دي؟
- د اپریدو په لهجه کې (الف) او (ی) په (و) بدلېږي، مثالونه یې کوم دي؟

یادونه: دا بدلون په ځینو کلماتو کې راځي، نه په ټولو کلماتو کې.

کورنۍ دنده

هر زده کوونکی دې د مثالونو په څېر د خپلې سیمې لس کلمې ولیکي چې لهجوي توپیر پکې څرګند شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ویپانګه

((الف))

اتل: نابغه، قهرمان، پهلوان
اتلولي: قهرماني
اتغر: اته غرونه، د کلات په جنوب کې یو ځای دی چې د هوتکیانو حکومتي اداره په کې وه.
اتوم: د یوه کیمیاوي عنصر ډېره وړه ذره چې د هستې پروتونونو او الکترونونو څخه جوړه وي او پخپله د هماغه عنصر خواص ولري.
اثر: اغېز
اجرونه: ثوابونه
احتمال: حدس او ګومان
اختناق: خپه کول، د تنفس بندول، د بیان او فکر د آزادۍ بندول
ارشاد: د سمې لارې ښودل
اژدها: ښامار
استعاره: مجازي بیان د تشبه پر بنسټ چې په هغه کې د تشبه له دوو خواو (مشبه یا مشبه به) حذف شوي وي
استغفار: توبه
اسلوب: لاره، طریقه
اشرف المخلوقات: د مخلوقاتو غوره
اطلس: یو ډول وربښمینه ټوټه
التماس: هیله، ارزو
الحاد: له دین څخه ګرځېدل، له خدای ﷻ څخه انکار کول، بې دیني او کفر
انحطاط: ځوړتیا، تباهي، پستي
الم: درد
اوتر: وارخطا، پرېشان
اوجار: خراب، ویجاړ
اوزان: وزنونه، قالبونه (د شعر لپاره)
ایثار: قرباني
ایوادونه: هېوادونه
اټک: د اباسین سیند او هم د دې سیند پر غاړه د یو کلي نوم دی.
ابدا: تل، دایم، ښکاره کول
اروایي: روحي
اغراق: د یو چا په اړه ستاینه چې عقل یې منلی نشي.
اعتیاد: روږدي توب، عادت
اهل بیت: د پیغمبر ﷺ کورنۍ
اودوم: چاره، علاج
الهام: هغه فکر چې ناڅاپه په ذهن کې پیدا کېږي

((ب))

باب: معمول، رایج، د کتاب یوه برخه، په باره کې
بادار: اقا، سود
بامم: پالم، روزنه
بدرقه (بدرګه): ملګرتیا، مشایعت، په میلمه پسې شاته تلل
بسیط: ساده او آسان
برهمن: د برهمایي دین لارښود
بری: فتحه، سوبه، کامیابي
بزم: د خوښۍ او میلمستیا جشن
بصر: نظر، دید
بلاغت: سوچه وینا، روانه وینا، له معنا او مطلب څخه ډکه وینا
بها: قیمت، ارزش
بوره: زوی مړې، هغه ښځه چې زوی یې مړ وي
بولي: یادوي
بیت المال: د اسلامي حکومتونو زیرمې لکه خزانه
باري: د خدای ﷻ نوم، خالق، پیدا کوونکی
بدعت: په دین کې یو نوی شی راوړل.

((پ))

پاداش: د یو کار مزد، حقوق
پانګه: زیرمه، سرمایه
پاسوال: ساتونکی، پادشاه
پالل: ساتل، روزل
پارچه: د شعر قطعه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پارو: جادوگر، دم کوونکی
پلاټ: طرحه، خاکه
پنځولی: تخلیق کړی، ایجاد کړی
پیاوړی: غښتلی، قوي
پېژندوی: پېژندل شوی، د نوم او نښان خاوند
پلن: قدم، پل، پلی، پیاده
پیشوا: رهبر، مقتدا، رئیس

((ت))

تبلیغ: هغه کار چې بل ته یې رسول غواړي یا بل وړاندې خبروي
تاب: قدرت، برابري، مقاومت
تاړاک: چور، لوټول
تجهیز: د وسایلو اماده کول لکه مړی په کفن کول
تجاهل: ځان په نادانی وهل
تحریک: راپارېدل، د یوه کار د سرته رسولو لپاره یا د یوه حالت ښکاره کول، بهیر، غورځنګ، لمسون
تحول: بدلون
تحت الثري: د ځمکې تل
تخیل: خیال
تداوم: دوامداره، پرله پسې
ترپله: تېښته
ترله: د تره لور
ترنم: زمزمه، د شعر ویل، آواز، نغمه
تروېرمی: تیاره
تشبیه: یو شی د بل شي سره مخې کول چې ورته والی ولري
تعادل: برابري
تعبیر: معنا
تعبیرونه: معناګانې
تقوا: پرهېزګاري
تکامل: وده
تصدیق: تائیدول، شاهدي ورکول
تکذیب: دروغ یا ناسم ګڼل
تکفین: مړي ته کفن اغوستل
تلطف: مهرباني، خوش رفتاري
تم: درېدل
تمدن: پرمختګ، ترقي
تمنا: ارزو، هیله
تهذیب: پاکېدل او له عیبونو څخه اصلاح کېدل
توازن: برابري
توښه: د سفر خوراکه، اذوقه
تور: تور (رنګ) تهمت، تړېدل
تورن: تهمتي
تومن: د ایران غیر رسمي پولي واحد
تون: ځای
تیری: تجاوز
تیکی: د تورې غلاف
تبنتېدونې: تبنتېدل، تبنتېدونکي
تحصیل: حاصلول، زده کړه، درس ویل، لاسته راوړل
ترپلل: تبنتېدل، ځغاستل
تسکین: آرامول، آرام کول
تقلید: پیروي، پېښې
تلفیق: د دوه یا څو څیزونو یو له بل سره ترتیب ورکول او منظم کول
تلمیح: اشاره کول، په شعر کې یوې مشهورې کیسې ته اشاره کول
تناسب: مناسب، د یو شي په اجزاوو کې هماهنګي
تمرد: مقاومت، د چا پر وړاندې درېدل

((ټ))

ټال: ځنډ، ځنډېدل
ټاټوبی: وطن، هېواد
ټبر: قوم
ټولنپوهنه: جامعه شناسي، هغه پوهنه چې د ټولنې او بشري ډلو په اړه معلومات ورکوي.

((ث))

ثنا: دعا، ستاینه، درود، حمد

((ج))

(c) ketabton.com: The Digital Library

جاگیر: هغه ځمکه چې د یوه چا په ولکه کې وي
جبران: د یو تېر بد عمل د تلافی لپاره ښه کار کول
جامد: هغه جسم چې معین حجم او شکل
ولري او د شکل د تغییر په وړاندې مقاومت
څرګند کړي لکه اوسپنه، تیره
جدل: جنګ، مشاجره
جذبات: احساسات، ولولې
جرس: ګینګړی، زنګوله
جروم: اوسنی ګرمسیر چې د قندهار په جنوب
غرب کې واقع دی
جزم: محکم، استوار، نه تغییریدونکی
جګې جګې: هیله کول، کاشکې
جمال: ښکلا، ښایست
جور: ستم، ظلم کول
جمال: ښکلا، ازلي ښکلا چې د خدای ﷻ
ازلي صفت دی.

((خ))

ځواک: توان، قوت

((چ))

چپاو: حمله، هجوم
چور: تالان، لوټ، غل، غلا
چشتیه: یوه تصوفي طریقه ده
چم: کلی، کوڅه، چل

((ح))

حبیب: دوست، ملګری
حسرتونه: ارمانونه
حصار: دیوال، قلعه
حکایت: قصه، نکل
حکمت: پیژندنه، هوښیاري، پند، خدایي علم
حنفي: د ځلور ګونو مذهبونو نه یو مذهب دی،
ابو حنیفه نعمان بن ثابت ته منسوب
حیرت: حیراني

((خ))

خدنګ: تیر، هغه کلک لرګی یا ونه ده چې له
هغه نه نیزه، تیر او د اس زین جوړوي
خروش: چیغه، کړیکه
خلق: ایجاد، پیدا کول، په وجود راوړل، د یو
هنري اثر منځ ته راوړل
خلقت: پیدایښت
خودبینه: متکبر، مغرور
خودنمای: ځان ښودونکی، ریا
خول: تاج، افسر، خولۍ

((د))

د سالو وږمه: د ریګستان نسیم
دد: داړونکی حیوان
دُر: مرغلرې
دربیله: تیاره
درناوی: احترام
درهمونه: د اماراتو پولي واحد، درهم جمع
درهمونه
دروه: دروغ، فریب
دریځ: منبر، موقف
دم ختلی: مړ (چې ساه یې وتلی وي)
دم: ساه
دمن: د غره لمن د دښتې پراخوالی
دون: پست، ټیټ، ناڅیزه
دښمن: دښمن
دښمنه: د دښمن جمع یعنې دښمنان
دغه بازي: فریب کول، مکر کول
دانشمند: پوهه، عالم

((ذ))

ذلت: خواري، شرمنده ګي

((ر))

ربړې: ستونزې
رپي: رپېدل، لړزېدل
رحلت: کوچ، سفر، وفات
رزم: جنګ، جګړه
رکاب: فلزي حلقه ده چې د آس په زین پورې تړلې
وي
رکیبی: غاب

(c) ketabton.com: The Digital Library

رندي: زيرکي، آزادي، بې پروايي، هغه عمل يا چار چې د ټولنې له دود دستور څخه لرې وي.
رهبر: لارښود، مشر، رهنما
روحيات: هغه علم چې د روح او ژوند څېړنه کوي
روش: لاره، طريقه
رومان: يو ډول ناول چې پېښې او د مينې داستانونه پکې وي
رومانتيک: داستاني، تخيلي، افسانوي
رونلی: رونړول
رويدار: مخور
ريا: تظاهر، خپل ځان خلکو ته په نيکۍ ظاهرول
رياضت: د نفس د پاکۍ او ښو اخلاقو لپاره د رنځونو زغمل
رجا: ويره، اميدواري
رديف: په يو شعر کې له قافيې وروسته د هم وزنه کلمو تکرار، چې معنا يې يو ډول وي، رديف ګڼل کېږي.
رغبت: ميل، ارزو
روحي: روح ته اړوند
روضه: مقبره، هديره، قبر

((ز))

زبون: بيچاره، ناتوان، عاجز، خوار
زعفران: ترکيبي رنګ لکه د زعفران رنګ، ژيړ نارنجي رنګ ته ورته
زل: له حق او ثواب څخه منحرف کېدل، ښويېدل
زنګاره: زنګ، د اوسپنې او فلزاتو زنګ
زنګي: زنګ وهلی، تور
زهد: عبادت کول، دنيا ترک کول
زهير: ناتوانه، کمزوری، غمجن، خوابدی
زيارنه: کوښښ، زحمت
زيب: زينت، ښکلا
زړن: زړور، شجاع، دلاور
زيب: هغه څه چې د ښکلا سبب کېږي، زېور، لياقت، مناسب
زميندار: په غور کې د يوه پخواني ځای نوم و

((ژ))

ژوبله: جګړه

((س))

ساد: سم، رښتيا ويونکي
سالو: ميده شګه
سانسور: په رسنيو کنټرول او سخت ګيري، په اخبارونو، کتابونو، مجلو او نورو کې د ځينو شيانو حذفول
سبحان: پاک
سروپای: شال، دستيار
سرور: رهنما، سرپرست، پيشوا، د کورنۍ مشر
سرښندنې: قربانۍ
سخاوت: عطاء، بخښش، کرم
سعادت: نېکمرغي
سمبال: اماده
سوبه: فتح، ظفر
سور: سوري کورنۍ، د پښتنو يو خيل
سمبول: نښه
سيرت: کړه وړه، خوی عادت، لاره

((ش))

شاکر: شکر کوونکی
شفاهي: د ژبې په وسيله ويل شوی، ژبنی
شفاعت: د عفې غوښتل، يا له يوه چا څخه د مرستې غوښتل
شواخون: غم، رنځ، تکليف

((ښ))

ښکلونکي: ښکلی کوونکی
ښندم: قربانوم

((ص))

صوبيدار: د مغلو د حکومت په اداري تشکيلاتو کې د والي څوکۍ

((ض))

ضيافت: مېلمستيا

((ط))

(c) ketabton.com: The Digital Library

طاعت: بنده ګي، فرمانبرداري
طامع: طمعه کوونکی، حریص
طیلسان: یو ډول جامه وه، چې لستونې یې نه لرل، لکه چپنه، چې قاضیانو او خطیبانو به پر اوږو اچوله.

((ظ))

ظلمت: تیاره، تورتم
ظلام: تیاره، تورتم

((ع))

عابد: عبادت کوونکی
عامل: سبب، وجه
عبور: تېرېدل
عدالت: برابري، نیاو، انصاف
عرفان: د خدای ﷻ پېژندنه
عشور: لسمه
عطا: بخشش، بخښل
عقیق: تور بخن زینتي کانی چې یمني عقیق یې ډېر مشهور دی
عنا: رنځ ایستل، د سختیو لیدل، مشقت، سختي
عنایت: مهرباني، شفقت
عنعنات: دودونه، رواجونه
عواطف: مینه، علاقه، نژدیتوب
عارف: د معرفت خاوند، پېژندونکی
عصیان: نافرماني، سرغړونه، شورش
علی الدوام: پرله پسې، دوامداره
عقبا: اخرت، هغه دنیا
عیان: ښکاره، څرګند، ظاهر

((غ))

غاصب: غصب کوونکی، څوک چې د بل چا له رضا نه په غیر د هغه حق واخلي
غبرګون: ځواب، عکس العمل
غرج او غرجستان: هغه سیمې چې د غور او هرات له شماله پیل او تر آمو پورې رسېږي، غرباً تر مرغاب او مروالرود او شرقاً د بلخ څنډو ته رسېږي
غشی: تیر
غفور: د ګناهونو بخښونکی
غلیم: دښمن
غلبلې: چغې، نارې، سورې
غلو: مبالغه چې عقل یې نه مني
غمزه: کرشمه، د سترګو او وروځو حرکت د بل چا د پاملرنې لپاره
غنا: بډاینه، د مال زیاتېدنه
غوغا: چیغې، نارې، سورې

((ف))

فاضلان: عالمان، د فضل خاوندان
فتنه: عذاب، بیماري، د خلکو ترمنځ اختلاف
فدیه: هغه مال چې د چا د آزادۍ په غرض ورکول کېږي یا هغه مال چې د بلا د رفع لپاره ورکول کېږي
فراق: جدایي، بېلتون
فرقت: جدایي، فراق
فرهنګیالی: د فرهنګ خاوند، فرهنګپال
فصاحت: څرګنده او روانه وینا
فضله مواد: بېکاره مواد، خځلې
فضیلت: برتري، په علم کې لوړه درجه
فیض: بخشش، برکت، ډېرېدل
فیروز کوه: د سفید کوه وروستۍ لړۍ، چې د هرات په شمال غزني برخه کې واقع ده. د فیروز کوه په نامه یادېږي.
فوشنج: په هرات کې د یوه ځای نوم دی
فضول: بیهوده
فلک: آسمان

((ق))

قافله: کاروان، هغه ډله چې په سفر روانه وي او یا له سفره راځي
قاموس: د لغاتو کتاب
قبیله: طایفه، هغه ډله خلک چې د یو سړي اولاده وي

(c) ketabton.com: The Digital Library

قضا: تقدير، سرنوشت، د قاضي عمل او شغل، قضاوت
قطر: د عربي اماراتو يو ملک
قلندر: دروېش، هغه مجرد شخص چې دنيا ته يې شا کړې وي
قضاوت: د دوه کسانو ترمنځ عدالت کول
قادر: توانمند، د توان لرونکی، د خدای ﷻ له نومونو او صفتونو څخه يو دی.
قافيه: په لغت کې وروسته ته وايي او په يو بيت کې د دوه مسرو د وروستيو کلماتو هم اهنګ ته وايي، چې په معنا کې توپير لري.
قايم: توان مند، محکم، ولاړ

((ک))

کان: پښت، نسل
کام: ارزو، اراده، قصد
کبريا: عظمت، لويي، بزرګي
کثافات: بېکاره شيان، خځلې
کرکټرونه: د کيسې، ناول او ډرامې شخصيتونه
کرور: محکم، سخت، کلک
کړم: غوخ، ژوبل، زخمي
کنايه: هغه وينا يا کلمه چې د خپلې اصلي معنا نه په غير يعنې مدلول باندې دلالت وکړي
کنعان: په عراق کې د يوې تاريخي سيمې نوم دی
کهاله: کهول، کورنۍ
کهول: خاندان، کورنۍ
کوډې: جادو
کول: کهول، کورنۍ
کونين: دواړه جهانونه (دنيا او اخرت)
کوټ: کلا
کوټوال: کلاوال، کلا لرونکی، کلا ساتونکی
کجل: رانجه
کوټه: ناڅل
کيميا: د پخوانيو په اصطلاح هغه ماده چې د هغې پواسطه به يې مس په سرو زرو بدلول
کښ: د سيند د غاړې کلی
کويله: د يو هندي مرغه نوم دی، لکه بلبل چې ښه آواز لري
کهسار: غريزه سيمه، غرنۍ سيمه

((گ))

گاهې: کله
گرداب: په سيند کې هغه ځای چې اوبه يې تاوېږي، د اوبو غولۍ
گروه: عقيده
گروهبدل: عقيده لرل
گلبدن: د ګل په څېر نرم او نازک بدن
گلرنګ: د ګل په رنګ
گلرخسار: ګل مخی
گلرخ: ګل مخی
گمراه: هغه څوک چې لاره يې غلطه کړې وي
گنج: خزانه
گوښې: يوازې، تنها
گروهبدل: دين، عقيده لرل
گوهر: قيمتي کانۍ لکه الماس، زمرد، ياقوت، مرغلره

((ل))

لتار: ويجار
لرغون: قديم، لومړنی، پخوانی
لطافت: نرمي، نازکي، ښکلا، نرمه او نيکه وينا
لمانځل: درناوی کول، لمونځ کول، عبادت، تجليلول
لور: لورېنه، پېرزوينه، مهرباني، شفقت، رواداري
لټير: حمله، د حملې يو بد حالت
لکزيکي: لغوي پانګه
لوني: شيندي، ورېږي، پاشي

((م))

ماتم: غم، مصيبت
ماتېدوني: شکست خوړونکي
مامن: وطن، ټاټوبی
ماهيت: حقيقت، د يو شي سرشت
مايع: اوبلن

(c) ketabton.com: The Digital Library

مبالغه: د چا په ستاینه کې زیاتی چې له اعتدال نه لرې وي
مبتلا: روږدی، اخته
مجازي: غیر حقیقي
محتوا: منځپانګه، مضمون
محشر: د خلکو د راټولېدو ځای، د قیامت ورځ
محکوم: تر حکم لاندې، حکم پرې شوی
مخسور: سرخروېي، سرلوړي
مدبر: تدبیر کوونکی، باتدبیره، عاقبت اندیش
مدت: وخت، زمان
مدعا: مقصد، هغه څه چې ادعا شوي وي
مدفن: قبر
مرتبې: درجې، مقامونه، موقفونه
مرثیه: ویرینه، هغه شعر چې د چا د مړینې ویر پکې کېږي.
مرصع: په جواهرو تزین شوی
مرو: د ترکمنستان په جنوب کې د یو ښار نوم دی
مرکب: ترکیب شوی، هغه کلمه چې له دوو یا څو توکو څخه جوړه وي
مزاج: طبیعت
مساوات: برابري، یو له بل سره برابرېدل
مسمومیت: زهري کېدل
مشورت: مشوره، مفاهمه
مشابه: ورته، یو ډول
مصفی: تصفیه شوی، پاک شوی، خالص، بې عیبه
مظلوم: بېچاره، ځپلی، چې ظلم پرې شوی وي
معتاد: روږدی، اخته
معتزر: عذر غوښتونکی
معصیت: ګناه، نافرماني
مقبول: قبول شوی، خوښ شوی
مکر: حیله، فریب
مل: ملګری
مکلف: ګومارل شوی، متعهد کېدل
ملحد: هغه څوک چې په خدای عقیده نه لري او یا له دین څخه اووښتی وي
ملونه: د مل جمع، ملګري
من: زړه، اراده
مناسبات: راشه درشه، اړیکې
منافقي: دوه مخي
منزه: پاک، سپېڅلی
منشاء: سرچینه
منظر کشي: د منظرونو ترسیمول
منګور: مار
منښت: قبلول
مهجور: مبتلا په هجران، لرې، تبعید شوی
مهذب: پاک او سپېڅلی، له عیبونو څخه پاک، د ښو اخلاقو خاوند
مواس: ساتونکی، محافظ
مورفولوژي: آواز پېژندنه
موعظه: پند او نصیحت
موفقیت: کامیابي، بریالیتوب، بری
مفروق: هغه عدد چې له بل عدد څخه کمېږي
مؤرخین: تاریخ لیکونکي
میرځمن: دښمن
متعلق: تړلی، متصل، یو چا یا څه شي ته منسوب
متجانس: همجنس، هم شکل، یو ډول
متناظر: ورته، یو شان
متناوب: وار په وار، یو په بل پسې
مطایبه: شوخي، هغه وینا چې شوخي او طنز پکې وي.
معیار: د اندازه کولو وسیله، سرمشق
مغلوب: شکست خوړلی، ماتې خوړلی
مناهي: د منع جمعه، منع شوي کارونه
منثور: هغه کلام چې وزن او قافیه ونه لري
مندیش: د غوریانو پایتخت، یوه ټینګه مشهوره کلا
مُل: شراب
محرقه: یو ډول ناروغي ده، چې دوامداره تبه لري.
محاوره: خبرې اترې، اصطلاح

(c) ketabton.com: The Digital Library

مجازي: غير واقعي، غير حقيقي.
مجهول: هغه څه چې نامعلوم او ناآشنا وي
منفور: د نفرت وړ
موضوعي: چې په يوه خاصه نقطه او يا يو ځای پورې تړلی وي
منصور: کامياب، حسين بن منصور حلاج چې د وحدت الوجود د فلسفې لوی علمبردار و.
منظوم: هغه کلام چې وزن او قافيه ولري
منعکس: انعکاس شوی، څرګند
مورفيم: د ژبې تر ټولو کوچنی معنا لرونکی واحد چې که تجزيه شي خپله معنا له لاسه ورکوي.
ميرڅي: دښمن، دښمني، دښمنان
مهر: محبت، دوستي، مينه

((ن))

ناتار: تاراج، يلغار
نار: اور
نانغوتان: نااوربدونکي
ناورين: مصيبت، ماتم، غم
ناصبور: بې صبره
نتلی: زار، زبون، افسرده
نشاط: خوښي، ارزو، هيله
ندامت: پښېماني
نصرت: فتحه، سوبه
نغوړه: اوربدل، اوره
نوا: آواز، نغمه
نياو: عدالت، مساوات
نيرنګ: فريب، مکر، حيله
نصاب: ټاکلې اندازه چې زکات پرې واجبېږي، درجه، مقام
نفسي: هوا او هوس، روحي، روحاني

((و))

ورم: پند، نصيحت
وعظونه: نصيحتونه کول
وياړ: افتخار
ويرنه: ويره، ماتم، سوګ
وبله: يو تر بله
ودنه: وده، نمو، غوړېدنه
وستاکار: د ټوپکو جوړوونکی
وکوراوه: باطل کول
وټه ييز: اقتصادي
وصف: ستاينه، توصيف
وصال: ديدن

((هـ))

هجوم: ناڅاپه حمله، يرغل
هدايت: لارښوونه
هذب: بې عيبه، صاف
هريوا: د هرات پخوانی نوم
هستونې: تخليقات، ايجادات
هسک: آسمان، لوړ
هنريت: د هنر لرونکی
هوري: هلته
هوډ: عزم، اراده
هيجان: حيرانېدل، په احساساتو راتلل، جذباتي کېدل
هيرو: اتل، قهرمان
هزل: هر ډول غير جدي وينا، شعر يا نثر چې غير اخلاقي مضامين ولري او د اجتماعي ادب مخالف وي.
هوا: خواهش، نفس، هوس، ميل، تمنا

((ی))

يرغ: هغه آس چې تېز رفتار کوي، اسلحه
يرغالم: يرغل کوم
يرغل: حمله، هجوم
يون: حرکت، تګ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ـ ادب پوهنه، سید محی الدین هاشمي، د اریک ګرځنده کتابتونونو اداره، پېښور، ۱۳۸۱ هـ. ش. کال.

۲ـ ادبي بحثونه، ګل پاچا الفت، دانش خپرندویه ټولنه، ۱۳۸۱ هـ. ش. کال

۳ـ بدیع او بیان، پوهندوی نور احمد شاکر، خپرونکی: د پوهنې وزارت د تالیف او ترجمې ریاست، ۱۳۵۵ هـ. ش. کال.

٤ـ بدیع او د پښتو شعر، اورنګزېب ارشاد، دانش خپرندویه ټولنه، ۱۳٦۹ هـ. ش. کال.

٥ـ په پښتو ادب کې د سولې انعکاس، څېړنوال محمد عارف غروال، د علومو اکاډیمي، کابل، ۱۳۸۸ هـ. ش. کال.

٦ـ پښتنې مېرمنې، عبدالرؤف بېنوا، دولتي مطبعه، ۱۳۲۳ هـ. ش. کال.

۷ـ پښتو ادب کې متل، داور خان داود، یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار، پېښور، ۱۹۹۰م. کال

۸ـ پښتو لنډۍ، عبدالرؤف بېنوا، دانش خپرندویه ټولنه، ۱۳۸۷ هـ. ش. کال.

۹ـ پټه خزانه، محمد هوتک، د پوهنې وزارت، د دارالتالیف ریاست، دویم جلد، کابل، دولتي مطبعه، ۱۳۳۹ هـ. ش. کال

۱۰ـ په افغانستان کې چاپېریال ته ورپېښ خطرونه، پوهنمل شیر احمد ګردیوال، د افغانستان د مطالعاتو مرکز، دانش کتابتون، پېښور، ۱۳۷۸ هـ. ش. کال.

۱۱ـ پښتو ګرامر، پوهاند صدیق الله رښتین، یونیورسټي بک ایجنسي، پېښور، ۱۳۷۲ هـ. ش. کال.

۱۲ـ پښتو لهجې، څېړنپوه علي محمد منګل، د علومو اکاډیمي، ۱۳۸۷ هـ. ش. کال.

۱۳ـ پښتو نحوه، پوهندوی ډاکټره زرغونه رښتین زیور، د سایې د پښتو څېړنو او پراختیا مرکز، پېښور، ۱۳۸۲ هـ. ش. کال.

۱٤ـ پښتو اصطلاحات او محاورې، محمد ګل نوري، پښتو ټولنه، ۱۳۲۰ هـ. ش. کال.

۱٥ـ تاریخ ادبیات جهان، باکنر تراویک، ژباړونکی عربعلي رضایي، دویم جلد، تهران، ۱۳۸۳ هـ. ش. کال.

۱٦ـ تاریخ مرصع، افضل خان خټک، د دوست محمد کامل مومند په مقابله او سریزه، پېښور، ۱۹۷٤م. کال

۱۷ـ ځانځانی ښامار، سید بهاو الدین مجروح، خپروونکی د کلید د کتاب خپرولو اداره، دویم چاپ، ۱۳۸٥ هـ. ش. کال.

۱۸ـ د استاد الفت نثري کلیات، د اسمعیل یون په زیار، خپروونکی د اطلاعاتو او کلتور وزارت، دولتي مطبعه، ۱۳۷۰ هـ. ش. کال.

۱۹ـ د پښتو ادبیاتو تاریخ (لرغونې او منځنۍ دورې) سرمحقق زلمی هېوادمل، دانش خپرندویه ټولنه، ۱۳۷۹ هـ. ش. کال.

۲۰ـ د بدیع فن او پښتو شاعري، پوهنیار محمد ابراهیم همکار، دانش خپرندویه ټولنه، ۱۳۸۸ هـ. ش. کال.

۲۱ـ د مهدي داستاني کلیات، تدوین او سریزه د زرین انځور، د افغانستان د لیکوالو انجمن، کابل، ۱۳٦۷ هـ. ش. کال.

۲۲ـ د اشرف خان هجري دیوان، تحقیق، ترتیب او سمونه، همېش خلیل، خپروونکی پښتو اکېډیمي پېښور یونیورسټي، ۲۰۰۱م. کال

۲۳ـ د لیکوالی فن، سید محی الدین هاشمي، میرویس کتاب پلورنځی، ۱۳۸۲ هـ. ش. کال.

۲٤ـ دریای ګوهر، دکتر مهدي حمیدي، دویم جلد، تهران، ۱۳٦۹ هـ. ش. کال.

۲٥ـ روهي سندرې، سلما شاهین، پښتو اکېډیمي پېښور یونیورسټي، جدون پریس، ۱۹۸٤م. کال

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library